

અવમાળા નંબર—૨૯૦

નવતરવનો સુંદર બોધ.

(અવચૂરી સહિત)

ભાષાતર કૃતી પ્રગટ કર્તા.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા.

ભાવનગર.

ભાવનગર-થી “ ત્રિધા વિજય ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
શાશ્વત્તુકાયે ગીતાભાષ્યને છાપ્યું

પ્રત ૨૦૦૦.

વીર સવન ૨૪૩૭ આત્મ મયત ૮ સવત ૧૮૬૦

કીમત રૂ. ૧-૦ ૦ એ- પૈસા.

પ્રસ્તાવના.

જૈન દર્શનના જ્ઞાનની સાદરા અનુચિતતા નિશ્ચયી પ્રવેશ ૩
 તેમા પ્રથમ વિભાગ દેવ્યાનુચિતતા અર્થે આપેલો છે.
 વિભાગનો અર્થ છે નવતત્ત્વના વિષયો ઉપર મુલ્યક્રમ નક્કી કરવાનો.
 નોએ વૃત્તિએ. (દીકા) કરેલી છે તેમા કાલક્રમ સમયમા શા લેવાયો
 માણેકના તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ નવતત્ત્વનો અધ્યયન કર-
 વામા આવે છે નવતત્ત્વ ઉપર એક પાસે નિદાને અવચૂરી લખે
 લી છે, તેની જુની પણ મુદ્દા અને મુદ્દાત મનાગ થયેલા આ
 વતા માલમ પડ્યું કે, આ અવચૂરીનું સરકૃત અર્થુ તો સરલ અને
 રસી છે કે, નવતત્ત્વનું પ્રાથમિક અધ્યયન કરનારને, ઉ-વામ સાથે
 કઠામ કરવાની જાણમા થાય તેવું છે તેથી નમજ નવતત્ત્વના વિશાળ
 જ્ઞાન રૂપ સમુદ્રમા પ્રવેશ કરવાને આ પુસ્તક નાવ રૂપે લાગવાથી
 તેનું મુળ તથા અવચૂરી માથે ભાષાત્ કરી પ્રસિદ્ધ કરવામા આવેલ
 છે જેમા દરેક તત્ત્વની તથા તેના ભેદોની વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ અને
 સક્ષિપ્ત રૂપમા બતાવવામા આવેલી છે

આ અથ છાપાવવામા ધોગજીવાળા મગ્દુમ શેઠ કાનજી કરશન-
 જીના વિધના બાઈ ઉજમગાડના વસીયત નામાના દૂરદી અને આ
 સભાના સત્તાસદ ગા દામોદરદાસ હજીવનદાસે સદરહુ બાળના
 કરેલા વીલમા લખ્યા મુજબ જ્ઞાનખાતામાથી જ્ઞાનના ઉત્તેજનાર્થે જે
 મદદ આપી છે તેને માટે આ ગ્રંથ ઉપકાર માને છે

આ અથ વાચતા કોઈ પણ જાતની ભૂલ દષ્ટીએ પડે તો મુજબ
 જનો સુધારી વાચશે અને માફ કરશે અવી વિનતી છે

હરીમ શેઠ
 સ ૧૮૯૦
 ધનનેરમ

}

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા

॥ श्री ॥ नवतत्त्वबोधः ।

(अवचूरीसहित)

जीवाऽजीवा पुण्यं पावासवसंवरो अ निज्जरणा ।
वधो मुरको अ तहा, नव तत्ताहुति नायव्वा ॥ १ ॥

જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રય, સંવર, નિર્જન, બંધ અને મોક્ષ, એ નવતત્ત્વ જાણના થોડા છે. ૧

अवचूरी.

जयति श्रीमहावीर श्रेय श्रीश्रेणिसंश्रयः ।

सम्यग् जीवादितत्वानामवबोधनिबन्धनम् ॥ १ ॥

જીવાદિ તત્ત્વોના જોવાના કારણરૂપ એવા શ્રીમહાવીર ભગવત જય પામે છે. ૧

नवतत्त्वस्य परिमितपरिमाणस्य प्रज्ञूततरार्थस्य
अतीवगतीरार्थस्य मुग्धजनावबोधाय विचार किंचि
दुच्यते ।

જેતુ^૧ પરિમાણ^૨ પરિમિત છે પણ જેનો અર્થ વિશેષ વિસ્તારવાળો અને અતિગંભીર છે એવા નવતત્ત્વનો કાંઈક વિચાર શુદ્ધ (અદ્યપ્યુદ્ધિ) જનને જ્ઞાન થવા માટે કહીએ છીએ.

તથાહિ જીવેતિ—एतानि नवानां तत्त्वानां नामान्युक्तानि ।

તે આ પ્રમાણે 'જીવાજીવ' એ ગાથાવડે નવતત્ત્વના નામ કહ્યા.

તથાહિ । जीवतत्त्वं ? अजीवतत्त्वं १ पुण्यतत्त्वं ३ पापतत्त्वं ४ आश्रयतत्त्वं ५ संवरतत्त्वं ६ निर्जरातत्त्वं ७ बंधतत्त्वं ८ मोक्षतत्त्वं ९

તે નવ તત્ત્વના નામ આ પ્રમાણે ૧ જીવતત્ત્વ, ૨ અજીવતત્ત્વ, ૩ પુણ્યતત્ત્વ, ૪ પાપતત્ત્વ, ૫ આશ્રયતત્ત્વ, ૬ સંવરતત્ત્વ, ૭ નિર્જરાતત્ત્વ, ૮ બંધતત્ત્વ, અને ૯ મોક્ષતત્ત્વ.

तत्त्वमिति कोर्थः स तत्त्वं स्वरूपमिति यावत् ।

તત્ત્વ એ શબ્દનો શુ અર્થ ? તત્ત્વ એ શબ્દનો અર્થ સ્વરૂપ થાય છે.

तत्र प्रथमं जीवतत्त्वं ।

તેમાં પેલું જીવતત્ત્વ છે.

जीवः कीदृश उच्यते ।

જીવ કેને કહેવાય ?

जीवति दशविधान् प्राणान् धारयतीति जीवः ।

દશ પ્રકારના પ્રાણને ધારણ કરે તે જીવ કહેવાય.

દશવિધપ્રાણાશ્ચ કીદૃશા ।

દશ પ્રાણરના પ્રાણ કયા ?

પચ્ચેડિયાણિ ત્રિવિધ વલ ચ

નન્દાસનિ શ્વાસમથ્રાન્યઢાયુ ।

પ્રાણા વૃક્ષૈતે જગવદ્ધિરુક્તા

સ્તેવા વિયોજીકરણ તુ દિંસા ॥ ૧ ॥

પાચ ડિય, ત્રણ પ્રાણરનુ બલ (મનોબલ, વચનમલ, ડાયબલ) થામો-શ્વાસ અને આયુષ—એ દશ પ્રાણ ભગન તે કહેલા છે તે પ્રાણનો વિયોગ કર્યો, તે હિમા કહેનાય છે ૧

एवविधदशप्राणधारको जीव तस्य स्वरूप
यद्विचार्यते तज्जीवतत्त्व ।

એનીરીતના દશ પ્રાણને ધારણ કરનાર જીવ કહેનાય, તેનુ તત્ત્વ એટલે ૨-૩૫ જેમા વિચારનામા આવે તે જીવતત્ત્વ કહેનાય છે.

द्वितीय अजीवतत्त्व जीवादन्योऽजीव प्राण-
चेतनारहित इतिज्ञाव तस्य तत्त्व स्वरूप यत्तदजीव-
तत्त्वम् ।

બીજુ અજીવતત્ત્વ જીવની બીજુ તે અજીવ, એવે પ્રાણ ચેતના રહિત, તેનુ જે તત્ત્વ—૨-૩૫ તે અજીવતત્ત્વ કહેનાય છે.

तृतीय पुण्यतत्त्वं पुण्य कीदृशं यत् शुद्धप्रक-

ત્યાત્મકં કર્મ જીવાનાં સૌરવ્યં દદાતિ તત્પુણ્યં તસ્ય તત્ત્વં પુણ્યતત્ત્વં ।

ત્રીજું પુણ્યતત્ત્વ. પુણ્ય એટલે શું ? જે શુભ પ્રકૃતિ રૂપ કર્મ જીવને મુખ આપે તે પુણ્ય કહેવાય છે. તે પુણ્યનું તત્ત્વ—સ્વરૂપ.

ચતુર્થં પાપતત્ત્વં પાપં કિમુચ્યતે યદ્ અશુભપ્ર-
કૃત્યાત્મકં કર્મ જીવાનાં દુઃખં દદાતિ તત્પાપં તસ્ય તત્ત્વં પાપતત્ત્વમ્ ।

પાપતત્ત્વ. પાપ એટલે શું ? જે અશુભ પ્રકૃતિ રૂપ કર્મ જીવને દુઃખ આપે તે પાપ કહેવાય છે. તેનું તત્ત્વ—સ્વરૂપ તે પાપતત્ત્વ.

પંચમં આશ્રવતત્ત્વં આશ્રવંતિ આગચ્છંતિ યસ્મા-
ત્પાપાનિ જીવેષુ સ આશ્રવઃ તસ્ય તત્ત્વં સ્વરૂપં આશ્ર-
વતત્ત્વં ।

પાંચમું આશ્રવતત્ત્વ. જેનાથી જીવોમાં પાપ આવે તે આશ્રવ કહેવાય છે તેનું તત્ત્વ—સ્વરૂપ તે આશ્રવતત્ત્વ.

ષષ્ઠં સંવરતત્ત્વં સંત્રિયંતે નિવાર્યંતે કર્માણિ યસ્મા-
ત્સ સંવરઃ તસ્ય તત્ત્વં સ્વરૂપં સંવરતત્ત્વં ।

છઠું સંવરતત્ત્વ. જેનાથી આવતા કર્મ અટકે તે સંવર કહે-
વાય છે. તેનું તત્ત્વ—સ્વરૂપ તે સંવરતત્ત્વ.

સપ્તમં નિર્જરાતત્ત્વં નિતરાં અતિશયેન જીર્યંતે
ક્ષીર્યંતે કર્માણિ યયા સા નિર્જરા દ્વાદશઘા તપોરૂપા

તસ્યાસ્તત્ત્વ સ્વરૂપં નિર્જરાતત્વં ।

આત્મુ નિર્જગતત્ત્વ જે નડે કર્મ (દેશથપી) નિગેય કરી
ક્ષય પામે તે નિર્જગ હોવાય છે તે નિર્જરા, તપ રૂપે ખાર
પ્રકારની છે તેનું તત્ત્વ—૨૫૩૫ તે નિર્જરાતત્ત્વ.

અષ્ટમં વધતત્ત્વં વધ્યતે જીવેન સહ સવધાનિ
કર્માણિ ક્રિયતે યેન સવધ. તસ્ય તત્ત્વ—સ્વરૂપં વધ-
તત્ત્વ ।

આઠમું બધતત્ત્વ જે વડે જીવની માથે લાગેલા (આવીને
રહેલા) કર્મનો મળ ન થાય તે બધ હોવાય છે તેનું તત્ત્વ—
૨૫૩૫ તે બધતત્ત્વ.

નવમં મોક્ષતત્ત્વ સકલકર્મણા સર્વથા ક્ષયલ-
ક્ષણો મોક્ષ તસ્ય તત્ત્વ મોક્ષતત્ત્વ ।

નવમું મોક્ષતત્ત્વ સર્વ કર્મનો સર્વથા ક્ષય થાય તે મોક્ષ
હોવાય છે તેનું તત્ત્વ—૨૫૩૫ તે મોક્ષતત્ત્વ.

ચ શબ્દ એવાર્થે ।

મૂલમા ચ શબ્દનો અર્થ ૧૪ (જ) થાય છે.

एतान्येव नवतत्त्वानि यथासिद्धतोक्तप्रकारेण
ज्ञेयानि नतु कुतीर्थिकरुद्धिपत्तानि ।

એટલાજ નવ તત્ત્વો સિદ્ધાંતમા હોવા પ્રકાર વડે જાણવા
ચોગ્ય છે પણ તુ કુતીર્થિક (અન્યમતિ) લોકોએ કહેવા તત્ત્વ
જાણવા ચોગ્ય નથી.

(૬)

નવતત્ત્વવોધ.

કુત્રાપિ પુણ્યપાપયોર્વિધે અંતર્જાવાન્ સત્તૈવ
તત્ત્વાનિ ઉક્તાનિ ।

કેઈ સ્થાને પુણ્ય અને પાપતત્ત્વનો બંધતત્ત્વમાં સમાવેશ
થવાથી સાતજ તત્ત્વો કહેલા છે.

एवं नवानां तत्त्वानां नामान्युक्तानि ।

એવીરીતે નવ તત્ત્વના નામ કહેલા.

इत्येकगाथा व्याख्याता ॥ ॥

એ પ્રમાણે પેલી ગાથાની વ્યાખ્યા સમાપ્ત થઈ.

अथ नवतत्त्वानां जेदसंख्यानं कथयति ।

હવે નવ તત્ત્વનાં જોડેની સંખ્યા કહે છે.

चउदस चउदस बाया, लीसा बासीअ हुंति
बायाला ।

सत्तावन्नं वारस, चउ नव भेआ कमेणोसिं॥२॥

ચૌદ, ચૌદ, બેતાલીશ, બ્યાશી, બેતાલીશ, સત્તાવન,
બાર, ચાર અને નવ - એમ અનુક્રમે નવતત્ત્વનો જોડ થાય છે. ૨

અવચૂરી.

ચતુર્શતિ—એતેષા નવાના તત્ત્વાનાં ક્રમેણ એતે
જ્ઞેદા જ્ઞાતવ્યા. ।

એ નવતત્ત્વના અનુક્રમે આ ભેદ ગણવા.

યથા ।

તે આ પ્રમાણે—

ચતુર્દશ જ્ઞેદા જીવાના ।

જીવના ચૌદ ભેદ છે

ચતુર્દશ જ્ઞેદા અજીવાના ।

અજીવના ચૌદ ભેદ છે.

દ્વિચત્વારિશદ્ભેદા. પુણ્યપ્રકૃતીના ।

પુણ્ય પ્રકૃતિના બેતાલીશ ભેદ છે.

ઠ્યશીતિજ્ઞેદા પાપપ્રકૃતીનામ્ ।

પાપ પ્રકૃતિના બ્યાશી ભેદ છે.

ઠિચત્વારિશદ્ જ્ઞેદા આશ્રવધારાણા ।

આશ્રવના બેતાળીશ ભેદ છે.

સતપચાશદ્ભેદા સવરસ્ય ।

સતપચાશના અત્તાનન ભેદ છે

ઠાઠગજ્ઞેદા નિર્જરાયા ।

(૬)

નવતત્ત્વબોધ.

નિર્જ્જ્ઞાના ચાર ભેદ છે.

ચત્વારો જ્ઞેદા વંશસ્ય ।

અંધતત્ત્વના ચાર ભેદ છે.

નવજ્ઞેદા મોક્ષસ્ય ।

મોક્ષના નવ ભેદ છે.

એવં નવાનાં તત્ત્વાનાં જ્ઞેદસંસ્થાનાં નિગદ્ય અથ

એતેષાં જ્ઞેદાનાં ક્રમેણ વિવરણં વક્તિ—

એ નવ તત્ત્વના ભેદની સખ્યા કહીને હવે એ ભેદનું અનુક્રમે વિવેચન કરે છે—

एगविह दुविह त्रिविहा, चउविहा पंचछविहा
जीवा ।

चेयण तस ईयरोहिं, वेय गइ करण काएहिं
॥ ३ ॥

एगिंदिय सुहुमियरा, सन्नियर पणिंदिआ य
स वि ति चउ ।

अपजत्ता पजत्ता, कमेण चउदश जियठाणा
॥ ४ ॥

એ છવ તત્ત્વ ચેયણ (ચેતન) રૂપે એકવિધ છે, તસ (તસ) રૂપે અને ઈયર (ઇતર) સ્થાવર રૂપે દ્વિવિધ છે, વેય

(વેદ) રૂપે ત્રિવિધ છે, ગર્હ (ગતિ) રૂપે ચતુર્વિધ છે, કરણ (હ્રિદય) રૂપે પચ્ચવિધ છે અને કાણ (કાય) રૂપે પદ્ધિ છે ૩

એકે દ્રિયના સૂક્ષ્મ અને બાહર એમ બે ભેદ છે. ૫ ચેદ્રિયના સૂક્ષ્મ અને અસૂક્ષ્મ એમ બે ભેદ છે. (એ બેના મળી ચાર ભેદ થતા) વિ એટલે બે દ્રિય, તિ એટલે તે દ્રિય અને ચ્ચ એટલે ચૌરિદ્રિય એ પ્રત્યેકના એક એક ભેદ ગણતા સાત ભેદ થાય છે તે સાતને અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એમ બે પ્રકારે ગણતા અતુલ્યે છપ તત્ત્વના ચૌદ સ્થાન (ભેદ) થાય છે. ૪

અવચૂરી.

एगविहेति एगिदियेति—इह अत्र जिनः
शासने चतुर्विंश जीवस्थानानि ज्ञातव्यानि ।

આ જિનશાસનમાં છપના ચૌદ સ્થાન (ભેદ) જાણવા,
યથા ।

તે આ પ્રમાણે—

एकैशिया एकं शरीरलक्षणं इन्द्रियं येषां ते
एकैशिया. ।

એક શરીર રૂપ ધ્રિય છે જેમને તે એકેદ્રિય કહેવાય છે.
તે ચ દ્વિવા સૂક્ષ્મા વાદરાશ્વ ।

તે એકેદ્રિય છપ સૂક્ષ્મ અને બાહર એમ બે પ્રકારના છે.
તત્ર સૂક્ષ્માશ્વર્મચક્રુપા ગ્રહશ્યા ।

તેમાં ચર્મચક્રુવી ન જોઈ શકાય તે સૂક્ષ્મ કહેવાય છે.

બાદરાઃ પુનર્દ્રયાઃ ।

ચર્મચક્ષુશ્રી જોઈ શકાય તે બાદર કહેવાય છે.

તે ચ દ્વયેઽપિ પૃથિવીકાય-અપ્કાય-તેજઃકાય
વાયુકાય-વનસ્પતિકાયરૂપાઃ ।

તે બંને (સૂક્ષ્મ અને બાદર) પૃથ્વીકાય, અપ્કાય,
તેજીકાય^૧, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય રૂપ થાય છે.

તથા ઘ્રીંદ્રિયા : છે શરીરરસનાલક્ષણે ઇંદ્રિયે
યેપાં તે ઘ્રીંદ્રિયા : ।

શરીર અને રસના (જીભ) એ બે ઘંદ્રિયો જેમને હોય તે
ઘેંદ્રિય કહેવાય છે.

શંખ-કર્પર્દક-ગંમોલ-જલૂકા-કૃમિ-પૂતરક-
પ્રમુખા : ।

તે શંખલા, કેડા, ગીંગાડા, જલો, કરમીયાં અને પૂરા
વિગેરે બાણવા.

તથા ત્રીંદ્રિયા : ત્રીણિ શરીરરસનાગ્રાણલક્ષ-
ણાનિ ઇંદ્રિયાણિ યેપાં તે ત્રીંદ્રિયા : ।

શરીર, રસના અને નાસિકા રૂપ ત્રણ ઘંદ્રિયો જેમને હોય
તે ત્રીંદ્રિય કહેવાય છે.

પિપીલિકા-યૂકા-મત્કૂળોપદેહિકા-મત્કોટક-
ગર્દનક-ગોકીટક-ધાન્યકીટક-કુંચુકપ્રમુખા-જ્ઞા-
તવ્યા : ।

કીડી, જી, માંડડ, બિચાડ, મકોડા, ગરૈયા, ગોડીટ, વનેહા,
અથવા, નિગેરે તેડિય જાવના

તથા ચતુરિદિયા ચત્વારિ શરીરરસનાગ્રાણચ
કુર્નકણાનિ ઇદિયાણિ યેષા તે ચતુરિદિયા ।

શરીર, રસના, નાભિકા અને ચતુર—એ ચાર ૪ દિશો જેમને
છે તે ચતુરિદિય કહેવાય છે

મહિકા—વ્રમર—હા—મશક—કસારિકા—ગલ
જન—પતંગ—વૃશ્વિકપ્રમુખા જ્ઞાતવ્યા ।

માખી, લમરા, હાગ, મશવા, કમારી, ટીક, પતંગીયા,
અને નીછી, નિગેરે ચતુરિદિય છત જાવના

તથા પંચેડિયા પચ શરીર-રસના-ગ્રાણ-ચકુ-
ર્ણલક્ષણાનિ ઇદિયાણિ યેષા તે પંચેડિયા ।

ગરીજ, રમના, નાસિકા, નેન, અને જન—એ પાંચ ઇદિય,
જેમને હિય તે પંચેડિય કહેવાય છે

તે ચ ઠિવા સહિન અસંહિનશ્ચ ।

તે પંચેડિય છત જે જાવના છે મક્કી અને અસજી,

તત્ર અસહિન સમૂર્ણિમા સંજન-વર્દુર-મત્સ્ય-
સર્પ-પ્રમુખા વાતપિત્તશ્લેષ્મશુક્રમૂત્રરુચિરાદિપ્રજ્ઞવ
જતપ્રથ મનોરદિતા જ્ઞેયા ।

તેમા અગતી પંચેડિય મન ગણિત સમૂર્ણિમ જાવના જેવા
કે, ખજન, વેડકા, માળા, અને સર્પ પ્રમુખ તથા નમ (ઉનગી)
પિત્ત, શ્લેષ્મ (બળા) શુક્ર, મૂત્ર, અને રુચિ નિગેમા ઊભા

થનારા જંતુઓ તે અસંજી પંચેદ્રિય છે.

સંજ્ઞિનઃ પુનર્ગર્જનાઃ તે ચ તિર્યચઃ જલચરાઃ
સ્થલચરાસ્તથા મનુષ્યા દેવા નારકાઃ
સર્વેપ્યેતે સંજ્ઞિનો મનઃ સંયુક્તાઃ ।

સંજ્ઞી પંચેદ્રિય તે ગર્ભજ (ગર્ભમાંથી થનારા) જીવ છે
તે. જલચર (જલમાં ફરનારા) ખેચર (આકાશમાં ઊડનારા)
સ્થલચર (ભૂમિ ઉપર ચાલનારા) એવા તિર્યચ જીવ તથા
મનુષ્ય, દેવ અને નારકી એ સર્વે મનવાલા હોવાથી સંજ્ઞી
પંચેદ્રિય કહેવાય છે.

एवं एकेंद्रिया द्विजेदाः ।

એવી રીતે જે ભેદવાલા એકેદ્રિય જીવ,

દ્વીંદ્રિયાઃ ત્રીંદ્રિયાઃ ચતુરિંદ્રિયાઃ પંચેંદ્રિયા દ્વિ-
જેદાઃ ।

બેદ્રિય, ત્રેદ્રિય, ચતુરિંદ્રિય અને જે ભેદવાલા પંચેદ્રિયજીવ,

इत्येते सप्तज्जेदा जीवाः सर्वेऽपि पर्याप्ता अपर्या-
प्ताश्च भवन्ति ।

એવી રીતે એ સાત ભેદવાલા સર્વે જીવો પર્યાપ્તા અને
અપર્યાપ્તા થાય છે.

ततश्चतुर्दशज्जेदा जीवाः संजाताः ।

એ પ્રમાણે એકદર ચૌદ પ્રકારના જીવ થાય.

तत्र पर्याप्तास्ते कथ्यन्ते ये स्वकीयपर्याप्तिभिः

સર્વાન્નિઃ સંપૂર્ણા જ્ઞવતિ ।

તેમાં જે પોતાની સર્વ પર્યાપ્તિથી સંપૂર્ણ હોય તે પર્યાપ્ત કહેવાય છે.

પર્યાપ્તિય .પુનઃ પદ્ જ્ઞવંતિ ।

પર્યાપ્તિ છ પ્રકારની છે.

આહારપર્યાપ્તિ ૧ શરીરપર્યાપ્તિ. ૨ ઇન્દ્રિય-પર્યાપ્તિ ૩ બ્રહ્માસપર્યાપ્તિ ૪ જ્ઞાપાપર્યાપ્તિઃ ૫ મનઃ પર્યાપ્તિ. ૬

૧ આહાર પર્યાપ્તિ ૨ શરીર પર્યાપ્તિ, ૩ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ, ૪ બ્રહ્માસ પર્યાપ્તિ, ૫ જ્ઞાપા પર્યાપ્તિ અને ૬ મન-પર્યાપ્તિ-એ છ પર્યાપ્તિ કહેવાય છે.

પર્યાપ્તિશબ્દેન શક્તિરુચ્યતે ।

પર્યાપ્તિ શબ્દનો અર્થ શક્તિ થાય છે.

તત્ર એકેન્દ્રિયાણા આહાર-શરીર-ઇન્દ્રિય-બ્રહ્મા-સ-નિ શ્વાસ લક્ષણાશ્વતસ્રઃ પર્યાપ્તિયો જ્ઞવતિ ।

તેમાં એકેન્દ્રિય છોડીને આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, બ્રહ્માસ નિશ્વાસ-એ લક્ષણવાળી ચાર પર્યાપ્તિ હોય છે.

દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાણા આહાર-શરીર-

૧ છવની સાથે બધાયેલા કર્મના દળમાં શક્તિ પ્રગટ થતા તે શક્તિ વડે અન્ય પુરુષના સ્વેચ્છા બોધે (સચ્ચ-ત્વદિ.)-થતાથી તેમાં પ્રગટાયેલી, અન્ય પુરુષોને પરિણામના રૂપ વિશેષ શક્તિ તે પર્યાપ્તિ કહેવાય છે.

ઈન્દ્રિય-નુચ્છ્વાસનિશ્વાસ-જ્ઞાપાલક્ષણાઃ પંચવર્યાતયઃ
સ્યુઃ ।

બેન્દ્રિય, તેન્દ્રિય અને ત્રીરિન્દ્રિય જીવોને આધાર, શરીર,
ઇન્દ્રિય, ઉચ્છ્વાસનિશ્વાસ અને ભાષા-એ પાંચ પર્યાપ્તિ હોય છે.

પંચેન્દ્રિયાણાં પુનઃ આદાર-શરીર-ઈન્દ્રિય-નુચ્છ્વા-
સનિઃશ્વાસ-જ્ઞાપા-મનોલક્ષણાઃ પટ્પર્યાતયઃસ્યુઃ ।

પંચેન્દ્રિય જીવોને આધાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, ઉચ્છ્વાસનિશ્વાસ,
ભાષા અને મન લક્ષણાળી છ પર્યાપ્તિ હોય છે.

एवं येषां जीवानां यावन्मात्राः पर्यातयो ज्वन्ति
ते जीवास्तावन्मात्राग्निः सर्वाग्निः पर्यातिग्निः पर्या-
प्ताः कथ्यन्ते ।

એવી રીતે જે જીવોની જેટલી પર્યાપ્તિ હોય તે જ તેટલી
સર્વ પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્તા કહેવાય છે.

तद्विपरीता पुनः अपर्याप्ता मन्तव्याः.

તે ઉપર કહેલા પર્યાપ્તા જીવથી જે વિપરીત (ઉલટા)
તે અપર્યાપ્તા જાણવા.

सूक्ष्मैर्केन्द्रियपर्याप्ताः सूक्ष्मैर्केन्द्रियापर्याप्ताः वाद-
रैर्केन्द्रियपर्याप्ता वादरैर्केन्द्रियापर्याप्ताः ।

સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તા અને સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા.
આદર એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તા અને આદર એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા.

एवं द्वित्रिचतुः पञ्चेन्द्रियसंख्यसंज्ञिनः पर्या-

પ્રાપ્તાર્યાપ્તા સર્વે જીવાશ્ચતુર્દશજ્ઞેદા જ્ઞાતવ્યા ।

જોની ગીતે ક્ષીદ્રિય, ત્રાદ્રિય, ચતુર્દ્રિય અને પચ્ચદ્રિય
સાક્ષી અસાક્ષી પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા સને છનના ચૈદ ભેદ જાણના.

इति जीवतत्त्वं प्ररूपितम् ।

જોની ગીતે છન તત્ત્વ નિરૂપણ કરેલું છે

ॐ — ॥ — ॐ

અથ અજીવતત્ત્વમ્ ।

ધમ્માધમ્માગાસા, તિય તિય મેયા તહેવ
અદ્વાય ।

સ્વંધા દેસ પણસા, પરમાણુ અજીવ ચડદ-
સહા ॥ ૬ ॥

૧ ધર્માસ્તિકાય, ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય,
એ ત્રણના સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ એવા ત્રણ ત્રણ ભેદ છે.
(દરેકને ત્રણે ગુણતાં બધા મલી નવ ભેદ થાય છે.) તેમજ
અદ્વા (એ કાલ દ્રવ્યનો સમયરૂપ એક પ્રદેશ તે દશમે ભેદ)
અને ચ (ચ) શબ્દથી પુદ્ગલાસ્તિકાયના સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ
અને પરમાણુ એ ચાર ભેદ એ બધા સાથે મેલવતાં અણુવ
તત્ત્વના ચૌદ ભેદ થાય છે. ૫

અવચૂરી.

ધમ્માધમ્મેતિ—એતે ચતુર્દશજ્ઞેદા અજીવાનાં ।

એ અણુવ તત્ત્વના ચૌદ ભેદ છે.

ધર્માસ્તિકાયઃ અધર્માસ્તિકાયઃ આકાશાસ્તિ-
કાય : એતે પ્રત્યેકં ત્રિધા ।

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય,—
એ દરેક ત્રણે પ્રકારના છે.

તત્રાહિ । ધર્માસ્તિકાયસ્ય સ્કથ દેશ પ્રદેશ
તત્રા અવર્માસ્તિકાયસ્ય ત્રય તત્રા આકાશાસ્તિ-
કાયસ્ય ત્રય. ।

તે આ પ્રમાણે—ધર્માસ્તિકાયના સ્કથ, દેશ અને પ્રદેશ,
એના ત્રણ ભેદ છે તથા અવર્માસ્તિકાના સ્કથ, દેશ અને પ્રદેશ,
એના ત્રણ ભેદ છે. અને આકાશાસ્તિકાયના (એજ) ત્રણ ભેદ છે.

एव नवज्ञेदा अज्ञूवन् ।

એની રીતે નવ ભેદ થયા.

तत्र प्रस्तीना प्रदेशाना काय समूह अस्ति-
कायः ।

તેમા અસ્તિ એટલે પ્રદેશ તેઓના કાય એટલે સમૂહ તે
અસ્તિકાય કહેવાય છે.

तत्रस्कथ कीदृगुच्यते ।

તેમા સ્કથ એટલે શુ કહેવાય ?

चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके सकलोलपि यो धर्माऽ-
स्तिकाय स सर्वोलपि स्कथ कथ्यते ।

ચૌદ રાજલોકમા જે સર્વ ધર્માન્તિકા છે, તે સમગ્રો સ્કથ
કહેવાય છે.

तस्य धर्मास्तिकायस्य क्रियन्मात्रो ज्ञागो देश
उच्यते ।

તે ધર્માસ્તિકાયનો કાર્યક્રમ જાણનારો જાગો દેશ
જાણ તે જાણ કહેવાય છે.

તસ્ય ધર્માસ્તિકાયસ્ય નિર્વિજ્ઞાગો જ્ઞાગઃ પ્રદેશઃ ।

તે ધર્માસ્તિકાયના વિભાગ ન પડી શકે તેવો ભાગ તે પ્રદેશ કહેવાય છે.

एवं अधर्मास्तिकायाकाशास्तिकाययोरपि
स्कंध-देश-प्रदेशा ज्ञेयाः ।

એવીરીતે અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાયના સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ જાણી લેવા.

तथाऽह्वा कालः समयादितक्षणः स च दशमो
जैदः ।

તથા અહ્વા એટલે સમયાદિલક્ષણવાળો જે કાલ, તે દશમો જૈદ છે.

तथा पुद्गलानां चत्वारो जैदाः स्कंध-देश-प्र-
देश-परमाणवश्च ।

તેમ પુદ્ગલના (પુદ્ગલાસ્તિકાયના) સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ અને પરમાણુ-એવા ચાર જૈદ છે.

तत्र द्यणुकादयः क्रमेण एकादिवृद्ध्या अणान्ताणु
कावसानाः स्कंधाः ।

તેમાં છે અણુ વિગેરેમાં એક એક વધારતાં અનુક્રમે અનંતા અણુ સુધીના સ્કંધ કહેવાય છે.

तेषां कियन्मात्रा ज्ञागा देशाः प्रोच्यन्ते ।

તેઓના કેટલાએક પ્રમાણના ભાગને દેશ કહે છે.

તેવા નિર્વિજ્ઞાના જ્ઞાના પુન પ્રવેશા જ્ઞ્યંતે ।

તેમના ડરી નિભાગ ન થઈ શકે તેના ભાગને પ્રવેશ કહે છે.

પરમાણવ પુન પરસ્પરમસંવદ્ધા અતીવ સૂ-

દ્ધમા રક્તવાદિકારણ રૂપા નિર્વિજ્ઞાના એવ જ્ઞાતવ્યા ।

પરસ્પર સબંધ વગરના, અતિસૂક્ષ્મ, સ્કંધ વિગેરેના કારણ

રૂપ અને જેનો નિભાગ થઈ શકે નહીં તે પરમાણુ જાણવા.

એવ અજીવા ચતુર્દશજ્ઞેદા જીવતિ ।

એવી રીતે અજીવનાત્વ ચૈત્ત્ય પ્રકારનું છે ૫

અથ એતેવા વિશેષસ્વરૂપ પ્રરૂપયતિ ।

હવે તેમનું વિરોપ સ્વરૂપ કહે છે

ધમ્માધમ્માપુગ્ગલ, નહ કાલો પંચ હુતિ અ-

જીવા ।

ચલણસહાયો ધમ્મો, યિરસઠાણો અહમ્મો

અ ॥ ૬ ॥

વર્માન્તિમય, અવર્માન્તિકાય, પુદ્ગલાન્તિમય, આ-નનાન્તિ
કાય અને કાય એ પાંચ અણુવ કન્ય છે તેમા જેનો ચલણ
સહાયન ગુણ હોય તે વર્માન્તિમય અને જેનો ચિયર અભાવ
ગુણ હોય તે અવર્માન્તિકાય કહેવાય છે ૬

અવચૂરી.

ધર્મમેતિ—ધર્માસ્તિકાયાધર્માસ્તિકાયપુજ્જલા-

સ્તિકાયાઃ નન્ન આકાશાસ્તિકાયઃ કાલઃ સમયાદિઃ
 એતાનિ પંચડ્વ્યાણિ અજીવાઃ પ્રોચ્યન્તે ।

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, આકાશા-
 સ્તિકાય અને કાલ (સમયાદિવિભાગ) એ પાંચ દ્રવ્ય અજીવ
 કહેવાય છે.

ષષ્ઠં જીવડ્વયં એવં જિનશાસને ષટ્ ડ્વ્યાણિ
 કથ્યન્તે ।

છઠું જીવદ્રવ્ય-એવી રીતે જિનશાસનમાં ૬૨ દ્રવ્યકહેવાય છે.

અથ ક્રમેણ ધર્માસ્તિકાયાદીનાં લક્ષણમાહ ।

હવે અનુક્રમે ધર્માસ્તિકાય વિગેરના લક્ષણ કહે છે.

ચલણેતિ—ચલનસ્વજ્ઞાવો ધર્માસ્તિકાયઃ ।

ચલન (હાલવું-ચાલવું) એ જેનો સ્વજ્ઞાવ છે તે ધર્મા-
 સ્તિકાય કહેવાય છે.

* જીવનાં પુદ્ગલાનાં ચ ગમનં કુર્વતાં યદ્
 ડ્વયં સાહાય્યં દદાતિ તદ્ધર્માસ્તિકાયઃ ।

* જીવ અને પુદ્ગળને ગતિપણે પરિણમતા જે અપેક્ષા કારણ હોય
 તેને ધર્માસ્તિકાય કહે છે. કારણ ચાર પ્રકારના છે ૧ ઉપાદાન, ૨ નિમિત્ત,
 ૩ અસાધારણ, ૪ અપેક્ષા. જેમ સાડીનો ઘટ બનાવવામાં ભૂમિ અને આકાશ
 અપેક્ષા કારણરૂપ છે તેમ જીવ અને પુદ્ગળને ગમનાગમન કરવામાં ધર્મા-
 સ્તિકાય, અપેક્ષા કારણરૂપ છે.

છત્ર અને પુદ્ગલને ગમન કરતા (હાલનાચાલવામા) જે દ્રવ્ય સહાય આપે છે તે ધર્માસ્તિકાય છે

યયા મત્સ્યાના જલ ધર્માસ્તિકાય इत्यर्थः ।

જેમ માછલાને (મચ્છાર કરનામા સહાયરૂપ) જલ ધર્માસ્તિકાય છે, તેમ અહિ ગમનરૂપ એ અર્થ છે.

स्थिरसंस्थान पुनः अधर्मास्तिकाय ।

સ્થિર ગામવાનો જેનો સ્થાન છે તે અધર્માસ્તિકાય કહેવાય

स्थिरसंस्थान इति किमुच्यते ।

સ્થિર સ્થાન એટલે શુ કહેવાય ?

यद् इयं जीवपुद्गलाना स्थिति कुर्वता सा-
क्षिण्य वृदाति सः अधर्मास्तिकाय इति ज्ञाव ।

૧ જે દ્રવ્ય છત્ર અને પુદ્ગલોને સ્થિતિ કરતા સાક્ષિય (પામે જોનાપણ) આપે તે (સ્થિર રાખનાના સ્વભાવવાળો) અધર્માસ્તિકાય એવો ભાનાર્થ છે.

एतो धर्माधर्मास्तिकायौ यत्र वर्त्तन्ते स लोका-
काश ।

તે વર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય બન્ના રહે તે લોકાકાશ કહેવાય છે

૧ જેમ મુમાદ ને એ ચાનતા વિગ્રામ ભેદમા વૃક્ષાની ધાયા તે અપેક્ષા કારણ છે તેમ છત્ર તથા પુદ્ગલને ગિયતિએ પરિણમતા અપેક્ષા કારણરૂપ તે અધર્માસ્તિકાય છે

ચતુર્દશરજ્જુપ્રમાણઃ ।

તે ચૌદ રાજલોકના પ્રમાણવાલો છે.

તતઃ પરસ્તુ અલોકાકાશઃ ।

તે લોકાકાશથી બીજા તે અલોકાકાશ છે.

एवं धर्माधिर्मास्तिकाययोर्विशेषस्वरूपं प्ररूपि-
तम् ॥ ६ ॥

અવીરીતે ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયનું વિશેષ
સ્વરૂપ વિરૂપણ કર્યું. ૬

अथ आकाशपुङ्गवयोः स्वरूपमाह ।

હવે આકાશાસ્તિકાય અને પુદ્ગલાસ્તિકાયનું
સ્વરૂપ કહે છે.

अवगाहो आगासं, पुङ्गलजीवाण पुङ्गला
चउहा ।

સ્વંધા દેસ પાસા, પરમાણુ અ ચેવ નાય-
વ્વા ॥ ૭ ॥

अवचूरी.

अवगाहो-इति जीवपुद्गलानां अवकाशः
जीवानां पुद्गलानां च यद् अवकाशं, ददाति

તત્ત્વ ગ્રાકાંશે તત્ત્વ ગ્રાકાગજ્યમિતિ જ્ઞાવ. ।

છન પુગલોના અનકાશ તે આકાશ અર્થાત્ છન અને પુગલોને જે અનકાશ આપે તે આકાશ એટલે આનકાશદ્રવ્ય કહેનાય છે.

પુદ્ગલાશ્વતુર્વિધા. સ્કંધ-દેશ-પ્રદેશ-પરમાણુ
જેદૈર્ઘ્યતિવ્યા. ।

સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ અને પરમાણુ-એના બેદથી પુદ્ગલો આગ પ્રકારના જાળના.

સ્કંધાદીના સ્વરૂપં પૂર્વમેવોક્ત જ્ઞાતવ્યં । ૭

સ્કંધ વિગરેનુ સ્વરૂપ પ્રથમ કહેલું છે તે પ્રમાણે જાણી લેનું ૭

અથ કાલસ્વરૂપમાદ્ ।

હવે કાલનુ સ્વરૂપ કહે છે

एगाकोडी सतसट्ठि लरका सतहुत्तरसिह-
स्सा य ।

દોયસયા સોલહિયા, આવલિયા ઇગ મુહુ-
ત્તમ્મિ ॥ ૮ ॥

એક કોડી, સડગઠ લાખ સત્યોત્તે હજાર, અમો અને જોળ, એટલી આનણિકા એક મુહૂર્તમા થાય છે. ૮

સમયાવલી મુહુત્તા, ઢીહા પરકા ચ માસ
વરિસા ચ ।

મણિઓ પલિઆ સાગર, ઉરસપ્પિણી સ-
પ્પિણી કાલો ॥ ૩ ॥

સમય, આવળી, મુહૂર્ત, દિવસ, પક્ષ, માસ, વર્ષ, પચ્ચો-
પમ, સાગરોપમ, ઉત્સર્પિણી, અને અવસર્પિણી એકાલ કહેવાય છે.

અવચૂરી.

સમયાવલીતિ—સમયોઽત્યંતસૂક્ષ્મકાલઃ ।

અતિસૂક્ષ્મ કાલને સમય કહે છે.

આવલિકા અસંખ્યાતસમયપ્રમાણા ।

અસંખ્યાત સમયને એક આવલિકા કહે છે.

નિગોદજીવાનાં એકશ્વાસોઽધ્વાસમધ્યે સત્તદશ-
વારાન્ યાવન્મરણં અષ્ટાદશસંખ્યોત્તરિપિ જ્ઞવતિ
તેષાં આયુઃ (૨૫૬) આવલિકા ।

૧ નિગોદના જીવોને એક શ્વાસોઽધ્વાસમાં સત્તરવાર મુઘી
મરણુ પર્યંત અઠારમી સંખ્યાવાળા લવની ઉત્પત્તિ પણ થાય
છે. તેમજ આયુષ્ય (૨૫૬) આવલિકા પ્રમાણ છે.

મુહૂર્ત ઘટીદ્વયપ્રમાણં ।

એ ઘડીનું એક મુહૂર્ત થાય છે.

દિવસોઽથોરાત્રરૂપઃ ત્રિંશન્મુહૂર્તપ્રમાણઃ ।

૧—અસોઽપન આવલીનો નિગોદના જીવનો એક ક્ષુદ્ધક લવ—સાગ-
સત્તર ક્ષુદ્ધકમવ જેટલો કાળ તે શ્વાસોઽધ્વાસરૂપ પ્રાણ—સાતપ્રાણનો એક
સ્તોક—સાતસ્તોકનો એક લવ—સતોતેર લવનો એક મુહૂર્ત.

તેના ત્રીશ મુહૂર્તનો અહોરાત્ર ૩૫ દિનમ થાય છે.

પદ્મ. પંચદશાહોરાત્રરૂપ. ।

૫૬૨ અહોરાત્ર ૩૫ દિનસનો એક પક્ષ (પખવાડીયુ) થાય છે.

માસ, પદ્મઠયપ્રમાણઃ ।

જે પખવાડીયાનો એક માસ થાય છે.

વર્ષ ષાદશમાસપ્રમાણ ।

બાર માસનું એક વર્ષ વાય છે.

પલ્લ્યોપમ કૂપદૃષ્ટાતેન પ્રસિદ્ધ્ ।

કુનાના દૃષ્ટાત વડે પલ્લ્યોપમ પ્રસિદ્ધ છે.

સાગરોપમ દશકોટાકોટી પલ્લ્યોપમપ્રમાણમ્ ।

દશ કોટાકોટી પલ્લ્યોપમનો એક સાગરોપમ થાય છે.

ઞત્સર્પિણી દશકોટાકોટીસાગરોપમપ્રમાણા ।

દશ કોટાકોટી સાગરોપમે એક ઞત્સર્પિણી વાય છે.

ઞત્સર્પિણીપ્રમાણા એવ યવસર્પિણી ।

ઞત્સર્પિણીના પ્રમાણ જેટલું જ યવસર્પિણીનું પ્રમાણ છે.

અથ સર્વોઽપિ કાલ સૂર્યગતિક્રિયાપરિચ્છિન્નો

જ્ઞાતવ્યઃ

આ સર્વ કાલ સૂર્યની ગતિ અને ક્રિયાના પરિમાણ ઉપર આધારે.

એવ પ્રજીવતત્ત્વસ્ય ચતુર્દશજ્ઞેદા પ્રોક્તા. ।

(૧૬)

નવતત્ત્વબોધે.

એવી રીતે અણ્વતત્ત્વના ચૌદ ભેદ કહેલા છે. ૯.

॥ इति अजीवतत्त्वम् ॥

અંથ પુણ્યતત્ત્વજ્ઞેદાન્ દ્વિચત્વારિશતં વિવૃણોતિ ।
હવે પુણ્યતત્ત્વના બેતાળીશ ભેદનું વિવેચન કરે છે.

सा उच्चगोअ मण्डुग, सुरदुग पंचेदि जाइ
पणदेहा ।

આઈ તિતળૂણુ વંગા, આઈમસંઘયણ સંઠાણા
॥ ૧૦ ॥

वण्ण चउक्काऽगुरुलहु, परघा ऊसास आयवु-
ज्जोअं ।

સુમ સ્વગઈ નિમિણ તસદસ, સુરનર તિરિ-
આડ તિત્થયરં ॥ ૧૧ ॥

૧ સાતા વેદનીય, ૨ ઉચ્ચગોત્ર, ૩ મનુષ્યની ગતિ ૪ મનુ-
ષ્યની આતુપૂર્વીની પ્રાપ્તિ, ૫ દેવતાની ગતિ, ૬ દેવતાની આતુ-
પૂર્વીની પ્રાપ્તિ, ૭ પચ્ચેદ્રિય જાતિ પચ્ચ દેહા એટલે પાંચ
શરીર રૂપ નામકર્મ. ૮ ઔદારિક શરીર. ૯ વૈદિક શરીર,
૧૦ આહારિક શરીર, ૧૧ તૈજસ શરીર, ૧૨ કાર્મણ શરીર.

આદિ ત્રિતત્ત્વ એટલે આદિના ઔદાગિક પૈકિય તથા આહારક એ ત્રણ શરીરના અંગ ઊપાગ, અને અંગોપાગ છે. જેમકે—
 ૧૩ ઔદાગિક અંગોપાગ, ૧૪ વક્રિય અંગોપાગ, ૧૫ આહારક અંગોપાગ, ૧૬ પહેલું સમયલ, ૧૭ પેહેલું મધ્યાન, વર્ણાદિક ચાર એટલે ૧૮ શુભ વર્ણ, ૧૯ શુભ ગતિ, ૨૦ શુભ રમ, ૨૧ શુભ સ્પર્ગ, ૨૨ અશુભ લઘુ, ૨૩ પગલાત, ૨૪ શ્વામોદ્દેશ, ૨૫ આતપ, ૨૬ ઊદ્યાત, ૨૭ શુભનિહાયોગતિ, ૨૮ નિર્માણ ૩૯ વ્રતસંશ્લેષ, ૩૯ મુરચુષ્ય, ૪૦ મનુષ્યાચુષ્ય, ૪૧ તિર્યચાચુષ્ય અને ૪૨ તીર્થંકર નામ કર્મ—એપુણ્યકર્મના બેતાલીશ ભેદ કથા. ૧૦—૧૧—

અવચૂરી.

સાઉચ્ચગોઅ ઇતિ, વણ્ણચઉક્ક ઇતિ પુણ્ય તત્ત્વસ્ય એતે દ્વિચત્વારિશદ્ધેદા જવતિ ।

પુણ્યતત્ત્વના એ બેતાલીશ ભેદ થાય છે.

યથા—સાત સાતવેદનીયં કર્મ યેન જીવ સૌ-
 રખ્યાનિ લક્ષતે ॥ ૧ ॥

૧ સાત એટલે માતાવેદનીય કર્મ, જે ૫૩ છત્ર મુખ પામે છે

ત્રૈગોત્રં યસ્મિન્નુત્પન્નો જીવ. સર્વ જનમાન્ય.

સ્યાત્ ॥ ૭ ॥

૨ બીજી ઊચ્ચગોત્ર જેમા જિત્યત્ર થયેલો છત્ર સર્વ લોભને માનવા થોડા થાય છે

મનુષ્યઠિક મનુષ્યગતિ—મનુષ્યાનુપૂર્વરૂપમ્

॥ ૩—૪ ॥

૩-૪ મનુષ્યદ્વિક્ષે એટલે મનુષ્ય ગતિ અને મનુષ્ય આનુપૂર્વી.

યયા કર્મપ્રકૃત્યા જીવો મનુષ્યગતિત્વં લક્ષ્મણે
સા મનુષ્યગતિ : ।

જે કર્મની પ્રકૃતિથી જીવને મનુષ્ય ગતિ પછું પ્રાપ્ત થાય,
તે મનુષ્યગતિ કહેવાય છે.

યયા કર્મ પ્રકૃત્યા મનુષ્યગતિવદ્વાયુઃ જીવો-
ડન્યત્ર ગચ્છન્ મનુષ્યગતૌ આનીયતે સા મનુષ્યાનુપૂર્વી ।

જે કર્મ પ્રકૃતિથી જીવ મનુષ્યગતિનું આયુષ્ય પ્રાપ્ત
થીજે જતો હોય તેને પાછો મનુષ્યગતિમાં જેણે કરીલાવવામાં
આવે તે મનુષ્યાનુપૂર્વી ૧ કહેવાય છે.

સુરદ્વિક્ષં સુરગતિ-સુરાનુપૂર્વીરૂપં । ૪

૫-૬ સુરદ્વિક્ષ—એટલે દેવતાની ગતિ અને દેવતાની આનુપૂર્વી.

સા મનુષ્યગતિ-મનુષ્યાનુપૂર્વીવિત્ ક્રોયા ।

તે મનુષ્યગતિ અને મનુષ્ય આનુપૂર્વીની જેમ જાણી લેવી.

પંચેન્દ્રિયજાતિઃ યયા જીવસ્ય પંચેન્દ્રિયત્વં સ્યા-

ત્ ૧ ૭

૭ જેનાથી જીવને પંચેન્દ્રિયપછું થાય તે પંચેન્દ્રિય જાતિ
કહેવાય છે.

પંચ દેહાઃ શરીરાણિ ।

પંચ દેહ એટલે પાંચ પ્રકારના શરીર.

૧ જેમ વાકા ચાલતા બળદને નાથ ધાલીને સીધો ચલાવવામાં આવે
તેમ પરભવમાં વક્ત્રગતિએ જતાં એવા જીવને પોતાના ઉપજવાના સ્થાનકે
જે કર્મ ખેતીને લઇ જાય તે આનુપૂર્વી કહેવાય છે.

ઔદારિકં વૈક્રિય આદારકં તૈજસ કાર્મણં ચ ।

૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ આદારિક, ૪ તૈજસ અને ૫ કાર્મણ
ઔદારિક જ્ઞદારૈ સ્ફારૈ. પુદ્ગલે. નિષ્પન્નં તત્

ઔદારિકમ્ । ૮

૮ ઉદાર-મોહા પુદ્ગલોથી બનેલુ તે ઔદારિક શરીર કહેવાય છે.

તિર્યગ્મનુષ્યાણા યોગ્યં શરીરમ્ । ૯

તે ઔદારિક મગીર તિર્યક તથા મનુષ્યોને યોગ્ય છે.

• વૈક્રિય ત્રિવિધક્રિયાયા નિષ્પન્નં । ૧૦

૯ વિવિધ ક્રિયાથી બનેલુ શરીર વૈક્રિય શરીર કહેવાય છે.

દેવનારકાણા શરીર વૈક્રિયલઘ્વિકૃતં શરીરં

જ્ઞેયમ્ ।

૧૦ નાન્દીનું મગીર વૈક્રિય લઘ્વિકૃતી ધમેલુ મગીર જાણ્યું

આદારકશરીરં યત્ર ચતુર્દશપૂર્વપરૈ સદેહોન્ઝે-
દાય તીર્થકરકુહિલીનાય વા મદ્ધાવિદેહગમનાથૈ
અરુદસ્તપ્રમાણાત્યતગિહિપ્તરૂપસપન્નં વિરીયતે શરીરં
તત્ આદારકશરીરમ્ । ૧૦

૧૦ જેમકે મોહા પુદ્ગલોથી યોગ્યને મરદ છેવાને આધાર

• વૈક્રિય શરીરના ને કારણે ૧ નાપરનિક ને રવના આ ૧૦-
મોને ને દેવ ને તે ૨ લઘ્વિ તાપ થયે છે ને નિષ્ક તથા મનુ ૬
લઘ્વિકૃતી ને દેવ ૧૩ ને

તીર્થંકરની રીદ્ધિ જોવાને અર્થે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જવાને એક હાથ પ્રમાણુનું અતિ વિશિષ્ટ રૂપવાળું શરીર કરે તે આહારક શરીર કહેવાય છે.

તૈજસશરીરં તત્ત્વ યેન શરીરેણ જીવૈઃ આહારો ગૃહીતઃ સ્વલુ રસાદિધાતુરૂપતયા પરિણતિં નીયતે યઃ દ્વશાત્તપોલબ્ધ્યા તેજોલેશ્યાનિર્ગમશ્ચ ક્રિયતે તત્તૈ-
જસં । ૧૧

૧૧ જે શરીર વડે જીવે ગ્રહણ કરેલો આહાર રસાદિ ધાતુ, રૂપે પરિણામ પામે અને જેથી તપોલબ્ધિ વડે તેજોલેશ્યાનિર્ગમ થાય, તે તૈજસ શરીર કહેવાય છે.

કાર્મણશરીરં અષ્ટવિધકર્મવિકારરૂપં સર્વશ-
રીરકારણજૂતં । ૧૨

૧૨ આઠ પ્રકારના કર્મના વિકાર રૂપ અને સર્વ પ્રકારના શરીરનું કારણ ભૂત કાર્મણ શરીર કહેવાય છે.

તૈજસકાર્મણશરીરે સંસારિજીવાનાં અનાદિકાલ સંબંધે જ્ઞવતઃ ।

તૈજસ અને કાર્મણ શરીર સંસારી જીવોને અનાદિકાલથી સંબંધ થયેલા છે.

મોક્ષગમનં વિના તયોઃ કદાપિ વિયોગો ન
સ્યાત્ ।

મોક્ષે જવા સિવાય તે તૈજસ અને કાર્મણ શરીરનો વિયોગ કદી પણ થતો નથી,

एवं द्वादशपुण्य प्रकृतयोऽभूवन् ।

અને ૧૧ ગીતે બાર પુણ્ય પ્રકૃતિ થયું.

आदिशरीरत्रयस्य उपागानि ।

પેલા ત્રણ શરીરને ઊપાગ છે.

औदारिकस्य १३ वैक्रियस्य १४ आहारकस्य १५

૧૩ ઔદારિક, ૧૪ વૈક્રિય અને ૧૫ આહારક— એ ત્રણ શરીરને ઊપાગ છે

तैजसकर्मण्योर्न जवति ।

તૈજસ અને કાર્મણ શરીરને ઊપાગ નથી

आदिसहनन वज्ररिज्जनाराचसहननलक्षणं । १६

૧૬ આદિસહનન વજ્રરિજ્જનારાચસહનનલક્ષણં (સંયમણ)

सस्थान समचतुरस्त्ररूप । १७

૧૭ સમચતુરસ્ત્ર સ્થાન.

वर्णचतुष्क वर्ण १८ गंध १९ रस २० स्पर्श

૨૧ રૂપમ્ ।

વાર્ણચતુષ્ક એટલે ૧૮ વર્ણ, ૧૯ ગંધ, ૨૦ રસ, અને ૨૧ સ્પર્શ.

अत्र पुण्यप्रकृत्यधिकारे प्रजस्त आहं अप्र-

જસ્ત પુન પાપપ્રકૃત્યધિકારે કથયિષ્યતે ।

આ પુણ્ય પ્રકૃતિનો અધિધાન છે તેની નહીં અનુક્રમ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ પ્રજસ્ત એટલે શુભ તત્વાના અને આગળ પાપ પ્રકૃતિના અધિધાનમાં અપ્રજસ્ત એટલે અશુભ કહેનામાં આવશે.

અગુરુલઘુનામકર્મ યેન કર્મણા જીવાનાં શરીરં
ન ગુરુલઘુ સ્યાત્ કિંતુ સમતાજ્ઞાવે સ્યાત્ । ૨૨

૨૨ જે કર્મથી જીવનું શરીર બહુ ભારે કે બહુ હલકું ન
થાય પણ સમતા ભાવે (સરખું) થાય; તે અગુરુલઘુ નામ કર્મ
કહેવાય છે.

પરાઘાતનામકર્મ યેન પરેષાં વલવતામપિ
જીવઃ અનાકલનીયઃ સ્યાત્ । ૨૩

૨૩ જે કર્મથી જીવ બીજા બલવાન જીવોથી પણ અનિત
થાય તે પરાઘાત નામ કર્મ કહેવાય છે.

ચ્છ્વાસનામકર્મયેન જીવઃ શ્વાસોચ્છ્વાસલઘ્વિ
યુક્તઃ સ્યાત્ । ૨૪

૨૪ જેનાથી જીવ શ્વાસોચ્છ્વાસની લઘિધવાલો થાય, તે
ઉચ્છ્વાસ નામ કર્મ કહેવાય છે.

આતપનામકર્મ યેન જીવસ્યસ્વયમનુષ્ણમપિ
નુષ્ણપ્રકાશસંયુક્તં શરીરં સ્યાત્ યથા સૂર્યમંમલે
પૃથ્વીકાયજીવાનાં इदं સૂર્યમંમલે એવ નાન્યત્ર ૨૫

૨૫ જેનાથી જીવનું ઉષ્ણતાવગરનું શરીર ઉષ્ણ પ્રકાશવાળું
થાય, તે આતપ નામ કર્મ કહેવાય છે. તેનું શરીર સૂર્યના મંડ-
લમાં રહેલા પૃથ્વીકાય જીવોનું હોય છે. તે સૂર્યમંડલમાં જ હોય
ખીજે હોતું નથી.

ન્યોતનામકર્મ યત્ર જીવાનાં અનુષ્ણપ્રકાશ-
યુક્તં શરીરં સ્યાત્ યથાચંદ્રમંમલે જ્યોતિશ્ચક્રાદિષુ । ૨૬

૨૬ જેમા છત્રનુ ગરીગ અનુષ્ઠા (ગીતન) પ્રકાશનાયુ
ધાય તે વિદ્યાના નામ કર્મ કહેનાય ૭ જેમ ચ દ્રમહસમા વ્યોતિ-
શ્ચક વિગેમા હાય ૭ તેમ

શુનલગતિ શુભવિદ્યાયોગતિ નામકર્મ વિદ્યા-
યસા નજસાગતિ ગમન વિદ્યાયોગતિ । ૭૭

૭૭ ગુણગતિ એ ન શુભ વિદ્યાયોગતિ નામકર્મ વિદ્યા-
યમા નાત નાકાગ પડે ગમન તે વિદ્યાયોગતિ કહેનાય ૮.

વિદ્યાયોગદ્વય ચતુર્ગતિવ્યામોદ્વિષ્ટેઽર્થ ।

આદિ ' વિ । યન્ ' નાજનુ મહત્ત્વ આગતિના વ્યામોદનો વિ-
ષ્ટે કહેનાય કહેલુ છે

યયા જીવાના શુભા ગતિ સ્યાત્ યથા હસગજ
વૃજ્ઞાદીનામ્ ।

જે પડે છત્રનુ હામ, હાધી અને વૃજ્ઞા વિગેમા જેથી
શુભા ગતિ (નાવનુ) ધાર છે

નિર્માણ નામકર્મ યેન જીવગરીગે યગપ્રત્યગાના
નિયતપ્રદેશવ્યવસ્થાપન ક્રિયતે યથા સૂત્રધોરેણ
પુત્તતિસ્તાદો । ૭૮

૭૮ જેનાથી પુનર્જી વિગેમા ચુરધાગ (કારીગર) ની
દેમ છત્રા ગરીગા નામ નાગ પ્રત્યગની નિયમિત પ્રદેશમા
વ્યવસ્થા કરવામા આવે તે નિર્માણ નામકર્મ કહેનાય ૮

નન્નદ્યજક પ્રગ્નેતનમાથ્રાયા વ્યાગવ્યાસ્યતે ।

૮ નન્નદ્યજક નામકર્મની વ્યાખ્યા પછીની ગાથામા કુ-
વામા આપ્યું

સુરનરતિર્યગાયુચ્ચિતયં ચૈઃ કર્મજ્ઞિઃ દેવમનુષ્ય-
તિર્યગ્ન્નવેષુ જીવ્યતે । ૪૧

૪૧ જે કર્મથી દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યચના ભવમાં જવાય તે દેવતાયુષ્ય મનુષ્યાયુષ્ય અને તિર્યચાયુષ્ય—એમ ત્રણ કર્મ કહેવાય છે.

તીર્થંકર નામકર્મ યેન ચતુસ્ત્રિંશદતિશયાદિ
તીર્થંકરઋદ્ધિલંયુક્તો જીવઃ ત્રિજુવનસ્યાપિ પૂજ્યઃ
સ્યાત્ । ૪૨

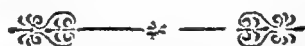
૪૨ જેનાથી ચોત્રીશ અતિશય વિગરે તીર્થંકરની સન્નિ-
દ્ધિએ યુક્ત એવો જીવ ત્રણ જીવનને પણ પૂજ્ય થાય તે તીર્થ-
ંકર નામકર્મ કહેવાય છે.

કેવલ્યવસ્થાયાં તસ્યોદયઃ સ્યાત્ ।

તે તીર્થંકર કર્મના ઉદય કેવલી અવસ્થામાં થાય છે.

इति छिन्नत्वारिंशत् ज्ञेदाः पुण्यप्रकृतिनां ज्ञेयाः ।

એ પુણ્ય પ્રકૃતિના જ્ઞેતાલીશ ભેદ જાણવા.

अथ पूर्वोक्तं त्रसदशकं व्याख्यानयति ।

હવે પ્રથમ કહેલ ત્રસદશકની વ્યાખ્યા કરે છે.

तस वायस पज्जत्तं पत्तेअ थिरं सुभं च सुभगं च ।
सुस्सर आइज्ज जसं तसादिदसगं इमं होइ

ત્રગ, બાદર, પર્યાપ્તિ, પ્રત્યેક, સ્વિયર, શુભ, શુભગ, મુમ્બર, આદેય, અને યશ નામ કર્મ-આ ત્રમાદિશક (ત્રગ નિગેરે દર્શ) કહેનાય છે. ૧૨

અવચૂરી

તસડાતિ ગાથાવ્યાख्या-ત્રસનામ કર્મ યેન
“ત્રસ્યતિ જગ્જ્ઞાદ્યજિતપ્તા ઠાયાઠૌ ગચ્છંતીતિ
ત્રસા.” ઘોંડિયાદિનામકર્મોદય । ૧

૧ ઊપ્પાતા વિગેરેથી તથેવા ધયા નિગેરેમા જાય તે ત્રસ છત્ર કહેનાય છે તેના બેધડી નિગેરે નામકર્મનો જેનાથી બિદ્ય થાય તે ત્રગ નામકર્મ કહેનાય છે.

વાદર નામકર્મ યેન જીવા વાદરા સ્થુલાશ્વરુ-
ગ્રાંહ્યા જવતિ યેન મનુષ્યૈર્જીવશરીર દૃશ્યતે ઇતિ
જાવ । ૭

૨ જેનાથી છત્ર બાદર એટલે નેરવી લેઈ ગકાય તેના સ્થુલ છત્ર થાય તે બાદર નામકર્મ કહેનાય છે ભાવાર્થ એવો છે કે, જે બાદર છત્ર ગરીર મનુષ્યોથી લેઈ ગકાય છે

પર્યાપ્તિ નામકર્મ યેન જીવા નિજપર્યાપ્તિયુક્તા
જવંતિ । ૩

૩ જેનાથી છત્ર થાતપાતાની પર્યાપ્તિ એ થુમ થાય તે પર્યાપ્તિ નામકર્મ કહેનાય છે

પ્રત્યેક નામકર્મ યેન એકસ્મિન્ જીવશરીરે
એક એવ જીવ । ૪

૪ જેનાથી જીવના એક શરીરમાં એકજ જીવ હોય તે પ્રત્યેક નામકર્મ કહેવાય છે.

येन बहवो जीवा एकशरीरे ज्ञवन्ति तत्साधारणं नामकर्म पापप्रकृतिमध्ये कथयिष्यते ।

જેનાથી એક શરીરમાં ઘણાં જીવો થાય તે સાધારણ નામ કર્મ પાપ પ્રકૃતિમાં આગલ કહેવામાં આવશે.

स्थिरनामकर्म येन जीवानां दंतास्थ्यादि स्थिरं स्यात् । ५

૫ જેનાથી જીવને દાંત, અસ્થિ વિગેરે સ્થિર—ટક થાય તે સ્થિર નામકર્મ કહેવાય છે.

शुद्धनामकर्म येन जीवानां नात्रेरुर्ध्वशरीरं शुद्धं स्यात् । ६

૬ જેનાથી જીવને નાભિની ઉપરનું શરીર સાફ પ્રાપ્ત થાય તે શુદ્ધ નામ કર્મ કહેવાય છે.

सुलग नामकर्म येन जीवः सर्वजनवल्लभः स्यात् । ७

૭ જે વડે જીવ સર્વજનને પ્રિય થાય તે સુલગ નામકર્મ કહેવાય છે.

सुस्वरनामकर्म येन जीवानां माधुर्यादिगुणः सुस्वरः स्यात् । ८

૮ જે પડે જીવનો મન મધુરતા વિગેરે ગુણ વાળો થાય,
તે મુસ્વર નામકર્મ કહેવાય છે.

આદેયનામકર્મ યેન જીવ સર્વજનમાન્યવ-
ચન. સ્યાત્ । ૯

૯ જેનાથી જીવ જે વચન બોલે તે સર્વ જનને માન્ય થાય
તે આદેય નામ કર્મ કહેવાય છે.

યશ કીર્તિનામકર્મ યેન જીવો યશ કીર્તિ
યુક્તો જીવતિ । ૧૦

૧૦ જેનાની જીવ યશ—કીર્તિવાળો થાય તે યશ કીર્તિ નામ
કર્મકહેવાય છે

एव द्विचत्वारिंशद्भेदजिन्नं तृतीयं पुण्यतत्त्वं प्र-
रूपितम् ।

એવી ગીતે બેતાલીશ ભેદનાં ત્રીજું પુણ્યતત્ત્વ નિરૂપણ કર્યું-

इति पुण्यतत्त्वम्

अथ चतुर्थं पापतत्त्व कथ्यते ।

હવે ચોથું પાપતત્ત્વ કહે છે

नाणंतरायदसग, नव वीए नीअ साय मि-
च्छत्तं ।

થાવરદસ નરયતિગં, કસાયપણવીસ તિરિય-
દુર્ગં ॥ ૧૩ ॥

ઇગ વિ તિ ચડ જાઈઓ, કુલગર ઉવઘાય
હંતિ પાવરસ ।

અપસત્થં વણચડ, અપઠમ સંઘયણ સંઠાણા
॥ ૧૪ ॥

જ્ઞાનાવરણીયકર્મ અંતરાયકર્મ વિગેરે દશ— (૧ મતિ-
જ્ઞાનાવરણીય, ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય, ૩ અચવિજ્ઞાનાવરણીય,
૪ મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણીય, ૫ કેવલ જ્ઞાનાવરણીય, ૬ દાનાંતરાય
૭ લાભાંતરાય, ૮ ભોગાંતરાય, ૯ ઉપભોગાંતરાય ૧૦ વીર્યાંત-
રાય,) બીજા નવ પ્રકાર દર્શનાવરણીયના— ૧૯ (ચાર ભેદ
દર્શનના અને પાંચ નિદ્રાજ્ઞા) ૨૦ નીચગોત્ર, ૨૧ અસાતાવેદ-
નીય, ૨૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય. ૩૨ સ્થાવરદશક (સ્થાવર
પ્રમુખ દશ ભેદ) ૩૫ નરકત્રિક (ત્રણ ભેદ નારકીના) ૬૭
પચવીશ કષાયના ૬૨ તિર્યચ દ્વિક (તિર્યચના બે ભેદ) ૬૬
એકેન્દ્રિય, બેઘંદ્રિય, તેઘંદ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય જાતિનામકર્મ,
૬૭ અશુભવિહાણગતિ નામકર્મ, ૬૮ ઉપધાત નામ કર્મ, ૭૨
અપ્રશસ્ત અશુભ) વર્ણચતુષ્ક (અશુભ વર્ણ, ગંધ, રસ
અને સ્પર્શ) ૭૭ અપ્રથમ સઘયણ (પેહુલી સંઘયણ વિનાની
પાંચ સઘયણ) ૮૨ પેહુલા સંસ્થાન શિવાયના પાંચ સંસ્થાન-
એ બ્યાશી ભેદ પાપતત્ત્વના છે. ૧૩—૧૪—

અવચૂરી:

નાણંતરાયદસગં ઇતિ ઇગવિતિશતિ—જ્ઞાના-

વેરણીયપંચકં અતરાયપૂર્ણકં એવં દસક જ્ઞાતવ્યં ।

પાત્ર પ્રકાગ્નુ જ્ઞાનાનુશીય ઈર્મ અને પાત્ર પ્રકાગ્નુ અત-
રાયઈર્મ—એ બે મળી ૬૧ જાણના

જ્ઞાનાવરણપંચક નુચ્યતે ।

પાત્ર જ્ઞાનાનુશીય કહે છે—

મતિજ્ઞાનાવરણ ૧ શ્રુતજ્ઞાનાવરણ ૭ અવધિજ્ઞા-
નાવરણ ૬ મનઃપર્યાયજ્ઞાનાવરણ ૪ કેવલજ્ઞાનાવ-
રણ ૫ ।

૧ મતિજ્ઞાનાનુશીય, ૨ શ્રુતજ્ઞાનાનુશીય, ૩ અવધિ જ્ઞાના
પરણીય, ૪ મન પર્યાયજ્ઞાનાનુશીય અને ૫ કેવલજ્ઞાના નુશીય.

તત્ર મતિજ્ઞાનાવરણં પચન્નિ કલ્પિયે પથેન મ-
નસા જીવસ્ય ચદ્ જ્ઞાનસ્યાત્ તન્મતિજ્ઞાનમ્ ।
તસ્ય આવરણં મતિજ્ઞાનાવરણં । ?

૧ તેમા પાત્ર પ્રકાગ્નુ અને ઇર્મ મનથી જનને જે જ્ઞાન
ધાય તે મતિજ્ઞાન કહેનાય છે. તેણે આવરણ (આચ્છાદન)
મતિજ્ઞાનાનુશીય કહેનાય છે

શ્રુત દ્વિધા ક્વચશ્રુતં જાવશ્રુતં ચ

શ્રુત બે પ્રકારનું છે ક્વચશ્રુત અને જાવશ્રુત

ક્વચશ્રુત ઘટશાગીજરૂણ । જાવશ્રુતં ઘટ-
શાગીમમુત્પન્નોપયોગરૂપ તસ્ય શ્રુતજ્ઞાનસ્ય આવ-
રણ શ્રુતજ્ઞાનાવરણ । ૭

૨ દ્વાદશાંગી જેનું લક્ષણ છે તે દ્રવ્યશ્રુત અને જે દ્વાદશાંગીથી ઉત્પન્ન થયેલ ઉપયોગરૂપ છે તે ભાવશ્રુત કહેવાય છે. તેવા શ્રુતજ્ઞાનનું જે આચરણ, તે શ્રુતજ્ઞાનાચરણ કહેવાય છે.

અવધિજ્ઞાનં દ્વિપ્રકારં ગુણોદ્દેશકં જવદ્દેશકં ચ ।

અવધિજ્ઞાન બે પ્રકારનું છે. ગુણોદ્દેશકં ભવદ્દેશકં.

દેવનારકાણાં જવદ્દેશકં શ્રાવણસાધૂનાં ગુણોદ્દેશકં સ્યાત્ ।

દેવતા અને નારકીને ભવદ્દેશક અવધિજ્ઞાન થાય છે અને શ્રાવક તથા સાધુને ગુણોદ્દેશક અવધિજ્ઞાન થાય છે.

તસ્ય આવરણં અવધિજ્ઞાનાવરણં ।૩

૩ તે અવધિજ્ઞાનનું જેમાં આચરણ તે અવધિજ્ઞાનાચરણ કર્મ કહેવાય છે.

**મનઃ પર્યવજ્ઞાનાવરણં મનઃ પર્યાયજ્ઞાનં સાર્દ્ધ-
દ્વિતિય દ્વીપસમુદ્વસ્થિતસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયમનોવિષયં દ્વિ-
ન્નેદં ઋજુમતિ વિપુલમતિ રૂપં સાધૂનામેવ જવતિ ।**

અઢી દ્વીપ સમુદ્રમાં રહેલા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોના મનના વિષયને જણાવનારું જે જ્ઞાન તે મનઃપર્યાય જ્ઞાન કહેવાય. તે રીજુમતિ અને વિપુલમતિ એમ બે પ્રકારનું છે. તે જ્ઞાન સાધુ-ઓનેજ થાય છે.

તસ્ય આવરણં મનઃ પર્યવજ્ઞાનાવરણં । ૪

૪ તે મનઃપર્યવજ્ઞાનનું જેમાં આચરણ થાય તે મનઃપર્યવજ્ઞાનાચરણ કર્મ કહેવાય છે.

કેવલજ્ઞાનાવરણ ધનઘાતિચતુષ્ટયસમુત્પન્ન
સકલલોકાલોકવિપય કેવલજ્ઞાન તસ્ય ધ્રાવરણં
કેવલજ્ઞાનાવરણં । ૫

૫ જે ધન—ધારા ઘાતિ ચતુષ્ટય (ચાર પ્રકારના ઘાતિ કર્મ)
ના ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થાય અને સકલ લોકાલોકનો વિપય
જેમા જાણી શકાય તે કેવલજ્ઞાન કહેવાય છે. તેનું જે આવરણ
તે કેવલજ્ઞાનાવરણ કર્મ કહેવાય છે.

તથા અતરાયપચક વ્યાખ્યાયતે ।

હવે પાંચ પ્રકારના અતરાય કર્મની વ્યાખ્યા કરે છે.

તચ્ચ દાનાતરાય—લાજ્ઞાતરાય—જોગાતરાય—નપ
જોગાતરાય—વીર્યાતરાય રૂપ ।

તે ૧ દાનાતરાય, ૨ લાજ્ઞાતરાય, ૩ જોગાતરાય, ૪ ઉપજો
ગાતરાય અને ૫ વીર્યાતરાય—એમ પાંચ પ્રકારનું છે.

યેન કર્મણા વિત્તે પાત્રે ચ પ્રાપ્તે સતિ દાનફલં
જાનન્નપિ ન દદાતિ તદ્દાનાતરાય । ૧

૬ જે કર્મથી દ્રવ્ય અને પાત્ર પ્રાપ્ત થતા અને દાનનું ફળ
જાણતા છતાં આપી શકાય નહીં તે દાનાતરાય કર્મ કહેવાય છે

યેન સામગ્રીસમાયોગેऽપિ લાજ્ઞો ન સ્યાત્
તદ્લાજ્ઞાતરાય । ૨

૭ જે કર્મથી સામગ્રીનો યોગ થતા છતાં લાભ ન થાય તે
લાજ્ઞાતરાય કર્મ જાણવું

યેન જોગ્યવસ્તુપ્રાપ્તાવપિ જોક્તુ ન લજ્ઞતે ત-
જોગાતરાયં । ૩

૮ જેનાથી લોગ્ય (લોગવવાયોગ્ય) વસ્તુની પ્રાપ્તિ થયા છતાં પણ લોગવવાં મહે નહીં, તે લોગાંતરાય કર્મ કહેવાય છે.

येन उपज्जोग्यवस्तुषु विद्यमानेष्वपि ज्ञोक्तुं न शक्नोति तत् उपज्जोगांतरायम् । ४

૯ જેનાથી ઉપલોગ્ય વસ્તુ વિદ્યમાન છતાંપણ તે લોગવી શકાય નહીં તે ઉપલોગાંતરાય કર્મ કહેવાય છે.

येन नीरोगोऽपि वयस्यो हीनबलः स्यात् त-
दीर्योतरायं । ५

૧૦ જેનાથી નીરોગી અને યુવાન છતાં પણ જીવ બલહીન થાય તે વીર્યોતરાય કર્મ કહેવાય છે.

पंचकद्वयमीलने दशकं ज्ञातव्यम् ।

એ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પાંચ અને પાંચ અંતરાય કર્મ—એ અને મળી દસ ભેદ જાણવા.

अथ द्वितीये कर्मणि नवज्ज्ञेदाः ।

હવે બીજા કર્મમાં નવ ભેદ થાય છે.

ते चेत्थं । चत्वारि दर्शनावरणानि पंच निज्ञश्च ।

તે આ પ્રમાણે—ચાર પ્રકારના દર્શનાવરણ અને પાંચ પ્રકારની નિદ્રા.

तत्र दर्शनावरणानि चक्षुर्दर्शनावरणं अचक्षु-
र्दर्शनावरणं अवधिदर्शनावरणं केवलदर्शनावरणं ।

તેમાં દર્શનાવરણના ચાર પ્રકાર આ પ્રમાણે—૧ ચક્ષુ-
દર્શનાવરણ, ૨ અચક્ષુદર્શનાવરણ, ૩ અવધિદર્શનાવરણ અને ૪
કેવલદર્શનાવરણ.

યેન ચકુર્દર્શનમાત્રિયતે તત્ચકુર્દર્શનાવરણમ્ ૧૧

૧૧ જેનાથી ચક્ષુ-નેત્રનુ દર્શન આનરપુ થાય (આચ્છાદિત થાય તે ચક્ષુર્દર્શનાનરણ કહેવાય છે

યેન અપરેન્દ્રિયદર્શનમાત્રિયતે તત્ અચકુર્દર્શનાવરણમ્ ૧૨

૧૨ જેનાથી બીજી (ચક્ષુનિનાની) ડિયોનુ આવરણ થાય તે અચક્ષુર્દર્શનાનરણ કહેવાય છે.

યેન અવધિદર્શનમાત્રિયતે તત્ અવધિદર્શનાવરણં । ૧૩

૧૩ જેનાથી અગ્રાદર્શનનુ આવરણ થાય તે અવધિદર્શનાવરણ કહેવાય છે.

યેન કેવલદર્શનમાત્રિયતે તત્ કેવલદર્શનાવરણમ્ ૧૪

૧૪ જેનાથી કેવલદર્શનનુ આવરણ થાય તે કેવલદર્શનાનરણ કહેવાય છે

ઘટપટાદિસાર્થસામાન્યાકારપરિજ્ઞાનં દર્શનજ્ઞાતવ્યમ્ ।

ઘડો, વચ્ચે વિશેના મમૂરના માથા પે આવગનુ જેથી જ્ઞાન થાય તે દર્શન જાતનુ .

પદાર્થવિશેષાકાર પરિજ્ઞાનપુનર્જ્ઞાનં જ્ઞાતવ્યં ।

પદાર્થના વિશેષ આકાર-અવસ્થાનુ જેથી પચિજ્ઞાત થાય તે જ્ઞાન જાતનુ .

અયમેવં ચ જ્ઞાનદર્શનયોર્નેદઃ

આ પ્રમાણે જ્ઞાન અને દર્શનના લક્ષણમાં ભેદ છે.

અથ નિદ્રાપંચકં નિદ્રા-નિદ્રાનિદ્રા-પ્રચલા-પ્રચ-
લાપ્રચલા-સ્ત્યાનર્દિ લક્ષણં ।

હવે પાંચ પ્રકારની નિદ્રા કહે છે-૧ નિદ્રા, ૨ નિદ્રાનિદ્રા,
૩ પ્રચલા, ૪ પ્રચલાપ્રચલા, અને સ્ત્યાનર્દિ-એવા તેના
નામ છે.

તત્ર યસ્યાંસત્યાં સુખેન જાગર્તિ સા નિદ્રા । ૧૫

૧૫ તેમાં-જેમાં માણસ સુખે જાગે તે નિદ્રા કહેવાય છે.

યસ્યાં પુનર્દુઃખેન જાગર્તિ સા નિદ્રાનિદ્રા । ૧૬

૧૬ જેમાં માણસ દુઃખે જાગે તે નિદ્રાનિદ્રા કહેવાય છે.

સ્થિતસ્ય નિપવિષ્ટસ્ય વા યા સમાગચ્છતિ સા
પ્રચલા । ૧૭

૧૭ હિલા અથવા બેઠાં જે નિદ્રા આવે તે પ્રચલા કહેવાય છે.

માર્ગે ગચ્છતઃ સ્વતઃ યા સમાગચ્છતિ સા પ્રચલા
પ્રચલા । ૧૮

૧૮ માર્ગે ચાલતાં જે નિદ્રા આવે તે પ્રચલાપ્રચલા કહે-
વાય છે.

યા દિનાર્ચિતિતં કાર્યં રાત્રૌ કરોતિ વાસુદેવાર્દ-
વલા ચ સ્યાત્ સા સ્ત્યાનર્દિઃ । ૧૯

૧૯ જેમાં દિવસે ચિંતવેલું કાર્ય રાત્રે કરે અને જેમાં વાસુ-

દેવતુ અર્ધે બળ આવે તે સ્થાનાર્ધે કહેનાય છે

एवं दर्शनचतुष्कनिष्पचकमीलने नव ज्ञेदाः
पूर्वोक्तसहिता एकोवाविंशतिर्जाता ।

એવીગીતે દર્શનના ચાર ભેદ અને નિદ્રાના પાંચ ભેદ મેળવતા નવ ભેદ થાય અને તેમને પૂર્વે કહેલા દશ ભેદ સાથે મેળવતા બરા મળીને આગણીશ ભેદ થયા.

नीचैर्गोलं यदुदयाज्जीवानां नीचकुले जन्म-
स्यात् । २०

૨૦ જેના ઉચ્ચવી જીવનો જન્મ નીચા કુલમાં થાય તે નીચ ગોત્ર કર્મ કહેવાય છે

असातवेदनीयं येन जीवा दु स्कपरंपरा लज्जते
तच्च प्रायस्तिर्यगूनरकेषु स्यात् । २१

૨૧ જેનાથી જન દુઃખની પરંપરા પામ્યા કરે તે આસાતા વેદનીય કહેવાય છે તે પ્રાચે કરીને તિર્યચ તથા નારકીને હોયછે.

मिथ्यात्व—“ अदेवे देवबुद्धिर्गुरुधीरगुरौ चया ।

अवर्मे धर्मबुद्धिश्च मिथ्यात्वतन्निगद्यते” ।

इत्यादि लक्षणम् । २२

૨૨ “અદેવમા દેવબુદ્ધિ કરવી, અગુરુમા (કુગુરુમા) ગુરુબુદ્ધિ કરવી, અને અધર્મમા ધર્મબુદ્ધિ કરવી—એ મિથ્યાત્વ કહેનાય છે.” ઇત્યાદિ મિથ્યાત્વનું લક્ષણ છે

स्यावरदशक अत्रेतनगात्राया व्याख्यास्यते । २३

૨૩ સ્થાનર વિગેરે દશભેદની વ્યાખ્યા આગણી ગાવામા કહેનારી.

નરકત્રિકં નરકગતિ—નરકાયુ—નરકાનુપૂર્વી-
લક્ષણં ।

નરકત્રિક એટલે ૧ નરકગતિ, ૨ નરકાયુ આયુષ્ય અને
નરકની આનુપૂર્વી.

યયા જીવો નરકે યાતિ સા નરકગતિઃ । ૩૩
૩૩ જેવડે જીવ નરકમાં જાય તે નરકગતિ કર્મ કહેવાય છે.

યેન જીવો નારકે તિષ્ઠતિ તન્નરકાયુઃ । ૩૪
૩૪ જેવડે જીવ નારકીમાં રહે તે નરકાયુ કહેવાય છે,

યયા જીવો બલાર્નરકે નીયતે સા નરકાનુપૂર્વી । ૩૫
૩૫ જેનાથી જીવ બલાર્નરકે નરકમાં દોરાઈ જાય તે નરકાનુ-
પૂર્વી કહેવાય છે.

કષાયાઃ પંચવિંશતિઃ તે ચૈવં ષોડશ કષાયાઃ
નવ નોકષાયાઃ ।

કષાય પચવીશ છે. તે આ પ્રમાણે સોળ કષાય અને નવ
નોકષાય—(તે બંને મળી પચવીશ થાય છે.)

તત્ર કષાયાઃ ક્રોધ-માન-માયા-લોભરૂપાઃ ।
પ્રત્યેકં ચતુઃ પ્રકારાઃ । અનંતાનુબંધિક-અપ્રત્યાખ્યા-
નક-પ્રત્યાખ્યાનક-સંજ્વલનત્રેદૈર્બોહ્યાઃ ।

ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ,—એ ચાર કષાય છે. અનં-
તાનુબંધિક, અપ્રત્યાખ્યાન, પ્રત્યાખ્યાન અને સંજ્વલન એવા
તે પ્રત્યેકના ચાર ચાર ભેદ થાય છે.

તત્ર અનતાનુવધિકો આજન્માવધિજ્ઞાવિનઃ
નરકગતિપ્રદાયિન સમ્યક્ત્વઘાતિનો જ્ઞેયા ।

તેમા અનતાનુવધી કપાય જન્મ પર્યંત જ્ઞેનારા, નરકગતિને આપનારા અને સમ્યક્ત્વનો ઘાત કરનારા જાણના.

અપ્રત્યાખ્યાના વર્ષાવધિજ્ઞાવિન તિર્યગ્ગતિદાયિન દેશવિરતિઘાતિન ।

અપ્રત્યાખ્યાન કપાય વર્ષા મુધી જ્ઞેનારા, તિર્યગ્ગતિને આપનારા અને દેશ વિરતિને નાશ કરનારા જાણના.

પ્રત્યાખ્યાના માસચતુષ્ટયજ્ઞાવિનઃ મનુષ્યગતિદાયિન સાધુધર્મઘાતિન. ।

પ્રત્યાખ્યાન કપાય, ચાલ માસ મુધી જ્ઞેનારા, મનુષ્યગતિ આપનારા અને સાધુ ધર્મનો ઘાત કરનારા જાણના.

સજ્વલના પુનઃ પદાવધયો દેવગતિપ્રદાઃ
કેવલજ્ઞાનઘાતિન ।

સજ્વલન કપાય એક પખવાડીઆ મુધી રહેનારા, દેવગતિ આપનારા અને દેવજ્ઞાનને નાશ કરનારા જાણના.

एव क्रोधादयः प्रत्येकं चतुर्जेदाः पोरुशाऽनुवन ।

એવી રીતે ક્રોધાદિક ચાલના પ્રત્યેકના ચાલ ચાલ બેઠ થવાથી રોગો શે. યથા

नोकपाया नय दास्यादिप्रद्वेदत्रयरूपाः ।

હામ્ય નિગદ ઇતી રૂપે વેદ એ નવનોકપાયા છે.

તત્ર હાસ્યપદ્ધં હાસ્ય-રતિ-અરતિ-શોક-નય
જુગુપ્સાલક્ષણં જ્ઞાતવ્યમ્ ।

તેમાં ૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ શોક, ૫ ભય, અને
૬ જુગુપ્સા, એ ૭ હાસ્યાદિપદ્ધત્ (હાસ્ય વિગેરે ૭) કહેવાય છે.

તત્ર યેન સનિમિત્તં નિર્નિમિત્તં વા હાસ્ય સ્યાત્
તત્ હાસ્યમોહનીયં ।

તેમાં જે વડે કાંઈ નિમિત્તથી વા નિમિત્ત યગર હાસ્ય થાય
તે હાસ્યમોહનીય કહેવાય છે.

યેન મનોહરેષુ શબ્દરૂપાદિપદાર્થેષુ રાગઃ સ્યા-
ત્તત્ રતિમોહનીયમ્ ।

જે વડે શબ્દ, રૂપ વિગેરે મનોહર પદાર્થોમાં રાગ થાય તે
રતિમોહનીય કહેવાય છે.

યેન પુનઃ અમનોહરેષુ તેષુ ઉદ્વેગઃ સ્યાત્ તત્
અરતિમોહનીયં ।

જે વડે જે તે શબ્દ રૂપાદિ પદાર્થ મનોહર ન હોય તે
ઉદ્વેગ થાય તે અરતિમોહનીય કહેવાય છે.

યેન અઙ્ગીષ્ટવિયોગાદિદુઃખં ધ્રિયતે તત્ શોક-
મોહનીયં ।

જેનાથી ઈષ્ટના વિયોગ વિગેરે દુઃખ ધારણ થાય તે શોક-
મોહનીય કહેવાય છે.

યેન જીવાનાં નાનાવિધનિમિત્તૈર્નયમુત્પદ્યતે તત્
નયમોહનીયં ।

જે વડે જીવને વિવિધ જાતના નિમિત્તથી ભય ઉત્પન્ન થાય તે ભયભોહનીય કહેવાય છે.

येन वीजत्सवस्तुदर्शनेन निदादिकं करोति तत्
जुगुप्सामोहनीय ।

જે વડે બીજાત્સ વસ્તુ જોનાથી નિદા નિગેરે કરે તે જુગુ
પ્સામોહનીય કહેવાય છે.

अथ वेदत्रय पुंवेद-स्त्रीवेद-नपुंसकवेदरूपं ।

હવે ત્રણ વેદ કહે છે—૧ પુરુષવેદ, ૨ સ્ત્રીવેદ, ૩ નપુરુષવેદ.

तत्र येन स्त्रिय प्रति अजिलाप स्यात् स पुंवेदः

तृणदाहतुल्य ।

તેમાં-જે વડે સ્ત્રી પ્રત્યે અજિલાપ થાય તે પુરુષવેદ કહેવાય
છે, તે ધાસના દાહ જેવો છે.

येन पुरुषं प्रत्यजिलाप स्यात्स स्त्रीवेद. करी

पदाहतुल्य ।

તેનાથી પુરુષ પ્રત્યે અજિલાપ થાય તે સ્ત્રી વેદ કહેવાય છે.
તે ધાણના અગ્નિના દાહ જેવો છે.

येन पुंस्त्रीविषये अजिलाप स्यात् स नपुंसक-
वेद नगरदाहतुल्य. ।

જે વડે પુરુષ અને સ્ત્રી જનને તથા મેથુન અભિલાષ થાય
તે નપુરુષવેદ કહેવાય છે. તે નગરના દાહના અગ્નિ જેવો છે.

एवं नोक्तं

नोक्तयैः कथायर्पच-

विशतिर्व्याख्याता ।

એવી રીતે સોળ ક્ષાય અને નવ નોકપાય મલી પચવીશ ક્ષાયની વ્યાખ્યા થઈ.

एवं पूर्वोक्तपंचत्रिंशत्क्षायपंचविंशतिमीलने षष्ठिर्ज्ञेयाः ।

એ પ્રમાણે પૂર્વે કહેલા પાંત્રીશ અને આ પચવીશ ક્ષાય-અને મળી સાઠ ભેદ થયા.

तिर्यग्द्विकं तिर्यग्गतितिर्यगानुपूर्वीरूपं ।

તિર્યચની ગતિ અને તિર્યચની આનુપૂર્વી-એ એ તિર્યગ્દ્વિક કહેવાય છે.

येन तिर्यग्गतौ गम्यते सा तिर्यग्गतिः । ६१

૬૧ જે વડે તિર્યચની ગતિમાં જવાય તે તિર્યગ્ગતિ કહેવાય છે

येन तिर्यग्गतौ बलान्नीयते सा तिर्यगानुपूर्वी । ६२

૬૨ જે વડે તિર્યચ ગતિમાં બલાકારે દારવી શકાય તે તિર્યગાનુપૂર્વી કહેવાય છે.

एकेंद्रियजातिः यया जीवानां एकेंद्रियत्वं ज्ञ-
वति सा एकेंद्रियजातिः । ६३

૬૩ જે વડે જીવને એકેન્દ્રિય પણુ પ્રાપ્ત થાય તે એકેન્દ્રિય જાતિ નામકર્મ કહેવાય છે.

एवं द्वि-त्रि-चतुरिन्द्रियजातयो ज्ञेयाः । ६४-

૬૫-૬૬

૬૪-૬૫-૬૬ એવી રીતે દ્વીન્દ્રિયજાતિ, ત્રીન્દ્રિયજાતિ અને ચતુરિન્દ્રિયજાતિ નામકર્મ જાણી લેવા.

કુલગતિ યયા જીવાના અશુભગતિ યયા
સ્વરોષ્ટ્રાદિનામ્ । ૬૩

૬૩ જે વડે જીવની ગતિ, ઊંઘ વિગેરેના જેવી અશુભગતિ
થાય તે કુલગતિ (અશુભવિહારગતિ) નામ કર્મ કહેવાય છે

નપઘાતનામકર્મ યેન સ્વઝારીરાવયવ પ્રતિ-
જિહ્વા-ગલકઠિકા-ચોરદતાદિન્નિ- નપહન્યતે તત્
નપઘાતનામ કર્મ । ૬૪

૬૪ જેનાની પોતાના શરીરના અવયવ, ખીજાનિહ,
(પડજીભ) ગલકઠ (કઠમાળ) ૨ ચોર તાત વિગેરેની હુલાય તે
નપઘાત નામ કર્મ કહેવાય છે.

અપ્રઝાસ્ત વર્ણચતુષ્ક વર્ણ-ગવ-રસ-સ્પર્શસ્વ-
રૂપ । ૬૫-૭૦-૭૧-૭૭

૬૬ ૭૦-૭૧-૭૭ અશુભ વર્ણ, ગવ ગમ અને સ્પર્શ-એ આઠ
વર્ણચતુષ્ક

પ્રથમ સદ્નનં પ્રથમં સસ્થાનં વર્જયિત્વા શે-
પાણિ પંચ સદ્નનનાનિ પચ સસ્થાનાનિ ચ પાપપ્ર-
કૃતિમધ્યે જ્ઞાતવ્યાનિ ।

પેહેડુ સદ્નન અને પેહેડુ અધ્યાન નહિને બાકીના પાચ
સદ્નન અને પાચ અધ્યાન પાપ પ્રકૃતિની અદ્ય જાણવા ;

પ્રથમ સદ્નન પ્રથમ સસ્થાન પુણ્યપ્રકૃતિમધ્યે
પૂર્વમેવ કથિત ।

પેહેલું સંધયણ અને પેહેલું સંસ્થાન પુણ્યપ્રકૃતિની અદર પ્રથમજ કહેલું છે.

તત્ત્વ સંહનનાનિ વજ્રઋષ્ણનારાચ ? ઋષ્ણનારાચ ૧ નારાચ ૨ અર્ધનારાચ ૪ કીલિકા ૫ સેવાર્ત્તરૂપાણિ ।

તેમાં ૧ વજ્રરૂપલનારાચ, ૨ ઋષ્ણલનારાચ ૩ નારાચ ૪ અર્ધનારાચ, ૫ કીલિકા અને ૬ સેવાર્ત્ત-એ છ સંહનન કહેવાય છે.

યસ્મિન્ અસ્થિસંધૌ નુજયતો મર્કટબંધઃ પદ્મકીલિકા ચ સ્યાત્ તત્ત્વ વજ્રઋષ્ણનારાચં તત્પુણ્યપ્રકૃતિમધ્યે જ્ઞાતવ્યમ્ ।

જેમાં અસ્થિના સાંધામાં બંને બાળું મર્કટબંધ અને તેપર પદ્મરૂપે બીલી હોય તે વજ્રઋષ્ણનારાચ નામે પેહેલું સંહનન કહેવાય છે. તે પુણ્યપ્રકૃતિમાં જાણવું.

કીલિકારહિતં ઋષ્ણનારાચં । ૭૩

૭૩ જેમાં કીલિકા શક્ત ન હોય બાકી બીજું હોય તે ઋષ્ણનારાચ કહેવાય છે.

અસ્થિસંધૌ નુજયતો મર્કટબંધઃ સ્યાત્ તન્નારાચં । ૭૪

૭૪ જ્યાં અસ્થિના સાંધામાં શક્ત બંને તરફ મર્કટબંધ હોય તે નારાચ કહેવાય છે.

યત્રૈકપાર્શ્વે મર્કટબંધોઽપરપાર્શ્વે ચ કીલિકા સ્યાત્ તત્ત્વ અર્ધનારાચં । ૭૫

૭૫ જેમા એ તરફ મર્દુષ્ઠ અને બીજી તરફ ખીલી હોય તે અર્ધનાગચ કહેવાય છે.

યત્રાસ્થ્રીનિ કીલિકામાત્રવદ્વાનિ સ્યુ તત્કી-
લિકારવ્ય । ૭૬

૭૬ જ્યાં અસ્થિ માત્ર ખીલીના બીજી રહ્યા હોય તે કીલિકા કહેવાય છે.

યત્ર પુનઃ અસ્થ્રીનિ પૃથક્ સ્થિતાનિ પરસ્પર-
સંલગ્નાનિ જ્વલતિ તત્ સેવાર્ત્ત । ૭૭

૭૭ જ્યાં જુદા જુદા રહેલા અસ્થિ પરસ્પર સંલગ્ન થાય તે સેવાર્ત્ત કહેવાય છે.

નિત્ય સ્નેહાન્યગાદિસેવયા ઋત્વ વ્યાપ્ત સેવાર્ત્ત
ઈતિ નામાર્થ ।

હમેશાં તેલ ચોલના વિગેરે એનાથી વ્યાપ્ત હોય તે એનાર્ત્ત કહેવાય, એનો તેના નામનો અર્થ છે.

एव पचसंहननानि पापप्रकृतिमध्ये गतानि
व्याख्यातानि ।

એની રીતે પાપ સંહનન પાપપ્રકૃતિમા વ્યાખ્યાન કરનાર આપ્યા.

अथ सस्थानानि तान्याकारविशेषरूपाणि सम-
चतुरस्त्रपर्यंक—न्यग्रोधपरिमडल—सादि—कुञ्जक—वा-
मन—हुडाख्यानि ।

હવે છ સંસ્થાન કહે છે—સંસ્થાન એક જાતની આદૃતિ વિશેષ છે. ૧ સમચતુરસ્ત્રપર્યંક-૨ ન્યગ્રોધપરિમંડલ, ૩ સાદિ, ૪ કુંજ, ૫ વામન અને ૬ હુડ એવા તેમના નામ છે.

તત્ર સમચતુરસ્ત્રપર્યંકં પર્યંકાસનોપવિષ્ઠજિન-
વિંવાનામિવ જ્ઞાતવ્યં તત્ત્વ પુણ્યપ્રકૃતિ પૂર્વોક્તં ।

તેમાં સમચતુરસ્ત્રપર્યંક નામે સંસ્થાન પર્યંક આસન ઊપર બેઠેલા જિન બિંબના જેવું જણાયું. તે પૂર્વે પુણ્યપ્રકૃતિમાં કહેલું છે.

ન્યગ્રોધં યથા ન્યગ્રોધો વટઃ નપરિ સંપૂર્ણવિયવઃ
અધસ્તુ હીનઃ તથા નાગ્નેરુપરિલક્ષણોપેતતયા સંપૂર્ણ
અધસ્તુ હીનં યત્સંસ્થાનં તન્ન્યગ્રોધપરિમંડલં । ૭૮

૭૮ જેમ ન્યગ્રોધ એટલે વડનું ઝાડ ઊપર પૂર્ણ અવયવવાળું હોય અને નીચે હીન (ઓછું) હોય, તેમ નાલિની ઊપરના ભાગ લક્ષણવાળો હોય પૂર્ણ હોય અને નીચેનો ભાગ હીન—ઓછો હોય તેવું જે સંસ્થાન તે ન્યગ્રોધપરિમંડળ કહેવાય છે.

સાદિ સંસ્થાનં સહ આદિના વર્તતે તત્સાદિ ।
નાગ્નેરધસ્તાત્ યથોક્તલક્ષણપ્રમાણોપેતં પુનઃ નપ-
રિહીનં ઇતિ જ્ઞાવઃ । ૭૯

૭૯ આદિએ સહિત તે સાદિ એટલે તેનો એવો ભાવાર્થ છે કે, નાલિની નીચે યથાર્થ લક્ષણ તથા પ્રમાણવાળું અને ઊપરના ભાગે હીન તે સાદિ સંસ્થાન કહેવાય છે.

કુજસંસ્થાનં યત્ર પાદપાણિશિરોગ્રીવાદિકં પ્ર-
માણલક્ષણોપેતં નરનદરાદિ ચ હીનં તત્ કુજં । ૮૦

૮૦ જેમાં પગ, હાથ, માથુ અને રાક વિગેરે પ્રમાણ તથા લક્ષણવાળા હોય અને ગતીના ભાગ (ગિચ્છલ) તથા ગિદગ હીન હોય તે કુખજ સમ્બાન કહેવાય છે.

તદ્વિપરીતં વામનસસ્થાન । ૮૧

૮૧ ગિપર કહેવા કુખજ સમ્બાનથી વિપરીત હોય તે વામન સમ્બાન કહેવાય છે.

સર્વાવયવૈરશુન્ન દુરુસસ્થાન । ૮૨

૮૨ શરીરના સર્વ અવયવ અશુભ હોય તે હુડ મસ્થાન કહેવાય છે.

સાપ્રતં પ્રાયો મનુષ્યાણા તદ્વ ।

સાપ્રત કાલે પ્રાયે કરીને મનુષ્યોમાં તે હુડ મસ્થાનજ જોવામાં આવે છે.

एव ह्यशीति पापप्रकृतयो व्याख्याता ।

એવી રીતે પાપની બ્યાસી પ્રકૃતિઓની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

अथ पूर्वमुक्त स्थावरदशक व्याख्यानयति ।

હવે પ્રથમ કહેલ સ્થાવરદશકની વ્યાખ્યા કરેછે.

थावर सुहृम अपज्जं, साहारणमथिर मसु-
भद्रुभगाणि ।

દુસ્સરણાઙ્ઙજસં, થાવર દસગં વિવજ્જ-
ત્થં ॥ ૧૫ ॥

૧ સ્થાવર, ૨ સૂક્ષ્મ, ૩ અપર્યાપ્તિ, ૪ સાધારણ, ૫ અસ્થિર,
૬ અશુભ, ૭ દુર્લભ, ૮ દુઃસ્વર, ૯ અનાદેય, અને ૧૦ અયશઁ
સ્થાવરદશક કહેવાય છે. તે પુણ્યતત્ત્વના ત્રસદશકથી વિપરીત
અર્થવાળું છે. ૧૫

અવચૂરી.

થાવર૦ ઇતિ—ગાથા—તિષ્ઠંતિ જ્ઞણાદિતા-
પિતા અપિ તત્પરિહારાસમર્થા જ્ઞવંતિ તે સ્થાવરાઃ
તે સર્વેષ્યેકેન્દ્રિયા જ્ઞાતવ્યાઃ ।

ઊણ્ણતા વિગેરેથી તપતા—પીડા પામતા હોય તથાપિ તેનાથી
દૂર થવાને—નાસવાને સમર્થ ન હોય તે સ્થાવર કહેવાય છે. તે
એકેન્દ્રિય છવ જાણવા.

સ્થાવરત્વ પ્રદાયકંકર્મ સ્થાવરનામકર્મ । ૧

૧ તેવા સ્થાવરપણાને આપનારું જે કર્મ તે સ્થાવર નામ
કર્મ કહેવાય છે.

સૂક્ષ્મનામકર્મ યેન જીવાશ્ચર્મચક્ષુષામદ્દશ્યા
જ્ઞવંતિ યથા નિગોદાદયઃ । ૨

૨ જેનાથી છવ ચર્મચક્ષુઓને અદૃશ્ય થાય છે, તે સૂક્ષ્મ
નામ કર્મ કહેવાય છે. જેવા કે નિગોદ વિગેરેના છવ.

અપર્યાપ્તિનામકર્મ યેન જીવા પર્યાપ્તિં વિના ત્રિ
યંતે । યથા સર્વકાલં નિગોદાઃ ૩

૩ જેનાથી જીવ પર્યાપ્તિ વિના મૃત્યુ પામે તે અપર્યાપ્ત નામ કર્મ કહેવાય છે. જેના કે, સર્વ કાલના નિગોદના જીવ.

સાધારણનામકર્મ યેન એકસ્મિન્ શરીરે અનં-
તાના જીવાના અવસ્થાનં જીવતિ યથા કંદાદ્યનંત-
કાયમધ્યે । ૪

૪ જે વડે એક શરીરમાં અનંતા જીવેલા સ્થાન થાય તે સાધારણનામકર્મ કહેવાય છે. જેના કે કદ વિગેરે અનંતકાયમાં રહેલા જીવ.

અસ્થિરનામકર્મ યેન જીવાના ઓષ્ઠજિહ્વાદયો
ઽવમ્બા અસ્થિરા સ્યુ । ૫

૫ જે વડે જીવના હોઠ, જીભ વિગેરે અવયવ અસ્થિર થાય તે અસ્થિરનામકર્મ કહેવાય છે.

અશુભનામકર્મ યેન નાત્તેઃ અથ શરીરં અશુભં
સ્યાત્ । ૬

૬ જેનાથી નાલિની નીચેનું શરીર અશુભ થાય તે અશુ-
ભનામકર્મ કહેવાય છે.

દુર્જનનામકર્મ યેન જીવા દૌર્જન્યવતો જીવન્તિ । ૭

૭ જે વડે જીવ દુર્લાંગી થાય તે દુર્જનનામકર્મ કહેવાય છે.

દુસ્વરનામકર્મ યેન જીવાના અમનોજ્ઞ સ્વર
સ્યાત્ । ૮

૮ જેનાથી જીવનો અનર મનોજ્ઞ-મધુર ન થાય તે દુસ્વર
નામકર્મ કહેવાય છે.

અનાદેયનામકર્મ યેન જીવાનાં વચનં કેનાપિ
ન મન્યતે । ૯

૯ જે વડે જીવનું વચન કોઈ માન્ય કરે નહીં તે અનાદેય-
નામકર્મ કહેવાય છે.

અયશઃકીર્તિનામ કર્મ યેન જીવાનાં લોકે અ
યશઃ કીર્તિઃ સ્યાત્ । ૧૦

૧૦ જેનાથી જીવની લોકમાં અપયશ-અપકીર્તિ થાય તે
અયશકીર્તિ નામ કર્મ કહેવાય છે.

एवं स्यावरदशकं व्याख्यातं ।

એ પ્રકારે સ્થાવરદશકની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

इति चतुर्थं पापतत्त्वं प्ररूपितम् ।

એ પ્રકારે ચોથું પાપતત્ત્વ નિરૂપણ કર્યું.

अथ पंचमं आश्रवतत्त्वं व्याख्यानयति ।

હવે પાંચમાં આશ્રવ તત્ત્વની વ્યાખ્યા કરે છે.

इदं कसाय अव्वय, जोगा पंच चउ पंच
तिन्नि कमा ।

કિરિઆઓ પળવીસં, ઇમા ૩ તાઓ અણુ-
ક્રમસો ॥ ૧૬ ॥

પાંચ ઇદ્રિયો, ચાર ક્ષાય, પાંચ અગ્રત, ત્રણ યોગ (સત્ત્વ ભેદ) તથા પચ્ચવીશ દ્વિયા-એ અતુકમે (આશ્રયતત્ત્વના) બે તાલીશ ભેદ કહેલા છે. ૧૬

અવચૂરી.

इन्द्रिअ० इति-इन्द्रियाणि कषाया - अत्र-
तानि योगा एतेषा क्रमेण पच चत्वार. पंच त्रयः
ज्ञेदा ज्ञवन्ति ।

ઇદ્રિયો, કષાય, અગ્રત અને યોગ એમના અતુકમે પાંચ, ચાર, પાંચ અને ત્રણ એમ ભેદ થાય છે.

तत्र इन्द्रियाणि पच श्रोत्रादीनि प्रसिद्धान्येव
सामान्यत ।

તેમાં શ્રોત્ર (કાન) વિગેરે પાંચ ઇદ્રિયો સામાન્ય રીતે પ્રસિદ્ધ છે.

विशेषतः पुनस्तानि द्विधा इव्येन्द्रियाणि ज्ञा-
वैन्द्रियाणि ।

વિશેષ રીતે તે બે પ્રકારની છે. દ્રવ્યે દ્રિય અને ભાવે દ્રિય.

तत्र इव्येन्द्रियाणि पुद्गलद्रव्यरूपाणि ज्ञावै-
न्द्रियाणि लब्ध्युपयोगलक्षणानि ।

તે પુદ્ગલ દ્રવ્ય રૂપ તે દ્રવ્યે દ્રિય અને લબ્ધિના ઉપયોગ રૂપ લક્ષણનાળી તે ભાવે દ્રિય કહેવાય છે

पुनः इव्येन्द्रियाणि निवृत्तिउपकरणज्ञेदात् द्विधा ।

દ્રવ્યેન્દ્રિયના નિવૃત્તિ અને ઊપકરણ એવા બે ભેદ છે.

નિવૃત્તિરપિ દ્વિધા અંતઃ બહિશ્ચ ।

નિવૃત્તિ પણ અંતર અને બાહ્ય એવા બે પ્રકારની છે.

તત્ર શ્રોત્રેન્દ્રિયમધ્યેકદંબકુસુમાકારા દેહાવયવ-
રૂપા નિવૃત્તિરસ્તિ યા શબ્દપ્રકારગ્રહણે વર્તતે ।

તેમાં શ્રોત્રેન્દ્રિયની અંદર કદંબના પુષ્પ જેવી રહેના અવ-
યવ રૂપ અંતર નિવૃત્તિ છે. જે શબ્દના પ્રકારને ગ્રહણ કરવામાં
રહેલી છે.

ચક્ષુરિન્દ્રિયસ્ય ધાન્યમસૂરાકારા, ઘ્રાણેન્દ્રિયસ્ય
અતિમુક્તકપુષ્પાકારા, કાહલિકાસદૃશી વારસનેન્દ્રિયસ્ય
કુરપ્રાકારા, સ્પર્શનેન્દ્રિયસ્ય નાનાકારા અન્ય-
તરા નિવૃત્તિઃ ।

ચક્ષુ ઇન્દ્રિયની અંતર નિવૃત્તિ મસૂરના દાણ જેવી છે.
ઘ્રાણેન્દ્રિયની અંતર નિવૃત્તિ અતિમુક્તના વેલાના પુષ્પ જેવી
અથવા કાહલ જેવી છે. રસના ઇન્દ્રિયની અંતર નિવૃત્તિ સખ-
યા-અસ્થાની ધાર જેવી છે અને સ્પર્શ ઇન્દ્રિયની અંતર નિવૃત્તિ
વિવિધ આકારવાળી છે.

વાહ્યા નિવૃત્તિઃ પુનઃ સર્વેષાં ઇન્દ્રિયાણાં યા દશ્ય-
માનાસ્તિ સૈવ જ્ઞાતવ્યા ।

સર્વ ઇન્દ્રિયોને જે ખુલ્લી જોવામાં આવે છે તેજ બાહ્ય નિ-
વૃત્તિ જાણવી.

ઉપકરણં તેષામેવ પુનઃ કલ્પાકારાદીના સ્વરૂપ-
સ્ય વેદનશક્તિરિવ સ્વસ્થવિષયગ્રહણશક્તિઃ તદ્વપ-
જ્ઞાતવ્યં ।

તે કલ્પના પુષ્પ વિગેરેના જેવા આકારનાળી આ તર નિવૃ-
ત્તિમા ખર્જૂમા જેમ કાપનાની શક્તિ છે, તેમ પેલપેલના વિષય
ગ્રહણ કરનાની જે શક્તિ તે રૂપ ઉપકરણ કહેવાય છે.

एव इन्द्रियस्वरूपं प्रोक्तं ।

એવી રીતે દ્રવ્યે દ્રિયહ સ્વરૂપ કહ્યું.

નાર્વેંડિયાણિ લલ્લ્યુપયોગરૂપાણિ ।

લજિવના ઉપયોગ રૂપ લાવે દ્રિય કહેવાય છે.

जीवस्य ज्ञानावरणादिकर्मण्योपशमनावात्
या शब्दादिग्रहणशक्तिः सा लब्धिः ।

જીવને જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મનો ક્ષયોપશમ થવાથી શબ્દાદિ
વિષયને ગ્રહણ કરનાની જે શક્તિ થાય તે લબ્ધિ કહેવાય છે.

येन पुनः शब्दादीना ग्रहणपरिणामः स उप-
योगः ।

જે વડે શબ્દાદિ વિષયને ગ્રહણ કરનાનો પરિણામ થાય
તે ઉપયોગ કહેવાય છે.

एतद् द्वयरूपाणि नार्वेइयाणि ।

એ લજિવ અને તેના ઉપયોગ રૂપ લાવે દ્રિય કહેવાય છે.

इति पचापि इंद्रियाणि व्याख्यातानि ।

એ પ્રમાણે પાંચ ઇંદ્રિયોની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

ચત્વારઃ કષાયાઃ પંચ અવ્રતાનિ ત્રયો યોષાઃ

इति सप्तदशज्ञेदा आश्रवस्य व्याख्याताः ।

ચાર કષાય, પાંચ અવ્રત અને ત્રણ યોગ-એ આશ્રવના સપ્તર ભેદની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે.

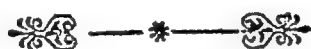
शेषाः पंचविंशतिक्रियारूपाः प्रोच्यन्ते ।

બાકીના પચવીશ ક્રિયા રૂપ આશ્રવના ભેદ કહે છે.

क्रियाः पंचविंशतिः ताः पुनः इमा वक्ष्यमाण

लक्षणानुक्रमेण ज्ञातव्याः ।

તે પચવીશ ક્રિયાઓ કે જેઓના લક્ષણ અનુક્રમે આગળ કહેવામાં આવશે, તે પ્રમાણે જાણી લેવી.

तासामेव लक्षणमाह ।

તે પચવીશ ક્રિયાઓનું લક્ષણ કહે છે.

काइअ अहिगरणीया, पाउसिया पारितावणी
किरिया ।

पाणाइवाइरंभिअ, परिग्गहिया मायवत्तीया

मिच्छादंसणवती, अप्पच्चरकाणा य दिट्ठी
पुट्ठी अ ।

पाडुच्चि य सामंतो, वणीअ नेसत्थि साहत्थि
॥ १८ ॥

आणवणि विआरणिआ, अणभोगा अणव-
कख पच्चइआ ।

अन्नापओगसमुदा, णपिज्जदोसेरिआ वहिआ
॥ १९ ॥

१ कायिकी, २ अधिकङ्खिकी, ३ प्राद्वेषिकी, ४ पारितापनिकी
५ प्राज्ञातिपातिकी, ६ आरतिनी, ७ पारिमहिक्की, ८ आयात्र
त्यधिकी, ९ मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी, १० अप्रत्याख्यानिकी, ११
द्वेषिकी, १२ स्फुटिकी, १३ प्रातित्यकी, १४ सामतोपनिपातिकी,
१५ नैसर्गिकी, १६ स्वहस्तिनी, १७ आनयिनी, १८ विहारिणी,
१९ अनासोगिकी, २० अननकाक्षाप्रत्ययिकी, २१ प्रायोगिकी २२
समुद्धानकी, २३ भ्रमिकी, २४ द्वेषिकी अने २५ धर्मापधिकी—अ
शीश क्रियाओं को देखाय छे. १७-१८ १९.

अवचूरी.

काइअ, इति मिच्छादंसणइति आणवणि
इति—कायेन अयतमानेन निर्वृत्ता सा कायिकी
कथ्यते । ?

૧ કાયા—શરીરને ચતના વગર પ્રવર્તવિતો જે લાગે તે કાચિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

અધિકરણિકી પશુવધાદિપ્રવર્તનેન ષડ્ઘાદિ નિવર્તનેન ચાધિકરણેન નિર્વૃત્તા અધિકરણિકી । ૨

૨ પશુનો વધ વિગેરે પ્રવર્તન અને ખર્જ વિગેરેથી તેમનું નિર્વર્તન કરવા રૂપ અધિકરણ વડે જે લાગે તે અધિકરણિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

જીવાજીવયોરુપરિ પ્રદ્વેષેણ પ્રાદ્વેષિકી । ૩

૩ જીવ તથા અજીવ ઉપર દ્વેષ કરવાથી લાગે તે પ્રાદ્વેષિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

ક્રોધાદેઃ સ્વપરયોઃ પરિતાપેન પારિતાપનિકી । ૪

૪ ક્રોધ વિગેરેથી પોતાને અને બીજાને પરિતાપ ઉપજાવવાથી જે લાગે તે પારિતાપનિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

પ્રાણાતિપોતેન પ્રાણાતિપાતિકી । ૫

૫ જીવના પ્રાણને હાનિ કરવાથી જે લાગે તે પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

કૃષ્યાદ્યારંજનેન આરંજિકી । ૬

૬ ખેતી વિગેરેના આરંભથી જે લાગે તે આરંભિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

ધાન્યાદિપરિગ્રહેણ પરિગ્રહિકી । ૭

૭ ધાન્ય વિગેરેના પરિગ્રહ—સંગ્રહ, તે ઉપર મમતાથી જે લાગે તે પારિગ્રહિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

માયયા પરવંચનેન સંજાતામાયાપ્રત્યયિકી । ૮

૮ કપટથી બીજને છેતરાથી જે લાગે તે માયાપ્રત્યયિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

જિનવચનવિપરીતપરિણામેન મિથ્યાદર્શનેન

સંજાતા મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયિકી । ૯

૯ જિન ભગવતના વચનથી વિપરિત પરિણામવાલા મિથ્યાદર્શન વડે જે લાગે તે મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

અપ્રત્યાખ્યાનેન અવિરત્યા જાતા અપ્રત્યાખ્યા-

નિકી । ૧૦

૧૦ અપ્રત્યાખ્યાન—અનિગતિ વડે જે લાગે તે અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

કૌતુકાન્નિરીરુણેન દૃષ્ટિકી । ૧૧

૧૧ કૌતુકથી દૃષ્ટિ કરવા વડે જે લાગે તે દૃષ્ટિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

રાગાદ્ ઇપ્રાષ્ટા જીવાજીવયો સ્વરૂપ પૃચ્છનેન

અથવા રાગાદેશ્વૃષ્ણવાલકાદિવિશિષ્ટવસ્તૂના હસ્ત સ્પર્શનેન નિર્વૃત્તા પૃષ્ઠિકી તથા સ્પૃષ્ઠિકી વા । ૧૨

૧૨ રાગ કે દ્વેષથી શું અજાનું સમજ્યું પુછનાથી અથવા રાગ વિરેથી બેવ—આગમ વિરે મુદ્ધ વગર પણ હસ્તસ્પર્શ કરાવી જે લાગે તે પૃષ્ઠિકી અથવા સ્પૃષ્ઠિકી નામે ક્રિયા કહેવાય છે.

જીવાજીવાદૌ પ્રતીત્ય-આશ્રિત્ય કર્મવંધનેન
સંજાતા પ્રાતિત્યકી । ૧૩

૧૩ છવ—અછવ વિગેરે આશ્રી કર્મબંધ થવાથી જે લાગે
તે પ્રાતિત્યકી ક્રિયા કહેવાય છે.

સ્વકીયગજાશ્વવૃષ્ણાદિવિશિષ્ટપદાર્થે વિલોક-
યિતું લોકં સર્વતઃ સમાગચ્છંતં પ્રશંસાં કુર્વંતં દૃષ્ટ્વા
હર્ષકરણેન અથવા અનાચ્છાદિતસ્નેહાદિ જાજને
ત્સાણાં જીવાનાં નિષ્પત્તેન સંજાતા સામંતોપનિ-
પાતિકી । ૧૪

૧૪ પોતાના હાથી, ઘોડા, બેલ વિગેરે ઉંચા પદાર્થ જોવાને
સર્વ તરફથી લોકો આવતા અને પ્રશંસા કરતાં જોઈ હર્ષ કરે
વાથી જે લાગે અથવા તેલ વિગેરેના પાત્ર ઉઘાડા રાખતાં તેમાં
ત્રસછવના પડવાથી જે લાગે તે સામંતોપનિપાતિકી ક્રિયા
કહેવાય છે.

રાજાદ્યદેશાન્નિતરાં યંત્રશસ્ત્રાદ્યાકર્પણેન સંજા-
તા નૈશસ્ત્રિકી । ૧૫

૧૫ રાજા વિગેરેની આજ્ઞાથી યંત્ર શસ્ત્ર વિગેરેના અતિ
આકર્ષણથી જે લાગે તે નૈશસ્ત્રિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

જીવેન શ્વાનાદિના અજીવેન શસ્ત્રાદિના શશ-
કાદિકં સ્વહસ્તેન મારયતઃ સ્વાહસ્તિકી । ૧૬

૧૬ છવ—ધ્યાન વિગેરેથી અને અછવ-શસ્ત્રાદિકથી પોતાને
હાથે સસલા પ્રમુખને મારતાં જે લાગે તે સ્વહસ્તિકી ક્રિયા.

જીવાજીવયોરાજ્ઞાપનેન સ્વેચ્છયા વ્યાપારરૂપેણ
આનયનેન વા આજ્ઞાપનિકી આનયનિકી વા । ૧૩

૧૩ છત્ર અછત્રને સ્વેચ્છા વ્યાપાર ને પ્રરૂપણા કરનાથી
અથવા લાનનાવી ને લાગે તે આજ્ઞાપનિકી અથવા આનયનિકી
ક્રિયા કહેવાય છે

જીવાજીવયોર્વિદારણેનસ્ફોટનેનવૈદારણિકી ૧૪

૧૪ છત્ર તથા અછત્રને વિદારણા—ફેલાવાની જે ક્રિયા લાગે
તે વૈદારણિકી ક્રિયા કહેવાય છે

શૂન્યચિન્તતયા વસ્તૂનામાદાન-અદ્રણેન અના-
જોગિકી । ૧૫

૧૫ શૂન્ય ચિન્ત ગમ્ભી વસ્તુનું પ્રદાન કરનાવી ને લાગે તે
અનાજોગિકી ક્રિયા કહેવાય છે

ઇદ્ધ પરત્વોઽકિરુઞ્ચરણેન અનવકાદા પ્રત્યયિકી
। ૧૬

૧૬ આ નોદ અને પરત્વો-ની વિરુદ્ધ આચરણ કરનાવી
ને લાગે તે અનવકાદાપ્રત્યયિકી નામે ક્રિયા કહેવાય છે

અન્યા અપરા ણકૃતિશતિતમા ।

બીજી એવીગમ્ભી ક્રિયા ને છે

મનોવચનકાયયોગદુ પ્રણિયાનેન નિર્વૃત્તા પ્રાયો-
ગિકી । ૧૭

૧૭ મન, વચન અને કાયના યોગનું અગોચ્ય પ્રણિધાન
કરનાવી તે લાગે તે પ્રાયોગિકી ક્રિયા કહેવાય છે

અષ્ટાનાં કર્મણાં સમુદાયેન યા જ્ઞવતિ સા
સામુદાયિકી । ૨૨

૨૨ આઠ કર્મના સમુદાયથી જે લાગે તે સામુદાયિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

માયાલોજ્ઞાશ્રિતા પ્રેમિકી । ૨૩

૨૩ માયા અને લોભના આશ્રયથી જે લાગે તે પ્રેમિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

ક્રોધામાનાશ્રિતા દ્વેષિકી । ૨૪

૨૪ ક્રોધ અને માનના આશ્રયથી જે લાગે તે દ્વેષિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

કેવલિનાં કેવલકાયયોગજનિતવંધેન સંજાતા
ઐર્યાપથિકી । ૨૫

૨૫ કેવલીને માત્ર કાયાના યોગથી ઊત્પન્ન થયેલ બંધ વડે જે ક્રિયા લાગે તે ઐર્યાપથિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

एवं क्रियाः पंचविंशतिः ।

એવી રીતે પચવીશ ક્રિયાઓ છે.

एवं पूर्वोक्त सप्तदशज्ञेदानां पंचविंशतिक्रियाणां
चमीलने द्विचत्वारिंशत् ज्ञेदा आश्रवस्य ज्ञातव्याः ।

એવી રીતે પ્રથમ કહેલ સત્તર જ્ઞેદ અને આ પચવીશ ક્રિયાના જ્ઞેદ મળતાં કુલ મળીને આશ્રવતત્ત્વના જ્ઞેતાલીશ જ્ઞેદ બાબુવા.

इत्थं पंचमं आश्रवतत्त्वम् ।

એવી રીતે પાંચમું આશ્રવતત્ત્વ સમાપ્ત થયું.

પટ્ટં સવરતત્ત્વં વિવૃણોતિ ।

છુ સવર તત્ત્વ કહે છે

સમિદ્ ગુત્તિ પરીસહ, જઙ્ઘમ્મો ભાવણા
ચરિત્તાણિ ।

પણ તિ દુવીસ દસ વાર, પચ મેએહિ સ-
ગવન્ના ॥ ૨૦ ॥

પાત્ર મનિતિ, ગા ગુમિ, બાવીશ પગીપહ, દશ પ્રકારનો
યતિધર્મ, બા બાવના, પાત્ર પ્રકારનું ચારિત્ર, એવી રીતે સવ-
રતત્ત્વના સત્તાપન બેઠ થાય છે. ૨૦

અવચૂરી.

સમિદ્ ઇતિ—સંવરતત્ત્વસ્ય સપ્તપંચાશત્ જ્ઞેદા ।

સવર તત્ત્વના સત્તાપન બેઠ છે.

તે ચ એવં જ્ઞાતવ્યા ।

તે આ પ્રમાણે જાણના—

યથા સમિતય પંચ ગુપ્તયસ્તિસ્રઃ પરીપહા
છાવિશતિ યતિધર્મો દશજ્ઞેદ જાવના છાદશઘા
ચારિત્રાણિ પચ એવં ક્રમેણ સમિત્યાદીનાં પાણા
ઉત્તરાર્ધપ્રોક્તજ્ઞેદસખ્યાયોજને સર્વાગ્રે સપ્તપંચાશદ્
જ્ઞેદા જ્ઞાતવ્યા ।

તે આ પ્રમાણે—પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, બાવીશ પરીપદ, દશ પ્રકારનો યતિ ધર્મ, બાર પ્રકારની ભાવના, પાંચ પ્રકારનું ચારિત્ર—એ સમિતિ વિગેરે ૪ ઉત્તરાર્દગાથામાં કહેલ સંખ્યા સાથે જોડતાં સર્વ મળીને સત્તાવન ભેદ જાણવાં

તત્ર સમિતયઃ પંચ ઈર્યાસમિતિઃ ૧ જ્ઞાપાસ-
મિતિઃ ૨ એષણાસમિતિઃ ૩ આદાનનિક્ષેપણાસમિતિઃ
૪ પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિઃ ૫ ।

તેમાં ૧ ઈર્યાસમિતિ, ૨ જ્ઞાપાસમિતિ, ૩ એષણાસમિતિ
૪ આદાનનિક્ષેપણાસમિતિ અને ૫ પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિ—એ
પાંચ સમિતિ.

તત્ર સમ્યક્ પ્રજ્ઞસ્તાર્હત્પ્રવચનાનુસારેણ इति:
ગમનં ચેષ્ટાસમિતિઃ ।

તેમાં સમ્ એટલે સમ્યક્ પ્રકારે શ્રી અર્હંતના શ્રેષ્ઠ પ્રવચનને
અનુસારે इतिઃ એટલે ગમન—ચેષ્ટા તે સમિતિ કહેવાય છે.

ઈર્યાયાઃ ગમનસ્ય સમિતિઃ ઈયાસમિતિઃ ।

ઈર્યા—ગમન તેની સમિતિ— ચેષ્ટા વિશેષ તે ઈર્યાસમિતિ
કહેવાય છે.

માર્ગે ગચ્છન્ ધૂસર—યુગ પ્રમાણજૂમૌ દત્તદૃષ્ટિઃ
સાધુઃ સમસ્તજીવાનાં રક્ષાં કુર્વન્ યાતિ સા-
ઈર્યાસમિતિઃ इतिજ્ઞાવઃ । ૧

૧ માર્ગે ચાલતાં ધૂસર—પ્રમાણ ભૂમિ ઉપર દૃષ્ટિ રાખી
સર્વ જીવની રક્ષા કરતા સાધુ વિચરે તે ઈર્યાસમિતિ કહેવાય
છે, એવો ભાવાર્થ છે.

જાપાસમિતિ જાપાયા નિરવચ્ચવચનસ્ય સ-
મિતિ । ૨

૨ જાપા એટલે નિદ્રાપ વચન, તેની સમિતિ, તે જાપાસ
મિતિ કહેવાય છે

અપણાસમિતિ યા છિચત્વારિશદ્વૌપવિવર્જિત-
આદ્યાર સાધુન્નિ ગૃહ્યતે સા અપણાસમિતિ । ૩

૩ જે જેતાલીંગ દોષ વગરનો આહાર માધુ અહુલ કહે
તે અપણાસમિતિ કહેવાય છે

આદાનનિક્ષેપસમિતિ આદાનં વસ્તૂના ગ્રહણં
નિક્ષેપો વસ્તૂના સ્થાપનં તયો આદાનનિક્ષેપયો
સમિતિ યદ્ વસ્તૂના ગ્રહણ મોચનચ પ્રથમ ચક્રુયા
નિરીક્ષ્ય તતો રજોદરણાદિના પ્રમાર્જ્ય વિધીયતે
સા આદાનનિક્ષેપસમિતિ ઇતિ જ્ઞાવ । ૪

૪ આદાન એટલે વસ્તુનું અહુલ અને નિક્ષેપ એટલે વસ્તુ
નું સ્થાપન તે આદાન અને નિક્ષેપની સમિતિ તે આદાનનિક્ષે-
પસમિતિ કહેવાય છે જ્ઞાનાર્થ એટલે છે કે, વસ્તુ લેવી કે મુકવી
તેમાં પ્રથમ ચક્રુયા એટલે તે પછી અજોદરણ વિગેરેની પુજાવી
તે આદાન નિક્ષેપ સમિતિ જ્ઞાવી

પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિ: પરિષ્ઠાપ્યતે પરિત્ય
જ્યતે સદોચાદિ વસ્તુ સા પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ । ૫

૫ જેમાં મદોચાદિ વસ્તુનો પગિત્યાગ વાથ તે પારિષ્ઠાપ
નિકા સમિતિ કહેવાય છે.

યત્ર કફમૂત્રમલાદિ નિર્જીવસ્થાને યતનયા પરિષ્ઠાપ્યતે સા પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિઃ ।

જેમાં કફ, મૂત્ર, મલ વિગેરે નિર્જીવ સ્થાને જતનાથી મુકવામાં આવે તે પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ કહેવાય છે.

एवं पंच समितयः व्याख्याताः

એવી રીતે પાંચ સમિતિની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

अथ गुप्तयः तिस्रः मनोगुप्तिः १ वचनगुप्तिः २ कायगुप्तिः । ३

ગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે—૧ મનોગુપ્તિ, ૨ વચનગુપ્તિ, ૩ કાયગુપ્તિ.

तत्र मनोगुप्तिः त्रिधा आर्त्तशौद्ध्यानानुबंधिक-
दृष्टनाजालपरिहारः १ धर्मध्यानानुबंधिनी माध्य-
स्थ्यपरिणतिः २ केवलज्ञानयोगनिरोधावस्थायां स-
कलमनोद्व्यनिरोधश्च ३ इति मनोगुप्तिः ।

તેમાં મનોગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે. ૧ આર્ત તથા શૌદ્ધ ધ્યાન સંબંધી દૃષ્ટનાજાલની જાલની નિવૃત્તિરૂપ તે ૨ પેહુલી, ૨ ધર્મધ્યાન સંબંધી મધ્યસ્થ—સમતા પણાની પરિણતિ તે ૩ બીજી. ૩ કેવલજ્ઞાન પછી સકળ યોગને નિરોધ કરવાની અવસ્થામાં મનના સર્વ દ્રવ્યનો નિરોધ કરવો. તે ૩ ત્રીજી—એવી રીતે ત્રણ પ્રકારની મનોગુપ્તિ છે.

વચનગુપ્તિઃ દ્વિધા વ્રૂસંજ્ઞાદિપરિહારાત્ મૌના-

ત્રિગ્રહ. ૧ ૧ વાચનાપૃષ્ઠનાદિષુ મુખવસ્ત્રિકાઞ્ચાદિત
વક્ત્રસ્ય જ્ઞાપમાણસ્યાપિ વાગ્નિયત્વણ ૧

વચનગુપ્તિ જે પ્રકારની છે ૧ જીરુમીની ગણા વિગેરે છાડી
ફઈ મોન વારણુ કરનાનો અભિગ્રહ કરવો તે^૧ પેહુલી ૨ વાચના
પૃષ્ઠના વિગેરે કરનામા મુખે મુદ્દપત્તિ ગાળીને ખોલતા જે
વાણીની નિયત્રણા કરનામા આવે તે^૨ ખીછ.

વચનગુપ્તિ. સર્વથા વચનનિરોધ. નિરવચસ-
મ્યક્રવચનજ્ઞાપણાન્યા કૃત્વા હિન્નેદા જ્ઞાપાસમિતિ
પુન સમ્યક્રવચનપ્રવૃત્તિરૂપતયા એકજ્ઞેદા એવ ઇતિ
વચનગુપ્તિ જ્ઞાપા સમિત્યોર્જ્જેદ. ૧

વચનગુપ્તિ, ૧ સર્વથા વચનનો નિગેધ કરના રૂપ તથા ૨
નિર્દોષ અને સમ્યક્ વચન લાપણ કરના રૂપ જે ભેદવાળી વચન
ગુપ્તિ છે અને સમ્યક્ વચનની પ્રવૃત્તિ કરવા રૂપ એક^૩ ભેદવાળી
લાપા સમિતિ છે— એવી રીતે વચનગુપ્તિ અને લાપાસમિતિ
વિચ્છે ભેદ છે.

કાયગુપ્તિ ઠિઠા ઉપસર્ગાદિસદ્જ્ઞાવે કાયો-
ત્સર્ગાદિચલન, કેવલિના યોગનિરોધાવસ્થાયા સર્વથા
શરીરચેષ્ટાપરિહાર. વા ૧ તથા સિદ્ધાન્તોક્તવિધિના
મુનીના કાયવ્યાપારસ્ય ૨ ૧

કાયગુપ્તિ જે પ્રકારની છે^૩ ઉપસર્ગાદિ ચતા કાયોત્તર્જમાથી
ચલિત થતુ નહો તે અથવા કેવલીને યોગ નિરોધની અવસ્થામા

૧ માનાવગમિની ૨ વા. નિગમિની ૩ યોગનિવૃત્તિરૂપ.

સર્વથા શરીરની ચેષ્ટાનો ત્યાગ તે ૧ પેહેલી તથા ૨ સિદ્ધાંતમાં.
કહેલ વિધિ પ્રમાણે મુનિની કાયાના વ્યાપારની પ્રવૃત્તિ તે ૧ બીજી.

एवं तिस्रो गुणयः व्याख्याताः । २७

એવી રીતે ત્રણ ગુણિની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી. ૨૭

ॐ — * — ॐ

अथ परीपहाः द्वाविंशतिः

હવે બાવીશ પરીપહ કહે છે.

खुहा पिवासा सी उण्ह, दंसा चेला रत्थिओ।

ચરિઆ નિસિહિયા સિજા, અકોસ વહ

जायणा ॥ २१ ॥

अलम्भ रोग तण फासा, मल सकार परी-

सहा ।

पन्ना अन्नाण सम्मत्तं, इअ बावीस परीसहा

॥ २२ ॥

૧ ક્રુધા, ૨ પિપાસા, ૩ શીત, ૪ હિષ્ણુ, ૫ દંશ, ૬ ચેલ, ૭ અરતિ, ૮ સ્ત્રી, ૯ ચર્ચા, ૧૦ નૈષેધિકી, ૧૧ શમ્યા, ૧૨ આક્રોશ, ૧૩ વધ, ૧૪ યાચના, ૧૫ અસાહ, ૧૬ રોગ, ૧૭ તૃણરૂપશં, ૧૮ ભલ, ૧૯ સહાર, ૨૦ પ્રજ્ઞા, ૨૧ અજ્ઞાન અને ૨૨ સમ્યક્ત્વ એ બાવીશ પરીપહ બહુવા. ૨૧-૨૨.

અવચૂરી.

સ્વહા ઇતિ અભામ ઇતિ કુધાપરીપદ નિર-
વદ્યાદારાલાન્ને કુધા સહનીયા ન પુનઃ સાવદ્યાદાર
ગ્રહણં કાર્યં ઇત્યેવસ્વરૂપ. । ૧

૧ નિર્દોષ આહારનો લાભ ન થાય ત્યાં મુઠ્ઠી કુધા સહન
કરવી પણ સાવધ આહાર લેવો નહીં. એવી રીતે વર્તવું તે
કુધાપરીપદ કહેવાય છે.

પિપાસાપરીપદ તૃપા સહનીયા ન પુનઃ ગાઢ
તૃપાપીક્ષિતૈરપિ સચ્ચિત્તજલ પેયં । ૨

૨ તૃપા સહન કરવી. ગાઢ તૃપાથી પીડિત થતા પણ સચ્ચિત્ત
જલ પીવું નહીં. એ તૃપાપરીપદ કહેવાય છે.

શીતપરીપદ કાયોત્સર્ગવિદારાદિ કુર્વતા
શીત લગતિ તત્ સહનીય પ્રશ્નિસેવાદિ ન ચિત્તનીય । ૩

૩ કાયોત્સર્ગ તથા વિદાર કરતા જે રાત્રી લાગે તે સહન
કરવી પણ અગ્નિવીં તાપના વિગેરેનું ચિત્તવન ન કરવું, તે
શીતપરીપદ કહેવાય છે.

ઞપ્ણપરીપદ. ગ્રીષ્મતાપાક્રાંતૈરપિ સ્નાનવાયુ-
વ્યંજન વાતાયનશ્રયણાદિ ન વિધેયં આતાપનાદિ
કષ્ટ સહનીયં । ૪

૪ ઉનાળાના તાપથી પીડિત થતા પણ સ્નાન, વાયુ, પંખો,
ગામ ઉપર બેઠવું વિગેરે ન કરવું, આતાપનાદિ કષ્ટ સહન
કરવું તે ઞપ્ણપરીપદ કહેવાય છે.

દંશમશકપરીપહઃ કાયોત્સર્ગાદિપુ દંશમશક-
કૃતા વિઘાતાઃ સહનીયાઃ । ૫

૫ કાયોત્સર્ગ વિગેરેમાં યંસ, અને મશલાએ દીધેલા ચટકા સહન કરવા, તે દંશમશકપરીપહ કહેવાય છે.

ચેલપરીપહઃ માનપ્રમાણોપેતૈર્દલ્ચ્છૈર્મલિનજીર્ણ
શીર્ણૈઃ રપિ સ્વેદોમનસિ ન કાર્યઃ । ૬

૬ ખરાખર થાય તેટલા પ્રમાણવાલા, મેલા, જુના અને સડી ગયેલા વસ્ત્રો મહે તોપણ મનમાં ખેદ ન કરવો, તે ચેલપરીપહ કહેવાય છે.

અરતિપરીપહઃ અમનોદ્વોષાશ્રયાહારાદિપુ અ-
રતિઃ ન કાર્યા । ૭

૭ ઊપાશ્રય તથા આહાર સારા નહીં મળતાં તે વિષે અરતિ—અપ્રીતિ ન કરવી, તે અરતિપરીપહ કહેવાય છે.

સ્ત્રીપરીપહઃ સ્ત્રીણાં મનોહરરૂપવિનૂષાવિલાસ
વાક્યહાવજ્ઞાવાદિકં દૃષ્ટ્વા ચિત્તક્ષોભો ન કાર્યઃ । ૮

૮ સ્ત્રીઓના મનોહર રૂપ, અલંકાર, વિલાસ, વચન, અને હાવભાવ વિગેરે જોઈ ચિત્તમાં ક્ષોભ ન કરવો તે સ્ત્રીપરીપહ કહેવાય છે.

ચર્યાપરીપહઃ વાયુવત્ અપ્રતિવહ્નતયા વિહારઃ
કાર્યઃ ન પુનઃ એકત્ર વાસઃ । ૯

૯ વાયુની જેમ પ્રતિબંધ પામ્યા વગર વિહાર કરવો, એક સ્થળે વાસ કરવો નહીં તે ચર્યાપરીપહ કહેવાય છે.

નૈષેધિકીપરીપદ્ધ શ્મશાને શૂન્યાગારે સર્પવિલે
સિદ્ધગુહાદિયુ કાર્યોત્સર્ગસ્થૈ, નાનાવિધોપસર્ગસદ્જ્ઞા-
વેડપિ અગિષ્ઠા ચેષ્ટા ન કાર્યા । ૧૦

૧૦ શ્મશાન, શૂન્યગૃહ, સર્પનો રાજગૃહ અને સિદ્ધગુહા
વિગેરેમા કાર્યોત્સર્ગપણે રહેતા નિરિય જાતના ઊપસર્ગ થાય તે
છતા નહારી ચેષ્ટા ન કરવી તે નૈષેધિકીપરીપદ્ધ કહેવાય છે.

શય્યાપરીપદ્ધ. ઉચ્ચાવચાસુ શય્યાસુ શીતોષ્ણ-
કાલાદૌ મનસિ ઉદ્દેગો ન વિવેચ । ૧૧

૧૧ ઊંચી નીચી શય્યા—સથારો મલતા શીતકાલ અને
ઊષ્ણકાલ વિગેરેમા મનમા ઊદ્દેગ ન કરવો તે શય્યાપરીપદ્ધ
કહેવાય છે.

આક્રોશપરીપદ્ધ અજ્ઞાનલોકપ્રોક્તવૈજ્ઞાન્યવાક્ય
શ્રવણે કોપો ન કાર્ય. દૃઢપ્રહારિવત્ । ૧૨

૧૨ અજ્ઞાનીલોક ઊંચે રહે ખગળ વચન બોલે તે સાક્ષણી
દૃઢપ્રહારીની જેમ કોપન કરે તે આક્રોશપરીપદ્ધ કહેવાય છે.

વધપરીપદ્ધ. કોપિ દુરાત્મા સાધૂના વધં કરોતિ
તથાપિ સાધુન્નિ. ક્રોધો ન વિધેય સ્કંદકસૂરિશિષ્ય
વત્ । ૧૩

૧૩ કોઈ દુરાત્મા સાધુનો વધ કરે તથાપિ સાધુએ સ્કંદક
સૂરિના શિષ્યની જેમ ક્રોધ કરવો નહી, તે વધપરીપદ્ધ કહેવાય છે.

યાજ્ઞચાપરીપદ્ધ જિહ્વાવૃત્તિકાલે પરગૃહેષુ યા-
ચને દુઃખં મનસિ ન ધાર્ય । ૧૪

૧૪ લિક્ષાવૃત્તિ વખતે બીજાને ઘેર માગતાં મનમાં દુઃખ ન લાવવું તે યાચનાપરીષદ કહેવાય છે.

અલાજ્ઞપરીષદઃ અંતરાયકર્મોદયાત્ નિર્દોષ-
ત્રિકાલાજ્ઞાજ્ઞાવેઽપિ ચિત્તે ગ્રહેગો ન કાર્યઃ ઠંઠણ-
કુમારવત્ । ૧૫

૧૫ અંતરાય કર્મના ઊદયથી નિર્દોષ લિક્ષાનો લાભ ન થાય તોપણ ઠંઠણકુમારની જેમ મનમાં ઊદ્વેગ ન કરવો તે અલાજ્ઞ-પરીષદ કહેવાય છે.

રોગપરીષદઃ ગ્રયરોગસંજ્ઞવેપિ આર્તધ્યાનં ન
કાર્યં સમ્યક્ સહ્યં સનત્કુમારવત્ । ૧૬

૧૬ કદિ ભયંકર રોગ થાય તોપણ આર્તધ્યાન ન કરવું સનત્કુમારની જેમ સહન કરવું, તે રોગપરીષદ કહેવાય છે.

તૃણપરીષદઃ સંસ્તારકાદૌ દર્જાદિતૃણવ્યાપ્તરે
દેહપીમાયામપિ દુઃખં ન ચિંત્યં । ૧૭

૧૭ સંસ્તાર વિગેરેમાં હાલ, વિગેરે ધાસના વ્યાપારથી દેહને પીડા થાય તથાપિ દુઃખ ન ચિંતવવું, તે તૃણપરીષદ કહેવાય છે.

મલપરીષદઃ મલસ્વેદાદિ શરીરાત્ ન સ્પેટનીયં
કિંતુ યાવજ્જીવં સન્યક્ સહનીયં । ૧૮

૧૮ મેલ પસીના વિગેરે શરીર ઉપરથી ઊતારવા નહીં પણ તે જાલજીવ સુધી સારી રીતે સહન કરવા; તે મલપરીષદ કહેવાય છે.

સત્કારપુરસ્કારપરીષદઃ બહુલોકનરેશ્વરાદિકૃત

સ્તુતિવદનાર્થે ચિત્તોન્માદો ન કાર્યે ઉત્કર્ષો મનસિ
ન કાર્યે । ૧૯

૧૯ ધ્યાન લેા- કે ગજા વિશે સ્તુતિ નહીં કરે તેથી ચિત્તમા
બિન્નાદ કર્યો નહીં તેમ મનમા બિત્કર્ષ જ્ઞાનનો નહીં, તે સત્કાર-
ગુન્ધાર પરીપદ કહેવાય છે.

પ્રજ્ઞાપરીપદ, વહુજ્ઞાન સજ્જવેડપિ શ્રાત્મીયચિત્તે
ગવો ન કાર્યે । ૨૦

૨૦ બહુજ્ઞાન હોય તોપણ પોતાના મનમા ગર્વ ન કરવો
તે પ્રજ્ઞાપરીપદ કહેવાય છે.

શ્રદ્ધાનપરીપદ જ્ઞાનાવરણીયકમોદયાત્ પઠ-
તામપિ પાઠો નાગચ્છતિતથાપિ દુઃખમનસિ ન કાર્યે
કિતુ કર્મવિપાક એવ ચિત્ય । ૨૧

૨૧ જ્ઞાનાનન્વીય કર્મના બિદ્યથી કદિ ભદ્રે તોપણ પાઠ
આપડે નહીં, તથાપિ મનમા દુઃખ લાનધુ નહીં પણ પોતાના
કર્મનો તેના વિપાક જ ચિત્તનો, તે અજ્ઞાનપરીપદ કહેવાય છે.

સમ્યક્તપરીપદ જિનજ્ઞાસનવિપયે દેવગુરુધર્મ
વિપયે ચ સદેહો ન વિવેચ । ૨૨

૨૨ જિનજ્ઞાસન વિષે કે દેવ, ગુરુ તથા ધર્મને વિષે સરદ
કરવો નહીં તે સમ્યક્ત્વ પરીપદ કહેવાય છે.

એવ જાપિશતિ પરીપદા વ્યાખ્યાતા । ૨૩-૨૪

એવી રીતે બાવીસ પરીપદોની વ્યાખ્યા કરવામા આવી.
૨૩-૨૪

અથ યતિધર્મો દશધા—દશપ્રકારઃ ।

હવે દશ પ્રકારનો યતિધર્મ કહે છે.

સ્વાંતિ મદ્ધવ અજ્જવ, મુત્તી તવ સંજમે અ
બોધવ્વે ।

સન્નં સોઅં આકિં, ચણં ચ વંમં ચ જહ્ધ-
મ્મો ॥ ૨૩ ॥

૧ ક્ષમા, ૨ માર્દવ, ૩ આર્જવ, ૪ મુક્તિ, (સંતોષ) ૫ તપ, ૬ સંયમ, ૭ સત્ય, ૮ શૌચ, ૯ અકિંચનત્વ અને ૧૦ બ્રહ્મચર્ય, એ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ બાબુલો. ૨૩

અવચૂરી.

સ્વાંતિ શતિ—ક્ષમા—માર્દવ—આર્જવ—નિર્લો-
પ્પન્નતા—તપઃ—સંયમ—સત્ય—શૌચ—અકિંચનત્વ—બ્રહ્મ-
સ્વરૂપઃ ।

૧ ક્ષમા, ૨ માર્દવ, ૩ આર્જવ, ૪ નિર્લોપ્પન્નતા, ૫ તપ, ૬ સંયમ, ૭ સત્ય, ૮ શૌચ, ૯ અકિંચનત્વ, અને ૧૦ બ્રહ્મચર્ય—
એ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ છે.

તત્ર ક્ષમા ક્રોધજયઃ સ ચ નુપશમેન સ્યાત્ ?

૧ તેમાં ક્રોધનો જય કરવો તે ક્ષમા નામે યતિધર્મ કહેવાય
તે ક્રોધનો જય ઉમશમ (સમતા) થી થાય છે.

માર્દવં મૃદોન્નૌવિ, માર્દવઃ શ્રદ્ધાકારપરિહારઃ । ૨

૨ મૃદુ—કામલના લાવ એકે અહુકારના ત્યાગ તે માર્દવ નામે યતિધર્મ કહેવાય છે.

આર્જવઃ કૃજોન્નૌવિ, માયાત્યાગઃ । ૩

૩ કજી—સંકલ્પના લાવ એકે માયા—કપટના ત્યાગ તે આર્જવ નામે યતિધર્મ કહેવાય છે.

નિલોન્નતા લોન્નપરિહારઃ । ૪

૪ લોભના ત્યાગ તે નિર્લોભતા યતિધર્મ કહેવાય છે.

તપઃ વાહ્યાતરન્નેદૈર્ઘ્યદિશયા । ૫

૫ બાહ્ય અને અંતર એવા ભેદથી જે બાજુ પ્રકાટે થાય છે, તે તપ યતિધર્મ કહેવાય છે.

સમ્યક્ પ્રાણાતિપાતવિરમણરૂપઃ । ૬

૬, પ્રાણુતિપાતધી . વિરામ , પામણુ, તે , સમ્યક યતિધર્મ, કહેવાય છે.

સત્ય સદ્ગુણો જીવેન્ન્યો દિતં પશ્ય સત્યં । ૭

૭ સત એકે જીવને દિતકારી તે સત્ય યતિધર્મ કહેવાય છે

શૌચ સર્વજીવેષુ સુખકારિ વર્તનં શૌચં શ્રદ્ધા

વાનપરિહારઃ । ૮

૮ સર્વ જીવને સુખ લેખને તેવી રીતે વર્તણુ અને આત્મા શાન (ધારી) ના ત્યાગ તે શૌચ યતિધર્મ કહેવાય છે

અકિન્નત્વં ન વિચલતે કિન્નત્વં તસ્ય સ અકિન્નત્વઃ

અર્કિંચનસ્ય જ્ઞાવઃ અર્કિંચનત્વં સર્વપરિગ્રહ ત્યાગઃ । ૧૦

૯ જેની પાંસે કાંઈપણ ન હોય તે અર્કિંચન, તેનો ભાવ તે અર્કિંચનત્વ એટલે સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ તે અર્કિંચનત્વ યતિ-ધર્મ કહેવાય છે.

બ્રહ્મ ઔદારિકવૈક્રિયસંબંધમૈથુનપરિહારઃ । ૧૦(૧૩)

૧૦ ઔદારિક અને વૈક્રિય સંબંધી મૈથુનનો ત્યાગ તે બ્રહ્મ યતિધર્મ કહેવાય છે. ૨૩

અથ જ્ઞાવના દ્વાદશ. ।

હવે બાર ભાવના કહે છે.

પઢમમણિચ્ચમસરણં, સંસારો ઇગયા ય અ-
ણ્ણત્તં ॥

અસુજ્જતં આસવ સંવરો અ તહ ણિજ્જરા
નવમી ॥ ૨૪ ॥

ભોગસહાવો બોહી, દુલ્લહા ધમ્મસ્સ સાહગા
અરિહા ॥

એઆઓ ભાવણાઓ, માવેઅવ્વા પયત્તેણં ॥ ૨૫ ॥

૧ અનિત્ય ભાવના, ૨ અશરણ ભાવના, ૩ સંસાર ભાવના,
૪ એકત્ય ભાવના, ૫ અન્યત્ય ભાવના, ૬ અશુચિત્ય ભાવના
૭ આશ્રય ભાવના, ૮ સંવર ભાવના, ૯ નિર્જરા ભાવના, ૧૦

સોમ્યજ્ઞાન જ્ઞાનના, ૧૨ બોધિહર્ણ જ્ઞાનના, અને ૧૨ ધર્મ
ના સાધક અરિહત પદ પામના દુર્વલ છે એવી ધર્મ જ્ઞાનના,
એ જ્ઞાન જ્ઞાનના પ્રયત્નથી જ્ઞાનની ૨૧-૨૫

અવચૂરી

પઠમ ઇતિ લોગ સહાવોશ્તિ-પ્રનિત્યજ્ઞાવના?

અશરણજ્ઞાવના ૧ જ્ઞવજ્ઞાવના ૨ એકત્વજ્ઞાવના ૩
અન્યત્વજ્ઞાવના ૪ અશૌચજ્ઞાવના ૫ આશ્રવજ્ઞાવના ૬
સંવરજ્ઞાવના ૭ નિર્જરાજ્ઞાવના ૮ ધર્મજ્ઞાવના ૯
લોકજ્ઞાવના ૧૦ વેધિજ્ઞાવના ૧૧

૧ અનિત્ય જ્ઞાનના, ૨ અગમ્ય જ્ઞાનના, ૩ જ્ઞાન જ્ઞાનના
૪ એકત્વ જ્ઞાનના, ૫ અન્યત્વ જ્ઞાનના, ૬ અશૌચ જ્ઞાનના, ૭
આશ્રવ જ્ઞાનના, ૮ અનર જ્ઞાનના, ૯ નિર્જરા જ્ઞાનના, ૧૦
ધર્મ જ્ઞાનના ૧૧ લોક જ્ઞાનના અને વેધિ જ્ઞાનના—એ જ્ઞાન
જ્ઞાનના છે.

તત્ર સંસારે સર્વપદાર્થાના અનિત્યતા યત્ચિત્ય-
તે સા અનિત્યજ્ઞાવના । ૧

૧ તેમા સમારના સર્વ પદાર્થ અનિત્ય છે એમ જે ચિત-
વત્તુ તે અનિત્ય જ્ઞાનના કહેવાય છે

અશરણ દેહિના મરણાદિજ્ઞાને સસારે ઠારણ
કિમપિ નાસ્તિ ઇત્યાદિચિત્તન અશરણજ્ઞાવના । ૨

૨ મૃત્યુ વિશે જ્ઞાનના આ અગમ્ય પ્રાપ્તિને કાઢ પડ
જાન નથી એમ ચિતવત્તુ, તે અગમ્ય જ્ઞાનના કહેવાય છે.

જીવાનાં ચતુરશોતિલક્ષજીવિયોનિપરિચ્છમણ

ચિંતનં જ્ઞવજ્ઞાવના । ૩

૩ જીવ ચોરાશી લાખ જીવયોનિમાં બ્રમણ કરે છે—
એમ ચિંતવવું, તે ભવ ભાવના કહેવાય છે.

एकाकेवे जीवः उत्पद्यते विपद्यते कर्माण्यु-
पार्जयति नृक्ते चेत्यादिचिंतनं एकत्वज्ञावना । ४

૪ જીવ એકલો જીત્ય ન થાય છે, એકલો જ મૃત્યુ પામે છે
એકલો જ કર્મ બાંધે છે અને એકલો જ કર્મ-ભોગવે છે—ઈત્યાદિ
ચિંતવન કરવું તે એકત્વ ભાવના કહેવાય છે.

जीवानां देहात् पृथक्के सति पुत्रकलत्रादिध-
नादिपदार्थेभ्यः अत्यंतजेद एकत्वं अतः तत्त्ववृत्त्या
कोपि कस्यापि संबंधी नास्ति—इत्यादि चिंतनं अन्य-
त्वज्ञावना । ५

૫ જીવને દેહથી જુદાં પણાને લીધે પુત્ર, સ્ત્રી, ધન વિગેરે
પદાર્થોથી અત્યંત ભેદ પાછું છે, તેથી તત્ત્વરીતે જોતાં કોઈ પણ
કોઈનો સંબંધી નથી આ પ્રમાણે જો ચિંતન કરવું, તે અન્ય-
ત્વ ભાવના કહેવાય છે.

देहस्य सप्तधातुमयस्य नव स्रोतांसि निरंतरं
स्रवन्ति मलमूत्रश्लेष्मादि-वस्तूनि बीजत्सानि सह-
चारीणि सन्ति अतः शुचित्वं कुतः स्यादिति चिंतनं
अशौचज्ञावना । ६

૬ માત્ર ધાતુના બનેલા આ દેહના નષ્ટ દ્વારા નિરંતર અર્થ કરે છે. મન, મૂત્ર બદલાય વિગેરે બીજાના વસ્તુઓ તેની માથે રહ્યા કરે છે, એથી એ દેહના શુચિપણ — ચવિનતા ક્યાંથી હોય — એ પ્રકારે જે ચિતવન કરવું તે અગૈય ભાવના કહેવાય છે.

સસારમધ્યસ્થિતસમસ્તજીવાના મિથ્યાત્વ કપાયાવિરતિપ્રમાદાર્ત્તરોદ્ધ્યાનાદિદેતુજ્ઞિઃ નિરંતર-કર્માણિ વધ્યમાનાનિ સતિ ઇતિચિતનં આશ્રવ-જ્ઞાવના । ૭

૭ સસારમાં રહેલા સમસ્ત જીવોને મિથ્યાત્વ, કપાય, અવિરતિ, પ્રમાદ, આર્ત્તધ્યાન અને રોદ્ધ્યાના વિગેરે હેતુથી નિરંતર કર્મ બધાયા કરે છે, ઇત્યાદિ ચિતવન કરવું, તે આશ્રવ-જ્ઞાવના કહેવાય છે.

મિથ્યાત્વાદીના વંધદેતુજૂતાના સંવરણોપાયાઃ સમ્યક્ત્વાદયઃ-તેષા ચિત્તન સંવરજ્ઞાવના । ૮

૮ જીપર કહેલી (આશ્રવભાવનામાં) મિથ્યાત્વ વિગેરે ને ઠેકવાનાં જીપાય સમ્યક્ત્વ વિગેરે છે, -તે સમ્યક્ત્વ વિગેરેનું ચિતવન કરવું, તે સંવરજ્ઞાવના કહેવાય છે.

નિર્જરાજ્ઞાવના કર્મનિર્જરાલ્યા ઠિવા સકામા અકામા ચ ।

કર્મની નિર્જરા કરના કપ નિર્જરા જ્ઞાવના અકામા અને સકામા એમ બે પ્રકારની છે.

તત્ર સકામા સાચૂના ।

તેમાં સાધુઓને સકામા નિર્જરા છે.

અકામા ચ અજ્ઞાનકષ્ટજનિતાજીવાનાં ।

અને અજ્ઞાન કષ્ટથી થયેલી જીવોને અકામા નિર્જરા છે.

તત્ર સકામા દ્વાદશપ્રકારતપોહિતકર્મક્રય-
રૂપા । ૧

૧ તેમાં તપથી કર્મનો ક્ષય થવા ૩૫ બાર પ્રકારની સકામા

નિર્જરા છે.

અકામા પુનઃ તિર્યગાદિજીવાનાં તૃપાબુચ્ચુક્તા

વેદનજ્ઞેદનજ્ઞારોહારસાવચ્ચકામકષ્ટસહનેનયઃકર્મક્રયઃ

તદ્રૂપા જ્ઞાતવ્યા ।

તિર્યંચ વિગેરે જીવોને તૃપા, ભુખ, છેદન, ભેદન, ભારવહન,

સાવચ કામ અને કષ્ટને સહન કરવાથી જે કર્મનો ક્ષય થાય તે

૩૫ અકામા નિર્જરા બાબતી.

एवंविधाया निर्जरायाः चिंतनं निर्जराज्ञावना । ए

૯ એવી નિર્જરાનું ચિંતન કરવું તે નિર્જરાજ્ઞાવના

કહેવાય છે.

दुस्तरसंसारसागरसमुत्तारणप्रवहणप्रायश्च्री

જિનપ્રણીતશ્રીધર્મજ્ઞાવચિંતનં ધર્મજ્ઞાવના । ૧૦

૧૦ દુસ્તર એવા સંસાર સાગરને ઊતારનાર વહાણ સમાન

શ્રી જિનપ્રણીત એવા ધર્મ જ્ઞાવનાનું ચિંતન કરવું તે ધર્મ-

જ્ઞાવના કહેવાય છે.

चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकस्य कटिसंस्थापितकर

તિર્યક્પ્રસારિત પાદપુરુષાકારસ્ય ધર્માધર્માસ્તિ-
કાયાદિષટ્કણ્યે. પરિપૂર્ણસ્ય લોકસ્ય ચિત્તન લોક-
જ્ઞાવના । ૧૧

૧૧ કંઠી ઊપર હાથ ચુકી પગ નિરજા પોહોલા કરી ઊભા
રહેલા પુરુષની આકૃતિ જેવા આકૃતિનાળા અને ધર્માસ્તિકાય,
અધર્માસ્તિકાય વિગેરે છ દ્રવ્યથી પરિપૂર્ણ આ ચૌદ રાજલોકનું
ચિત્તન કરવું, તે લોકજ્ઞાનના કહેનાય છે.

અનંતાનતકાલદુર્લભમનુષ્યાદિસામગ્રીયોગેऽપિ
દુઃપ્રાપ પ્રાયો વોધિવીજં જીવાના इत्यादि चित्तनं
વોધિજ્ઞાવના । ૧૨

૧૨ અનંતા અનંત કાલે દુર્લભ એવી મનુષ્યપણા વિગેરે
સામગ્રીનો યોગ થતા પછી છનને વોધિવીજ (સમકિત) પામવું
ખુસ્કેલ છે, ઇત્યાદિ ચિત્તન કરવું તે વોધિજ્ઞાનના કહેનાય છે.

एवं द्वादशज्ञावना व्याख्याताः । ૧૫

એવી રીતે બાર જ્ઞાનનાની વ્યાખ્યા કરવામા આવી, ૨૫

अथ चारित्राणि पंच ।

હવે પાંચ પ્રકારનું ચારિત્ર કહે છે.

सामाद्वयतय पढम, छेओवठावणं भवे वीअं ।
परिहारविसुद्धीअ, सुहमं तह सपरायं च

તત્તોંઅ અહસ્કાયં, સ્વાયં સન્વંમિ જીવલોગંમિ
જં ચરિઝ્ઞ સુવિહિયા, વચ્ચંતિ અયરામરં
ઠાણં ॥ ૨૭ ॥

૧ પેહેહું સામાયિક ચારિત્ર, ૨ ધીળું છેદાપસ્થાપનીય ચારિત્ર, ૩ ત્રીળું પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર, ૪ ચોથું સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર તે પછી પાંચમું ૫ યથાખ્યાત ચારિત્ર, જે યથાખ્યાતે યથાવિધએ સર્વ છવ્વલોકમાં ખ્યાત એટલે પ્રસિદ્ધ છે તે યથાખ્યાત ચારિત્ર, જેને આચરીને સાધુ અજરામર સ્થાનને પામે છે. ૨૬—૨૭.

અવચૂરી.

સામાઈ ઇતિ તત્તોંઅ ઇતિ—ચારિત્રાણિ
પંચ સામાયિકં ૧ઃ ઠેદોપસ્થાપનીયં ૨ઃ પરિહારવિ-
શુદ્ધિક ૩ઃ સૂક્ષ્મસંપરાય ૪ઃ યથાખ્યાત ૫ઃ નામાનિ ।

૧ સામાયિક, ૨ છેદાપસ્થાપનીય, ૩ પરિહારવિશુદ્ધિક, ૪ સૂક્ષ્મસંપરાય, અને ૫ યથાખ્યાત, —એ પાંચ ચારિત્ર છે.

તત્ર સામાયિકં સર્વસાવચ્ચવ્યાપારપરિત્યાગ
નિરવચ્ચવ્યાપારાસેવનરૂપં જ્ઞાતવ્યં । ૧

૧ સર્વ સાવચ્ચવ્યાપારનો ત્યાગ અને નિરવચ્ચ—નિર્દોષ વ્યાપારનું સેવન, તે સામાયિકચારિત્ર કહેવાય છે.

ઠેદોપસ્થાપનીયં ગણાધિપેન પ્રદત્તં પ્રાણાતિપાત
વિરમણાદિપંચમહાવ્રતરૂપં । ૨

૭ માધુમધુદાયના અરિપતિએ આપેલા પ્રાણાતિપાત નિરમણ નિગેરે પથ મહાનત, તે છેદાપચ્છાપનીય ચારિત્ર કહેવાય છે.

પરિહારવિશુદ્ધિ નવ સાધવો ગચ્છાત્ પૃથ્વગ્
જૂતા અષ્ટાદશમાસાન્ યાવત્ચત્સિદ્ધાતપ્રોક્તરીત્યા
તપ કુર્વતિ તત્પરિહારવિશુદ્ધિ-ક્રેય । ૩

૩ નવ સાધુઓ ગચ્છી બહાર નિકળી અઠાર માસ સુધી
સિદ્ધાતમા વદ્યા પ્રમાણે તપ કરે, તે પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર
કહેવાય છે.

સૂક્ષ્મસંપરાયં સૂક્ષ્મસંપરાયારવ્યવશમગુણ-
સ્થાનકપ્રાપ્તાનાસાધૂના યચ્ચારિત્રતત્સૂક્ષ્મસંપરાય । ૪

૪ સૂક્ષ્મસંપરાય નામે જગમા ગુજરાણે પ્રાપ્ત થયેલા સાધુ
ઓનું જે ચારિત્ર તે સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર કહેવાય છે.

યથારવ્યાત સર્વેષુ કયાયેષુ સર્વદ્રવ્ય પ્રાપ્તેષુ સા-
ધૂના યચ્ચારિત્રં તત્ યથારવ્યાત । ૫

૫ સર્વ દ્રવ્યોનો મર્મથા કાય થતા માધુઓનું જે ચારિત્ર
તે યથારવ્યાત ચારિત્ર કહેવાય છે.

એતેવા ચારિત્રાણા મધ્યે સામ્રત પ્રથમચારિત્રદ્યં
વિદ્યમાનમસ્તિ જોવાણિ ત્રીણિ ચારિત્રાણિ વ્યુચ્છિ-
ન્નાનિ ।

એ પાંચ ચારિત્રોમાં હાલ પહેલા જે ચારિત્ર વિદ્યમાન છે,
બાકીના ત્રણ ચારિત્રો નિરૂદ્ધ પામ્યાં છે.

एवं चारित्रपंचकं व्याख्यातं ।

એવી રીતે પાંચ ચારિત્રની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

एवं समितीनां पंच ज्ञेदाः गुप्तीनां त्रयः परी-
पहानां द्वाविंशतिः यतिधर्मस्य दश ज्ञावनानां द्वा-
दश चारित्राणां पंच ज्ञेदाः इति सप्तपंचाशोज्ञेदाः
संवरतत्त्वस्य संजाताः ।

એવી રીતે સમિતિના પાંચ ભેદ, ગુપ્તના ત્રણ ભેદ, પરી-
પહાના બાવીશ, યતિધર્મના દશ, જ્ઞાવનાના બાર, અને ચારિ-
ત્રના પાંચ-એમ સર્વ મળી સત્તાવન ભેદ સંવરતત્ત્વના થયા.

इति पष्टं संवरतत्त्वं संक्षेपतो व्याख्यातम् । १६-१७

એવી રીતે છઠાં સંવરતત્ત્વની વ્યાખ્યા સંક્ષેપથી કરેલી
છે. ૨૬-૨૭

अथ सप्तमं निर्जरातत्त्वं व्याख्यानयति ।

હવે સાતમા નિર્જરા તત્ત્વની વ્યાખ્યા કરે છે.

अणसण मूणोअरिया, वित्ती संखेवणं रस-
च्चाओ ।

કાયકિલેસો સંલી, ણયા ય વંદ્દહો તવો હોદ્દ

॥ ૨૮ ॥

પાયચ્છિત્તં વિણઓ વેયાવચ્ચં તહેવ સદ્દક્ષાઓ
 દ્વક્ષાણ ઉરસગ્ગો વિઅ, અભ્મિતરઓ તવો
 હોઈ ॥ ૨૯ ॥

વારસવિહં તવો ણિ, જ્જરા ય વંધો ચડ વિ-
 ગપ્પો અ ।

પયઈ ઠિદ્દ અણુમાગો, પપ્પસ મેપ્પહિં નાયવ્વો
 ॥ ૩૦ ॥

બાર પ્રકારતુ તપ છે, તેમા છ પ્રકારતુ બાહ્ય તપ છે, ૧
 અમશન, ૨ ઊનોદગી, ૩ વૃત્તિમક્ષેપ, ૪ રસત્યાગ, ૫ ઝાયકલેશ
 અને ૬ મલેખના—એ છ પ્રકારતુ બાહ્ય તપ છે, ૧ પ્રાયશ્ચિત્ત,
 ૨ નિનય, ૩ વૈયાધૃત્ય, ૪ સ્નાનપ, ૫ ધ્યાન અને ૬ ઊત્તમર્ગ—
 એ છ પ્રકારતુ અભ્યંતર તપ છે, એ બાર પ્રકારતુ તપ એજ
 બાર ભેદ વડે નિર્જસતત્ત્વ કહેનાર છે, તે પછી ૧ પ્રકૃતિ, ૨
 સ્થિતિ, ૩ અણુભાગ અને ૪ પ્રદેશ—એ ચાર ભેદ વડે ચાર
 પ્રકારતુ બ નતત્ત્વ બાણતુ ૨૮-૨૯-૩૦

અવચૂરી

અણસણં ઇતિ પાયચ્છિત્તં ઇતિ-વારસવિહં
 ઇતિ । તત્ર વારસવિહં ઇતિ-ગાથામધ્યાત્ પદ
 મેક । (વ્યાખ્યાનયતિ)

વારસવિહં એ ગાથામાલી એ- પદની વ્યાખ્યા ॥ ૩૧ ॥

દ્વાદશપ્રકારં તપો નિર્જરા પ્રોચ્યતે ।

આર પ્રકારનું તપ એ નિર્જરા કહેવાય છે.

તત્ તપો બ્રાહ્માન્યંતરજ્ઞેદાન્યાં દ્વિધા સ્યાત્ ।

તે તપ બાહ્ય અને અભ્યંતર એવા બે લેદથી બે પ્રકારનું છે.

તત્ર બ્રાહ્મં તપઃ પદ્ધિયં અનશન ૧ ઝનોદરતા ૨
વૃત્તિસંક્ષેપ ૩ રસત્યાગ ૪ કાયકલેશ ૫ સંલીનતા ૬
લક્ષણં ।

૧ અનશન, ૨ ઊનાદરી, ૩ વૃત્તિસંક્ષેપ, ૪ રસત્યાગ, ૫ કાયકલેશ અને ૬ સંલીનતા-એ છ પ્રકારનું બાહ્યતપ છે.

તત્ર અનશનં આહારપરિત્યાગરૂપં દ્વિધા શ્ત્વરં
યાવત્કથિકં ચ । ?

૧ તેમાં આહારનો ત્યાગ કરવો તે અનશનપ્રત કહેવાય છે તે ઈત્વર અને યાવત્કથિક એવા બે લેદવાલું છે.

શ્ત્વરંચતુર્થષષ્ટાષ્ટમાદિ યાવત્કથિકં યાવ-
જ્જીવ મનશનગ્રહણરૂપં ।

એથ, છઠ અને અઠમ વિગેરે ઈત્વર અનશન કહેવાય છે અને જાવજીવ મુધી અનશન કરવું તે યાવત્કથિક અનશન કહેવાય છે.

ઝનોદરતા એકદ્વિત્ર્યાદિકવલહાન્યા જ્ઞેયા । ૨

૨ એક, બે, ત્રણ વિગેરે આસ બોલા કરવા તે ઊનાદરી તપ કહેવાય છે.

વૃત્તિસક્ષેપ દ્વ્યક્ષેત્રકાલજ્ઞાવવિષયાન્નિગ્રહણ
રૂપ. । ૩

૩ દ્વ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જ્ઞાન નિષય સળધી અભિગ્રહ
કરવો તે વૃત્તિસક્ષેપ તપ કહેવાય છે.

યથા શ્રી મહાવીરસ્ય ચતુર્વિધાન્નિગ્રહશ્ચંદન-
વાલયા પૂરીત ।

જેમ શ્રી મહાવીર ભગવતના ચતુર્વિધ અભિગ્રહ ચંદન
ખાલાએ પૂર્યા હતા.

રસત્યાગો વિકૃતિ પરિત્યાગ. । ૪

૪ વિકૃતિ (ખિગયના) ત્યાગ કરવો તે રસત્યાગ તપ કહે
વાય છે.

કાય, ક્લેશો લોચાદિકષ્ટસહન । ૫

૫ લોચ વિગેરે કષ્ટને સહન કરવા તે કાયકલેશ તપ કહે
વાય છે.

સલીનતા ચતુર્વિધા ઇન્દ્રિયકપાયયોગનિવારણ
રૂપાદિ વિવર્જિતોપાશ્રયનિવસનજ્ઞેદૈર્જાતિવ્યા । ૬

૬ ઇન્દ્રિય, કપાય અને યોગનુ નિવારણ તથા શ્રી ૫મુ
પદ ખિગેઢેથી વર્જિત એના ઉપાશ્રયમા રહેલુ એ ભેદવી સલી-
નતા તપ ચાર પ્રકારનુ છે એટલે ૧ ઇન્દ્રિય સલીનતા, ૨ કપા
યસલીનતા, ૩ યોગસલીનતા અને ૪ વિખિજ્ઞચર્યાસલીનતા
એના તેના ચાર ભેદ છે.

एववाह्यतप पद्धिद्य लोकप्रसिद्ध व्याख्यातम् ।

ઝોવી રીતે લોકપ્રસિદ્ધ છ પ્રકારનાં બાહ્ય તપની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

અથ આમ્યંતરં તપઃ પદ્ધિયં ।

હવે છ પ્રકારનું અભ્યંતર તપ કહે છે.

પ્રાયશ્ચિત્ત ૧ વિનય ૨ વૈયાવૃત્ય ૩ સ્વાધ્યાય ૪
ધ્યાન ૫ નિત્ય ૬ નામકં ।

૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨ વિનય, ૩ વૈયાવૃત્ય, ૪ સ્વાધ્યાય, ૫ ધ્યાન,
અને ૬ નિત્ય એવા તેના નામ છે.

તત્ર પ્રાયશ્ચિત્તં નિજાનિ પાતકાનિ યથાલગ્નાનિ
ગુરુણાં પુરસ્તાત્ યત્ આલોચ્યતે ગુરુપ્રદત્તં ચ તપઃ
સમાચર્યતે તત્ પ્રાયશ્ચિત્તમ્ । ૧

૧ લાગેલા પાતાના પાપ ગુરુની આગળ આલોચે એટલે
ગુરુએ કહેલું તપ આચરે તે પ્રાયશ્ચિત્ત કહેવાય છે.

વિનયઃ સત્ત્વપ્રકારઃ જ્ઞાન ૧ દર્શન ૨ ચારિત્ર ૩
મનો ૪ વચન ૫ કાય ૬ વિવેકકલ્પ પ્રચારિક ૭
જેદૈર્ઘ્યતિવ્યઃ । ૨

૨ ૧ જ્ઞાન, ૨ દર્શન, ૩ ચારિત્ર, ૪ મન, ૫ વચન, ૬ કાય
અને ૭ વિવેકકલ્પપ્રચારિક એવા સાત શેઠવાલો વિનય બાજુનો.

વૈયાવૃત્યં આચાર્યોપાધ્યાયતપસ્વિગ્લાનાદિનાં
અન્નપાનાદિસંપાદન વિશ્રામણાદિરૂપં । ૩

૩ આચાર્ય, ઊપાધ્યાય, તપસ્વી અને ગ્ધાન-૮ ખી એવા પુરુષોને અન્નપાન લાવી આપના તથા નિશ્રામ આપવો એ વૈયા વૃત્ય કહેવાય છે.

સ્વાધ્યાયઃવાચના-પૃચ્છના-પરાવર્તના-અનુપ્રેક્ષા
ધર્મકથાલક્ષણ. પચન્નેદ । ૪

૪ વાચના, ૨ પૃચ્છના, ૩ પરાવર્તના, ૪ અનુપ્રેક્ષા અને ૫ ધર્મકથા—એ પાંચ પ્રકારનો સ્વાધ્યાય કહેવાય છે.

ધ્યાન આર્ત્તરોગ્ધર્મશુદ્ધરૂપ । ૫

૫ ૧^{મો} આર્ત, ૨ રોગ, ૩ ધર્મ અસ્થેશુક્લ—એ ચાર પ્રકારનું ધ્યાન કહેવાય છે.

તત્ત્વ આર્ત્તરોગ્ધર્મ પરિહાર ધર્મશુદ્ધયો. સ્વી-
કાર એતૌ પરિહારસ્વીકારૌ ધ્યાન કથ્યતે ।

તેમાં આર્તધ્યાન અને રોગધ્યાનનો ત્યાગ કરવો તથા ધર્મ ધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાનનો સ્વીકાર કરવો એ ત્યાગ અને સ્વીકાર ધ્યાન કહેવાય છે.

જત્તર્ગો જ્યન્નાવજ્ઞેદાદ્ દ્વિધા । ૬

દ્રવ્ય અને ભાવ એના બે ભેદથી બે તર્ગ બે પ્રકારનો છે.

તત્રાદ્ય ચતુર્ધા ગણ ૧ દેહો ૨ પથિ ૩ જત્ત

૪ ત્યાગ જ્ઞેદાત્ ।

તેમાં ચેહેલો દ્રવ્ય બે તર્ગ ૧ ગણ, ૨ દેહ, ૩ ઉપાવ અને ૪ ભજ તેનો ત્યાગ કરનાર ચાર ભેદ પાડે છે.

જાવત પુનઃ ક્રોધાદિપરિત્યાગો જ્ઞાતવ્ય ।

કોવાદિક્તો ત્યાગ કરવો એ ભાવથી ઉત્પન્ન છે.

एवं पट् प्रकारं आच्यन्तरं तपः प्ररूपितं ।
એવીરીતે ૭ પ્રકારનું આચ્યન્તર તપ નિરૂપણ કરયું.
આચ્યન્તરં કસ્માત્પ્રોચ્યતે ।

એ તપ આચ્યન્તર શામાટે કહેવાય છે ?

यतो मोक्षप्राप्तौ अंतरंगकारणमिदं ततः आच्यन्-
तरं कथ्यते ।

મોક્ષની પ્રાપ્તિમાં એ અંતરંગ કારણરૂપ છે તેથી તે આ-
ચ્યન્તર તપ કહેવાય છે.

इति सप्तमं निर्जरातत्त्वं व्याख्यातं ।

એવી રીતે સાતમા નિર્જરાતત્ત્વની વ્યાખ્યા કરેલી છે.

✽—○—○—○—○—○—○—✽

अथ अष्टमं बंधतत्त्वं प्ररूपयति ।

હવે આઠમું બંધ તત્ત્વ નિરૂપણ કરે છે.

—○—○—○—○—○—○—○—○—○—

बंधो इति बंधः कर्मन्तिः सह जीवानां संश्लेषः
यथा क्षीरनीरयोः अद्वयःपिंमयोर्वा ।

બંધ એટલે કર્મની સાથે જીવનો સંશ્લેષ-સંપર્ક તે દુધ
અને જલની જેમ અથવા અગ્નિ અને લોહાના પિંડની જેમ
બાણવો.

स चतुर्धा प्रकृति १ स्थिति २ अनुज्ञाग ३ प्र-
देश ४ ज्ञेयैर्ज्ञातव्यः ।

તે બધ ૧ પ્રકૃતિ, ૨ સ્થિતિ, ૩ અનુભાગ અને ૪ પ્રદેશ એવા ભેદથી ચાર પ્રકારનો જાણવો.

एतानेव चतुरो जेदान् प्रक्षेपगात्रया व्याख्यायति ।
એ ચાર ભેદની પ્રક્ષિપ્ત ગાથાથી વ્યાખ્યા કરે છે

पयङ् सहायो वृत्तो, ठिङ् कालावहारणं ।
अणुभागो रसो णेओ, पएसो दलसंचओ ॥३१॥

કર્મનો અભાગ એ પ્રકૃતિ બધ કહેવાય છે. કર્મના કાલનુ અવધારણ-નિશ્ચય તે સ્થિતિ બધ કહેવાય છે. કર્મનો ગુણ તે અનુભાગ બધ જાણવો અને કર્મના રસ (રસીયા) નો સચય તે પ્રદેશ બધ કહેવાય છે. ૩૧

अवचूरी.

पयङ् इति-प्रकृति स्वज्ञाव. परिणाम इ-
तिज्ञाव ।

સ્વજ્ઞાવ અર્થાત્ પચ્છિભાગ તે પ્રકૃતિબધ કહેવાય છે.

स्थितिवव. कालपरिमाण ।

કાલનુ પચ્છિભાગ તે સ્થિતિબધ કહેવાય છે.

अनुभागो रस. कश्यते ।

ગુણ એ અનુભાગ બધ જાણવો.

प्रदेश. पुद्गल-गणिमाणरूप ।

પુદ્ગલનું પરિમાણ એ પ્રદેશ બંધ કહેવાય છે.

एते चत्वारोऽपि क्षेदा मोदकदृष्टान्तेन ज्ञातव्याः।

એ ચારે ભેદ મોદક (લાડુ) ના દૃષ્ટાંતથી જાણવા.

यथा कश्चिन्मोदकः तत्तद्द्रव्यसंयोगनिष्पन्नो
वातं पित्तं श्लेष्माणं वा येन स्वरूपेण हंति स स्वज्ञावः
कथ्यते । १

૧ જેમ (વાત, પિત્ત અને કફ હરનારા) તે તે દ્રવ્યના સંયોગથી બનાવેલો લાડુ જે સ્વરૂપથી વાતને, પિત્તને શ્લેષ્મને હણે, તે સ્વરૂપનું નામ સ્વભાવબંધ કહેવાય છે.

यथा पुनः स एव मोदकः पक्षं मासं द्विमासं
त्रिमासं चतुर्मासादि यावत् यत्तेनैव रूपेण तिष्ठति
सा स्थितिः कथ्यते । २

૨ જેમ તેના તે લાડુ એક પખવાડીયું, એક માસ, બે માસ, ત્રણ માસ, અને ચાર માસ વિગેરે જ્યાં સુધી તેના તેજ સ્વરૂપથી રહે તે સ્થિતિબંધ કહેવાય છે.

यथा पुनः स एव मोदकः कश्चित्मधुरो ज्वति
कश्चित्पुनः कटुर्ज्वति कश्चित्तीव્રोज्वति यत् स रसः
कथ्यते । ३

૩ જેમ તેના તે લાડુ જે કોઈ મીઠો થાય છે કોઈ કડવો થાય છે અને કોઈ તીજો થાય છે તે રસબંધ કહેવાય છે.

यथा पुनः स एव मोदकः कश्चित् अल्पदलपरि-

માણનિષ્પન્નઃ કશ્ચિત્પુન વહુદતાનિષ્પન્નઃ કશ્ચિદ્ વ-
હુત્તરદલનિષ્પન્નઃ એવં મોદકેષુ પુદ્ગલપરિમાણ સ્યાત્
સ પ્રદેશ । ૪

૪ જેમ તે લાડુ કોઈ અટપ દલીયાના પ્રમાણથી બન્યો
હોય છે, કોઈ ઘણા દલીયાના પ્રમાણથી બન્યો હોય છે — અને
કોઈ અતિઘણા દલીયાના પ્રમાણથી બન્યો હોય છે. એવી રીતે
લાડુની અદર જે દલીયાનું પ્રમાણ તે પ્રદેશનું વ કહેવાય છે.

एव कर्मणा बंधोऽपि चतु प्रकारो ज्ञातव्य ।

એવી રીતે કર્મના બંધ પણ ચાર પ્રકારનો જાણવો,

तथाहि ।

તે આ પ્રમાણે—

કાનિચિત્ જ્ઞાનાવરણીયાદીનિ કર્માણિ જ્ઞાનં
દર્શન ચારિત્ર વા ઘટિતિ યેન સ્વજ્ઞાવેન સં પ્રકૃતિવંધ
પ્રોચ્યતે ।

તાન્યેવપુન કર્માણિકાનિચિત્ જઘન્યત. અત-
ર્મુદૂર્તસ્ત્રિતિકાનિ જવતિ જત્કૃષ્ટતશ્ચ કાનિચિત્
વિગતિ કોટાકોટિસાગરોપમપ્રમાણસ્ત્રિતિકાનિ
જવંતિ ।

કેટલાએ- જ્ઞાનાવરણીય ત્રિગેરે કર્મ જ્ઞાન, દર્શન વા ચારિત્ર
ને જે સ્વજ્ઞાનથી હોય છે, તે પ્રકૃતિનું વ કહેવાય છે.

તેના તેજ કર્મે કોઈ જઘન્યથી અંતર્બુદ્ધત્તની સ્થિતિવાલા હોય છે અને ઊત્કૃષ્ટ કોઈ વીશ કોટકોટી સાગરોપમની સ્થિતિવાલા હોય છે.

કાનિચિત્ ત્રિંશત્કોટાકોટીસાગરપ્રમાણસ્થિતિકાનિ જ્ઞવંતિ કાનિ પુનઃ સત્તતિકોટાંકોટીસાગરપ્રમાણસ્થિતિકાનિ જ્ઞવંતિ ।

કેટલાએક કર્મ ત્રીશ કોટકોટી સાગરોપમની સ્થિતિવાલા હોય છે અને કેટલાએક સીતેર કોટકોટી સાગરોપમની સ્થિતિવાલા હોય છે.

एवं यावंतं कालं बहानि कर्माणि तिष्ठन्ति स स्थितिवन्धः कथ्यते ।

એવી રીતે જેટલો કાલ બાંધેલા કર્મ રહે તે સ્થિતિબંધ કહેવાય છે.

तेषामेव पुनः कर्मणां केषांचिन्मधुररसः स्यात्
केषांचित् कटुकरसः स्यात् केषां पुनस्तीव्ररसः स्यात्
स रसबंधः कथ्यते ।

તેના તેજ કર્મમાં કોઈના મધુરરસ, કોઈના કટુરસ અને કોઈના તીવ્ર રસ થાય તે રસબંધ કહેવાય છે.

तेषामेव पुनः कर्मणां तत्तत्पुद्गलपरिमाणं
ज्जवति स प्रदेशबंधः कथ्यते ।

તેના તેજ કર્મને તે તે પુદ્ગલનું પ્રમાણ થાય તે પ્રદેશબંધ કહેવાય છે.

एवमष्टमं वधतत्त्वं व्याख्यातम् ।

એની રીતે આઠમા બધતત્ત્વની વ્યાખ્યા કરનામાં આવી.

अथ नवमं मोक्षतत्त्वं व्याख्यानयति ।

હવે નવમાં મોક્ષતત્ત્વની વ્યાખ્યા કરે છે

संतपयपरूचणया, द्रव्यप्रमाण च खित्तफुसणा
य ।

કાલો અ અતર ભાગ, માવે અપ્પા વહુ ચેવ
॥ ૩૨ ॥

૧ સત્પદપ્રરૂપણાદ્વાર, ૨ દ્રવ્યપ્રમાણદ્વાર, ૩ ક્ષેત્રદ્વાર, ૪ સ્પર્શનાદ્વાર, ૫ કાલદ્વાર, ૬ અતરદ્વાર, ૭ ભાગદ્વાર, ૮ ભાવદ્વાર, અને ૯ અદ્યબહુત્વદ્વાર—એ મોક્ષ તત્ત્વના નવદ્વાર છે. ૩૨

अवचूरी.

संतपय इति मोक्षतत्त्वस्य नवज्ञेदा जवति ।

મોક્ષ તત્ત્વના નવ જ્ઞેદ (દ્વાર) છે.

ते च एवं ज्ञातव्या ।

તે આ પ્રમાણે જાણવા.

सत्पद प्ररूपणा १ द्रव्यप्रमाण ७ क्षेत्रप्रमाण ६

(૧૦૭)

નવતત્ત્વવૌચ.

સ્પર્શના ૪ કાલઃ ૫ અંતરં ૬ જાગઃ ૭ જાવઃ ૮
અલ્પવહુત્વં ૯ ।

૧ સત્પદપ્રરૂપણાદ્વાર, ૨ દ્રવ્યપ્રમાણદ્વાર, ૩ ક્ષેત્રપ્રમાણદ્વાર,
૪ સ્પર્શનાદ્વાર, ૫ કાલદ્વાર, ૬ અંતરદ્વાર, ૭ જાગદ્વાર, ૮ જાવ-
દ્વાર અને ૯ અલ્પબહુત્વદ્વાર,—એ નવ દ્વાર (ભેદ) બાણવા.

અથ એતેષાં નવાનાં મોક્ષતત્ત્વજ્ઞેદાનાં સ્વરૂપં પ્રરૂપયત્તિ ।
હવે એ મોક્ષ તત્ત્વના નવ ભેદનું સ્વરૂપ કહે છે.

સંતં સુદ્વપયત્તા, વિજ્જંતં ચક્ષુસુમઝ્વ ન અસંતાં
મુરકત્તિ પયં તસડ, પરૂવણા મગ્ગણા ઈહિં
॥ ૩૩ ॥

શુદ્ધપદ હોવાથી મોક્ષપદ છતું છે અને વિદ્યમાન છે, આકા-
શના પુષ્પની જેમ તે અછતું નથી. મોક્ષ એવું પદ તે મોક્ષપદ
તેની પ્રરૂપણા ગતિ વિગેરે માર્ગણા દ્વારે થાય છે. ૩૩

અવચૂરી.

સંતં સુદ્વ ઇતિ—સત્તમિતિસત્ વિદ્યમાનં મો-
ક્ષ ઇતિ પદં ।

મોક્ષ એવું પદ છતું અને વિદ્યમાન છે.

મોક્ષ ઇતિ નામ કસ્માદ્દેતોઃ ।

મોક્ષ એવું નામ છતું વિદ્યમાન શા હેતુ માટે છે ?

શુદ્ધ પદત્વાત્ અસયુક્તપદત્વાત્ એકપદત્વાદિ
ત્યર્થ ।

તે શુદ્ધપદ છે એટલે સયુક્ત નહીં તેવું પદ છે અર્થાત્ એક
પદ છે તે હેતુ માટે સત્ છે.

સ્વકુસુમવત્ આકાશપુષ્પવત્ ન અસંતં ન અ-
સત્ અવિદ્યમાનં ।

આકાશના પુષ્પની જેમ તે આકાશપદ અસત્—અનિવિદ્યમાન
નથી.

અયં જ્ઞાવઃ સકલેઽપિ જગતિ યસ્ય યસ્ય પદા-
ર્થસ્ય એકપદં નામ જ્ઞવતિ સ સ પદાર્થઃ અસ્ત્યેવ યથા
ઘટપટલકુટાદિ ।

જીવરત્નો જ્ઞાનાર્થ એવો છે કે અખિલ જગતમા જે જે
પદાર્થનું નામ એક પદનાજી હોય, તે તે પદાર્થ સત્—વિદ્યમાન
છે. જેમ ઘડા, વગ્ગ, લાટી નિગેરે એક પદવાળા પદાર્થ સત્ છે.

एवं मोक्षस्यापि मोक्षश्चि एकपदं नाम अतः
कारणात् मोक्षोस्त्येव ।

એવી રીતે મોક્ષનું નામ પણ મોક્ષપદ એવું એકજ પદવાળું
છે. તેથી મોક્ષ સત્—વિદ્યમાન છે.

(न) पुन आकाशकुसुमस्य एकपदं नाम ना-
स्ति किंतु द्विपदं नामास्ति ।

આકાશપુષ્પ—એ નામ એક પદનાજી નથી પણ બે પદ-
વાળું નામ છે. તેથી અસત્ છે.

યત્ યત્ વસ્તુ દ્વિપદનામ વાચ્યંજવતિ તત્
તત્ એકાંતેન વિદ્યમાનં ન જવતિ ।

જે જે વસ્તુ જે પદવાલા નામથી વાચ્ય હોય, તે તે વસ્તુ
વિદ્યમાન હોય એમ એકાંત પણ નથી.

કિંતુ કિંચિત્ ગોશ્રૃંગમહિપશ્રૃંગાદિવત્ વિદ્ય-
માનં કિંચિત્ પુનઃ સ્વશ્રૃંગ-અશ્વશ્રૃંગ-આકાશકુસુ-
માદિવત્ અવિદ્યમાનં ।

કેમકે કોઈ ગાયનું શીંગડું, પાડાનું શીંગડું વિગેરે વિદ્યમાન
પણ છે અને કોઈ ખરનું શીંગડું, અધનું શીંગડું અને આકાશ-
પુષ્પ વિગેરે વસ્તુ અવિદ્યમાન પણ છે. (તેથી એકાંતે કંઈ સમ-
જવું નહીં.)

મોક્ષશ્ચિત્ પદં પુનઃ એકપદત્વાત્ અસ્ત્યેવ ।

મોક્ષ એ પદ, એક પદવાલું નામ છે તેથી વિદ્યમાન છેજ.

અનેન અનુમાનપ્રમાણેન મોક્ષો વિદ્યમાનોઽસ્તિ
શ્ચિત્ સિદ્ધયતે ।

આ અનુમાન પ્રમાણ વડે મોક્ષ વિદ્યમાન છે એમ સિદ્ધ
થાય છે.

તત્ર મોક્ષસ્ય સત્પદરૂપસ્ય પ્રરૂપણા વિચારણા
ગત્યાદિમાર્ગેણાદ્ધારા એવ વિધીયતે । ૩૩.

સત્પદ ૩૫ એવા તે મોક્ષતત્ત્વની પ્રરૂપણા—વિચારણા ગતિ
વિગેરે માર્ગેણાદ્ધારાજ કરવામાં આવે છે. ૩૩.

તાં સત્પદપ્રરૂપણા એતાસ્ત્વેવ પ્રરૂપયતિ ।

એમા તે સત્પદપ્રરૂપણા દ્વારણુ નિરૂપણુ કરે છે.

નરગઈ પણિદિ તસ ભવ, સન્નિ અહરકાય
સ્વઈઅ સમ્મત્તે ।

મુરકોણાહારકેવલ, દંસણનાણે ન સેસેસુ ॥

૩૪ ॥

પેલી ગતિમાર્ગણામાથી મનુષ્યગતિ, બીજી ધ્રુવિયમાર્ગ
માથી પચે દ્રિય, ત્રીજી કાયમાર્ગણામાથી ત્રસકાય, ચોથી ભવ
માર્ગણામાથી ભવસિદ્ધિક, પાચમી સહીમાર્ગણામાથી સહી,
છઠી ચારિત્રમાર્ગણામાથી યથાખ્યાત ચારિત્ર, સાતમી સમ્ય-
ક્તનમાર્ગણામાથી દુઃખિદરામ્યક્તન, આઠમી આહુતમાર્ગણામાથી
અનાહુત, નવમી દર્ગનમાર્ગણા અને દશમી જ્ઞાનમાર્ગણામાથી
કેવલદર્શન અને કેવલજ્ઞાન, એ દશ માર્ગણામાથી મોક્ષે જવાય
છે, બાકીની માર્ગણા વિષે વર્તનારા છત્રો મોક્ષે જતા નથી. ૩૪

અવચૂરી.

નરગઈ ઇતિ-ગતિ. નરકગતિ તિર્યગગતિ.

મનુષ્યગતિ દેવગતિ. તત્ર મનુષ્યગતૌ મોક્ષો જ્ઞવતિ
ન શોપગતિત્રયેઽપિ । ૧

૧ ગતિ એવે નરકગતિ, તિર્યચગતિ, મનુષ્યગતિ, અને
દેવગતિ, એ ચાર ગતિમા મનુષ્યગતિમા મોક્ષે જાય છે. બાકીની
નબી ગતિમા મોક્ષે થતો નથી.

ઇન્દ્રિયમાર્ગણાસ્થાનં પંચધા એકંદ્રિયાદિજ્ઞેદાત્
જ્ઞાતવ્યં તત્ર પંચેન્દ્રિયદ્વારે મોક્ષો જ્ઞવતિ એકંદ્રિયાદિ
ચતુષ્ટયે ન જ્ઞવતિ । ૨

૨ ઇન્દ્રિયમાર્ગણા સ્થાન એકેન્દ્રિય વિગેરે લેદથી પાંચ પ્રકારનું જાણું તેમાં પંચેન્દ્રિયદ્વારમાં મોક્ષ થાય છે બીજા એકેન્દ્રિય વિગેરે ચાર દ્વારમાં મોક્ષ થતો નથી.

કાયમાર્ગણાસ્થાનં પદ્ધવિધં પૃથ્વીકાય—અપ્કાય—
તેજઃકાય—વાયુકાય—વનસ્પતિકાય—ત્રસકાયજ્ઞેદૈ
જ્ઞાતવ્યં ।

કાયમાર્ગણાસ્થાન ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપ્કાય, ૩ તેજિકાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, અને ૬ ત્રસકાય,—એવા લેદથી ૭ પ્રકારનું છે.

તત્ર ત્રસકાયવર્ત્તિનો જીવા યોગ્યતાયાં મોક્ષં
યાંતિ શેષપંચકાયસ્થા જીવા મોક્ષં ન યાંતિ । ૩

૩ તેમાં ત્રસકાયના જીવ પોતાની યોગ્યતાએ મોક્ષે જાય છે બાકીની પાંચ કાયના જીવ મોક્ષે જતા નથી.

જ્ઞવસિદ્ધિકમાર્ગણા સ્થાનં દ્વિધા । ૪

૪ જ્ઞવસિદ્ધિક માર્ગણાનું સ્થાન બે પ્રકારે છે.

જ્ઞવસિદ્ધિકા અજ્ઞવસિદ્ધિકાશ્ચ ।

જ્ઞવસિદ્ધિક અને અજ્ઞવસિદ્ધિક.

તત્ર જ્ઞવસિદ્ધિકાઃ જ્ઞવ્યા એતદ્વિપરીતા અજ્ઞ-
વસિદ્ધિકાઃ ।

તેમા ભનસિદ્ધિઃ અટલે લભ્ય છન અને અભવગિદ્ધિઃ
એટલે તેવી વિપરીત અભવ્ય છવ બાણના.

તત્ત્વ જ્ઞવસિદ્ધિકા મોક્ષ યાતિ અજ્ઞવસિદ્ધિકા
સ્તુ ન સિદ્ધવતિ ।

તેના ભનસિદ્ધિઃ મોક્ષે બાય છે, અભવસિદ્ધિઃ મોક્ષે
જતા નથી.

સજ્ઞિમાર્ગણાસ્થાન ણિવા સજ્ઞિન. અસજ્ઞિનશ્ચા ૫

૫ સજ્ઞિમાર્ગણા સ્થાન જે પ્રકારે છે સજ્ઞી અને અસજ્ઞી.

તત્ત્વ સજ્ઞિના મોક્ષો જ્ઞવતિ ન અસજ્ઞિના ।

તેમા મજ્ઞી છવનો મોક્ષ થાય અસજ્ઞી છવનો ન થાય.

ચારિત્રમાર્ગણાસ્થાન પંચધા । ૬

૬ ચારિત્રમાર્ગણા સ્થાન પાચ પ્રકારે છે

સામાયિકચારિત્ર ૧ ઘેદોપસ્થાપનીય ૨ પરિ-
હારવિશુદ્ધિક ૩ સૂક્ષ્મસપરાય ૪ યથાખ્યાતચારિ-
ત્ર ૫ ।

૧ સામાયિક ચારિત્ર, ૨ ઘેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, ૩
પરિહાર વિશુદ્ધિ, ૪ સૂક્ષ્મ સપરાય અને ૫ યથાખ્યાત ચારિત્ર.

તત્ત્વ પ્રથમચરમતીર્થેકરતીર્થવર્તિસાધૂનાં સા-
માયિક ણિવા દેશમામાયિક સર્વસામાયિક ।

તેમા છેવા તીર્થગ્ના સાધુઓને દેશમામાયિક અને
સર્વસામાયિક એના જે પ્રકારનું સામાયિક છે.

જ્ઞાનાવરણીય—દર્શનાવરણીય—વેદનીય—અંત-
રાયકર્મણાં ત્રિંશત્કોટાકોટીસાગરોપમસ્થિતિપ્ર-
માણાનાં એકોનત્રિંશત્કોટાકોટીસાગરોપમસ્થિતેઃ
ક્ષયાત્ મોહનીયકર્મણઃ સત્તતિકોટાકોટીસાગરો
પમસ્થિતિકસ્ય એકોનસત્તતિકોટાકોટીસાગરો
પમસ્થિતેઃ ક્ષયાત્ નામગોત્રયોર્વિંશતિકોટાકોટી
સાગરોપમપ્રમાણયોરેકોનવિંશતિકોટાકોટીસાગરોપ-
મસ્થિતેઃ ક્ષયાત્ તેષાં એકૈક કોટાકોટીસા-
ગરોપમસ્થિતિમવ્યપ્રતિષ્ઠાનાં યથાપ્રવૃત્તિકરણેન નિવિ-
રુરાગદ્વેષપરિણામરૂપૌ દુર્નેદૌ ગ્રંથિદેશૌ પ્રાપ્તોજીવઃ
અપૂર્વકરણેન ગ્રંથિદેશં જિનત્તિ.

ત્રીશ કોટા કોટી સાગરોપમની સ્થિતિવાલા જ્ઞાનાવરણીય,
દર્શનાવરણીય, વેદનીય અને અંતરાય કર્મની આગણીશ કોટા-
કોટી સાગરોપમની સ્થિતિનો ક્ષય થયા પછી, તથા સીતેર કોટા-
કોટી સાગરોપમની સ્થિતિવાલા મોહનીય કર્મની આગણાતેર
કોટાકોટી સાગરોપમની સ્થિતિનો ક્ષય થયા પછી, અને વીશ
કોટાકોટી સાગરોપમની સ્થિતિવાલા નામ તથા ગોત્ર કર્મની
આગણીશ કોટાકોટી સાગરોપમની સ્થિતિનો ક્ષય થયા પછી, તે-
આ દરેકની એક એક કોટાકોટી સાગરોપમની સ્થિતિની અદર
યથાપ્રવૃત્તિકરણવડે નિવિરુ રાગદ્વેષના પરિણામ રૂપ દુર્લેધ,
એવા ગ્રંથિદેશને પ્રાપ્ત થયેલો જીવ અપૂર્ણકરણવડે તે ગ્રંથિ
દેશને ભેદે છે.

સમય સમયં પ્રતિ અનતવિશુદ્ધ્યા વિશુદ્ધમાનો જીવ
તત્ર અતરકરણેન મિચ્છ્યાત્વસ્થિતિરેકકોટાકોટિ
સાગરોપમસ્થિતિપ્રમાણસ્ય સ્થિતિષ્ઠય કરોતિ ।

સમય સમય પ્રત્યે અનત વિશુદ્ધિની શુદ્ધ થતો છવ તેમા
અનત-રણના મિચ્છ્યાત્વની સ્થિતિના એ- કોટાકોટી સાગરો
પમની સ્થિતિ પ્રમાણની બે સ્થિતિ કહે છે

પ્રથમા સ્થિતૌ અતર્મુદૂર્ત્તિકી ઠિતિયા તદૂના
રોપસ્થિતિ ।

પ્રથમ સ્થિતિ અતર્મુદૂર્ત્તની છે અને બીજી બાકીની સ્થિતિ
તેથી બીજી છે

પ્રથમસ્થિતૌ પ્રતિસમય મિચ્છ્યાત્વપુજ્જલાન્ અનુ-
જ્ઞવન્ કીણાયા સત્યા અતરકરણસ્ય આદ્યસમય એવ
ઔપગમિકસમ્યકત્વં લક્ષતે જીવ ।

પ્રથમની સ્થિતિમા પ્રત્યેક સમયે છવ મિચ્છ્યાત્વના પુદ્
ગયને અનુભવે છે બ્યાટે તે સ્થિતિ ક્ષીણ થાય છે ત્યારે
અનત-રણના પહેલા સમયમાજ છવ ઔપગમિક સમ્યક્ત્વ
પ્રાપ્તિ કરે છે

તત્ત્રપોજ્જલિકં ક્ષેય અતર્મુદૂર્ત્તકાલ યાવન્નરતિ ।

તે ઔપગમિક સમ્યક્ત્વ પુદ્ગલ પાન્તુ અને અતર્મુદૂર્ત્ત
તે મુખી મહેનાર છે એમ માન્યુ.

યા ઠિતીયા સ્થિતિ મિચ્છ્યાત્વસ્ય વર્તેતે તત્ર
પુજ્જત્રય કરોતિ શુદ્ધં અર્ચિશુદ્ધ અશુદ્ધ ચ ।

જે મિથ્યાત્વની ખીજ સ્થિતિ છે તે શુદ્ધ, અર્ધ શુદ્ધ અને અશુદ્ધ એમ ત્રણ પુંજ કરે છે.

यथा कोङ्वाणां गोमयपानीयादिभिः उत्तारितं
मदनन्नावानां शुद्धपुञ्जं ।

જેમ છાણુ પાણી વિગરેથી જેના મીણા ઉતાર્યો હોય એવા કોદરા તે શુદ્ધ પુંજ કહેવાય છે.

अर्द्धोत्तारितः अर्द्धशुद्धपुञ्जः ।

જે કોદરાના મીણા અર્ધો ઉતાર્યો હોય તે અર્ધ શુદ્ધ પુંજ કહેવાય છે.

अनुत्तारितमदनानां अशुद्धः पुञ्जः

મીણા તદન ઉતાર્યો ન હોય તે અશુદ્ધ પુંજ કહેવાય છે.

एवं मिथ्यात्वदलिकस्यापि कृपितमिथ्यात्वानु-
ज्ञावस्य यः पुञ्जः स शुद्धः क्षायोपशमिकसम्यक्त्वरूपः
कथ्यते ।

એવી રીતે મિથ્યાત્વના દલિયામાંથી મિથ્યાત્વ ભાવ અ-
પાળ્યો હોય એવો જે પુંજ તે ક્ષાયોપશમિક રૂપ શુદ્ધ પુંજ
કહેવાય છે.

यः अर्द्धशुद्धपुञ्जः स मिश्रः कथ्यते ।

જે અર્ધ શુદ્ધ પુંજ તે મિશ્ર કહેવાય છે.

यो ऽ शुद्धपुञ्जस्तन्मिथ्यात्वं ।

જે અશુદ્ધ પુંજ તે મિથ્યાત્વ કહેવાય છે.

તત્ર ઔપશમિકસમ્યક્ત્વકાલસ્ય જઘન્યત. એક-
સમયશેરે ઉત્કૃષ્ટત. પમાવલિકાશેષે અનતાનુવધ્યુ-
દયો જીવતિ ।

તે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વના કાલને જઘન્યથી એક મમય ગેષ
ગ્રહેતા અને ઉત્કૃષ્ટથી છ આનંદિ ગેષ ગ્રહેતા અને તાનુબધી
નેા ઉદય થાય છે.

યેન ઔપશમિકસમ્યક્ત્વ કલુપીજીવતિ ।

જેથી ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ કલુપિત થા જાય છે

તદા સમ્યક્ત્વવમનકાલે સાસ્વાદન જીવતિ । ૨
ત્યારે સમ્યક્ત્વના વમનકાલે સાસ્વાદન મમ્યક્ત્વ થાય છે.

પૂર્વોત્તરપુજત્રયમધ્યે યદા શુદ્ધપુંજોદયસ્તદા
ક્ષાપેપશમિકસમ્યક્ત્વં જીવતિ । ૩

૩ પૂર્વોત્તર ત્રણ પુજમા ત્યારે શુદ્ધ પુજનો ઉદય થાય
ત્યારે ક્ષાપેપશમિક સમ્યક્ત્વ થાય છે.

પુજત્રયમધ્યે દુષણકાલે દુષણસમયે વેદક
સમ્યક્ત્વં જીવતિ । ૪

૪ ત્રણ પુજમા અપાનના સમયે વેદક મમ્યક્ત્વ થાય છે.

ક્રોધમાનમાયાલોજ્ઞાના અનતાનુવધિના ચતુર્ણા
દાયે મિષ્ટ્યાત્મમિશ્રપૌજ્ઞલિકસમ્યક્ત્વદાયરૂપપુજ-
ત્રયતાયિક સમ્યક્ત્વ લક્ષ્મી જીવ. તદપિ અપૌજ્ઞ-
લિક । ૫

૫ અનંતાનુષંગી એવા ચાર ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનો ક્ષય થતાં મિથ્યાત્વ, મિથ્ર એવા પુદ્ગલિક સમ્યક્ત્વના ક્ષય રૂપ ત્રણ પુંજના ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને છવ પ્રાપ્ત કરે છે. તે સમ્યક્ત્વ પણ પૌદ્ગલિક નથી.

તત્ર ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વે જીવતિ મોક્ષઃ ન શેષસમ્યક્ત્વ ચતુષ્ઠયે ।

તેમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વમાં મોક્ષ થાય છે. બાકીના ચાર સમ્યક્ત્વમાં મોક્ષ થતો નથી.

અનાહાર માર્ગણાસ્થાનં દ્વિધા આહારક-અનાહારક જ્ઞેદાત્ ।

તેમાં અનાહાર માર્ગણા સ્થાન આહારક અને અનાહારક એવા બેદથી બે પ્રકારનું છે.

તત્ર અનાહારકસ્ય મોક્ષો જીવતિ ન આહારકસ્યાપિ ।

તેમાં અનાહારકનો મોક્ષ થાય છે, આહારકનો નહીં.

જ્ઞાનમાર્ગણાસ્થાનં પંચધા મતિજ્ઞાન ૧ શ્રુતજ્ઞાન ૨ અવધિજ્ઞાન ૩ મનઃ પર્યવજ્ઞાન ૪ કેવલજ્ઞાન ૫ જ્ઞેદાત્ ।

જ્ઞાન માર્ગણાસ્થાન ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મનઃપર્યવજ્ઞાન અને ૫ કેવલજ્ઞાન—એમ પાંચ પ્રકારે છે.

તત્ર કેવલજ્ઞાને મોક્ષો જીવતિ ન શેષ જ્ઞાનચતુષ્ઠયે ।

તેમા કેવલજ્ઞાને શોધ થાય છે, બાકીના ચાર જ્ઞાનમા નથી.

દર્શન માર્ગણાસ્થાનં ચતુર્ણ ચક્રુર્દર્શન ૧ અ-

ચક્રુર્દર્શન ૨ અવધિદર્શન ૩ કેવલદર્શન ૪ જ્ઞેતાત્ ।

દર્શનમાર્ગજ્ઞાન ૧ અધુર્દર્શન, ૨ અવધિદર્શન, ૩ અન-
'ધિદર્શન, અને ૪ કેવલદર્શન એવા લેઈથી ચાર પ્રકારનું છે.

તત્ર કેવલજ્ઞાને મોહો જવતિ ન શોષદર્શનત્રયે

ઽપિ ।

તેમા કેવલજ્ઞાને શોધ થાય છે, બાકીના ત્રણ દર્શનમા
થતો નથી.

इति सत्पद प्ररूपणाद्वारं व्याख्यातं ।

એની ગીતે સત્પદ પ્રરૂપણા દ્વારની વ્યાખ્યા કરનામા આવી.

अथात. पर इव्यप्रमाणं कथ्यते ।

હવે તે પછી દ્રવ્ય પ્રમાણ દ્વાર તથા ક્ષેત્ર દ્વાર કહે છે

दृव्वपमाणे सिद्धा, ण जीव दव्वाणि हुति
णताणि ।

લોગસ અસંખિજ્ઞે, માગે ઇક્કો ય સવ્વેવી

॥ ૩૬ ॥

દ્રવ્ય પ્રમાણ દ્વારે વિષે સિદ્ધાંતના જીવ દ્રવ્ય અનંતા છે.
ચૌદ રાજલોકના અસંખ્યાતમે ભાગે એક સિદ્ધ અને સર્વ સિદ્ધ
પણ ત્યાં રહે છે.

અવચૂરી.

દૃઢવ્ય ઇતિ દ્વ્યપ્રમાણ દ્વારે ચિંત્યમાને સિદ્ધાંતનાં
જીવદ્વ્યાનિ અનંતાનિ જનંતિ ।

દ્રવ્ય તથા પ્રમાણ દ્વાર ચિંતવતાં તેમાં સિદ્ધના જીવ દ્રવ્ય
અનંતા છે.

ઇતિ દ્વ્યપ્રમાણ દ્વારં સમાપ્તં ।

એવી રીતે દ્રવ્ય પ્રમાણ દ્વાર સમાપ્ત થયું.

ક્ષેત્રદ્વારે ચિંત્યમાને લોકાકાશસ્ય અસંખ્યેય
તમે જાગે એકઃ સિદ્ધો વર્તેતે ।

ક્ષેત્રદ્વાર ચિંતવતાં લોકાકાશના અસંખ્યાતમા ભાગમાં
એક સિદ્ધ રહે છે.

સર્વે વા સિદ્ધા લોકાકાશસ્ય અસંખ્યેયતમે
જાગે વર્તેતે ।

અથવા લોકાકાશના અસંખ્યાતમા ભાગમાં સર્વ સિદ્ધ
પણ રહે છે.

પરં એકસિદ્ધ્યાત્તક્ષેત્રાપેક્ષ્યાસર્વસિદ્ધ્યાત્તક્ષેત્ર
મધિકપ્રમાણં ।

પણ એ સિદ્ધથી વ્યાસ એના ક્ષેત્રની અધિક્ષાએ સર્વ સિદ્ધથી વ્યાસ એણે ક્ષેત્ર અધિક પ્રમાણનાહુ છે.

इति क्षेत्रद्वार समाप्तम् ।

એવી રીતે ક્ષેત્રદ્વાર સમાપ્ત થયું

अथ स्पर्शनादि द्वारत्रयं कथ्यते ।

હવે સ્પર્શના, કાલ અને અતર એ ત્રણ દ્વાર કહે છે

फुसणा अहिआ कालो, इग सिद्ध पडुत्र
साइ ओणंतो ।

પડિવાયા ભાવાઓ, સિદ્ધાણ અતર નથિ
॥ ૩૬ ॥

પૂર્વોક્ત ક્ષેત્રની સિદ્ધતા જીવોની સ્પર્શના અધિક છે કાલ એક મિહ ને આશ્રીને સાદિ (આદિ સહિન) અને અનત હોય છે મિહપણામાથી શરી પગનાનો અભાન છે તેવી સિદ્ધતા જીવોને અતર—આતર નથી. (એ સ્પર્શના, કાલ અને અતર દ્વાર જાણના) ૩૬

अवचूरी

फुसणा इति क्षेत्रात् स्पर्शना प्रधिका ।

પ્રથમ કહેવ ક્ષેત્રદ્વારની સ્પર્શનાદ્વાર અધિક છે.

યથા એકસ્મિન્ આકાશપ્રદેશે સ્થિતસ્ય પર-
માણોઃ સત્ત આકાશ પ્રદેશસ્ય સ્પર્શના જનંતિ ।

જેમ એક આકાશ પ્રદેશમાં રહેલા પુદ્ગલ પરમાણુને સાત
આકાશ પ્રદેશની સ્પર્શના થાય છે.

એવં સિદ્ધાનામપિ ક્ષેત્રાત્ સ્પર્શના અધિકા
જનવતિ ।

એવી રીતે ક્ષેત્રદ્વારથી સિદ્ધના છવોને પણ સ્પર્શના અધિક
થાય છે.

એવં સ્પર્શનાદ્ધારં વ્યાખ્યાતં ।

એવી રીતે સ્પર્શનાદ્ધારની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

અથ કાલદ્ધારં વ્યાખ્યાયતે ।

હવે કાલ દ્ધારની વ્યાખ્યા કરે છે.

એકં સિદ્ધં પ્રતિત્ય આશ્રિત્ય કાલઃ સાદિઃ અ-
નંતશ્ચ વર્તતે ।

એક સિદ્ધને આશ્રીને કાલ આદિસહિત અને અનંત છે.

સર્વ સિદ્ધાનાશ્રિત્ય કાલઃ અનાદિઃ અનંતઃ ।

સર્વ સિદ્ધાને આશ્રીને કાલ અનાદિ અને અનંત છે.

યત્ર યે કેચન સિદ્ધાઃ યદા સિદ્ધા સ્તદા તેષાં
આદિઃ તદનુ પ્રતિપાતાન્નાવાત્ અંતો ન જનવતિ ।

કારણ, જ્યાં જે કોઈ સિદ્ધના છવ જ્યારે સિદ્ધ થાય ત્યારે

તે કાવચી તેમની આદિ છે, તે પછી તેમને પાછા પડનાનો અભાવ છે તેથી અત પણ નથી.

एव कालक्षार व्याख्यातं

એવી રીતે કાલક્ષારની વ્યાખ્યા કરનામા આવી,

अथ अतरक्षार कथ्यते ।

હવે અતરક્ષાર કહે છે.

अप्रतिपातस्य अज्ञावात् सिद्धाना अतरं नास्ति ।

તેમને પ્રતી પડવાનું નથી તેવી સિદ્ધના જીતને અતર નથી.

यत् अंतर तदुच्यते यत् तज्ञाव प्राप्य पुनर-

न्यत्र गत्वा पुनरपि स एव ज्ञाव. प्राप्यते ।

તે જાણતે પામી પુન જીતે સ્થલે જર્થ કરીના પાછા તેજ જાવ પ્રાપ્ત કરે તે અતરક્ષાર કહેનાય છે

एवं विध अतर सिद्धाना नास्ति ।

એવા પ્રકારનું અતર સિદ્ધના જીતોને નથી.

प्रतिपाताज्ञावात् ।

કારણ કે, તેમને પાછા પડનાનો અભાવ છે.

एव अतरक्षार समाप्तम् ।

એવી રીતે અતરક્ષાર મમામ થયું.

અથ જ્ઞાગાદિદ્વારદ્વયં લિખ્યતે।

હવે ભાગદ્વાર તથા ભાવદ્વાર કહે છે.

❧—❧—❧

સવ્વજિયાણમણંતે, ભાગે તે તેસિં દંસણં
નાણં ।

સ્વદ્ભાવે પરિણામિ એઅ પુણ હોઈ જીવત્તં

॥ ૩૭ ॥

સર્વ સંસારી જીવોને અનંતમે ભાગે તે સિદ્ધના જીવ છે.
(એ ભાગદ્વાર જાણુ.) તે સિદ્ધના જીવોના કેવલદર્શન અને
કેવલજ્ઞાન તે ક્ષાયિક ભાવે વર્તે છે અને જીવિતપણું પારિ-
ણામિક ભાવને વિષે વર્તે છે. ૩૭

અવચૂરી.

સવ્વજિયાણ ઇતિ સર્વજીવાનાં અનંતતમે
જ્ઞાગે વર્તંતે સર્વેઽપિ દ્વારસિદ્ધાઃ ।

ઉપરના સર્વ દ્વારના સિદ્ધનાજીવ (સંસારી) સર્વ જીવ
ના અનંતમા ભાગે છે.

एवं ज्ञाणद्वारं समाप्तं ।

એવી રીતે ભાગદ્વાર સમાપ્ત થયું.

अथ भावद्वारं लिख्यते ।

હવે ભાવદ્વાર કહે છે.

તેપુ સિદ્ધેષુ કેવલજ્ઞાનકેવલદર્શનં ચ દ્વાયિકે
જ્ઞાવે વર્તતે ।

તે સિદ્ધના જ્ઞાનમા કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન દ્વાયિક
જ્ઞાવે વર્તતે છે.

પારિણામિકે જ્ઞાવે જીવિતવ્યં વર્તતે ।

અને જીવિતવ્ય પારિણામિક જ્ઞાનમા વર્તે છે.

एव ज्ञावठारं समाप्तं ।

એવી રીતે જ્ઞાનદ્વાર મગ્ધામ થયું.

अथ अष्टपञ्चदुत्तार लिख्यते ।

હવે અષ્ટપચ્ચદુત્તાર નામે નવમુદાર કહે છે

थोवा नपुमसिद्धा, त्थी नर सिद्धा कमेण
संखगुणा ।

इअ मुक्क तत्त मेअ, नव तत्ता लेसओ भ-
णिआ ॥ ३८ ॥

નપુમસ સિદ્ધ મર્દથી થોવા છે તે નપુમસથી સ્ત્રી પ્રાપ્ત-
અનુભવે મજ્જાન મુક્કા સિદ્ધ થયેલા જનના એ નવમુદારના
કુલ એવી રીતે દર્શાવે નવનવ મર્દથી સિદ્ધા ૩૮

અવચૂરી.

થોવાં ઇતિ—મોક્ષગમનઞ્જવે નપુંસકત્વં ં-
નુઞ્જય યે સિદ્ધાઃ તે સ્તોકાઃ

જેઓ મોક્ષે જવાના ભયમાં નપુંસકપણું અનુભવી સિદ્ધ થયેલા છે તેવા છય થોડા છે.

જન્મ નપુંસકાનાં ચારિત્રમપિ ન ઞવતિ કુતો
મોક્ષગમનં ।

જન્મથી નપુંસક એવા પુરૂષોને ચારિત્ર પણ નહોત્ય તે
મોક્ષે જવું ક્યાંથી હોય ?

એતે નપુંસકા યે પશ્ચાત્ વર્ધિતાદિ વિશેષેણ
કૃતાસ્તે જ્ઞેયાઃ ।

આ નપુંસક જે પછ્યાડથી વધરાવળ વિગેરેના રોગથી નપું-
સક થઈ ગયા હોય તે જાણવા.

નપુંસકસિદ્ધેન્યઃ સ્ત્રીવેદમનુઞ્જૂય યે સિદ્ધાસ્તે
સંખ્યાતગુણાઃ ।

સ્ત્રીવેદને અનુભવી જે સિદ્ધ થયેલા છે તે નપુંસક સિદ્ધથી
સંખ્યાતગુણા છે.

સ્ત્રીસિદ્ધેન્યોઽપિ યે પુરુષવેદમનુઞ્જૂય સિદ્ધાસ્તે
સંખ્યાતગુણાઃ ।

જે પુરુષવેદને અનુભવી સિદ્ધ થયેલા છે તે સ્ત્રી સિદ્ધથી
સંખ્યાતગુણા છે.

इति अल्पबहुत्वचारं समाप्तम् ।

એવી રીતે અલ્પબહુત્વના નામે નનમ્ દ્વાર સમાપ્ત થયું.

एतावता ग्रथेन सतपथपरूपणेत्यादि गाथा

सकलापि व्याख्याता ज्ञेया ।

આટલા અથવા "સતપથ પરૂપણ" ઇત્યાદિ સર્વ ગાથાની

વ્યાખ્યા કરવામા આવી

इति मोक्षतत्त्वमेतद् ज्ञातव्यम् ।

એવી રીતે આ મોક્ષતત્ત્વના બાણુ

मोक्षतत्त्वज्ञानेन नवतत्त्वानि लेशतो ज्ञाणि-

तानि ज्ञातव्यानि ।

એ મોક્ષતત્ત્વના પઠનથી સક્ષેપથી નવતત્ત્વનું પઠન થયું

એમ બાણુ

अथ नवतत्त्वपरिज्ञान फलमाह ।

હવે નવતત્ત્વ બાણુવાનું ફલ કહે છે

जीवाश्चनवपयत्ये, जो जाणइ तस्स होइ स-
म्वत्तं ।

भावेण सद्वहंतो, आयाणमाणेवि, सम्मत्तं

॥ ३९ ॥

જે ગ્રાણી જીવાદિ નવ પદાર્થોને જાણે છે, તેને સમ્યક્ત્વ હોય છે. જો તે નવ પદાર્થ ઉપર શ્રદ્ધારાખે તો કદિ તે નવ પદાર્થના જ્ઞાનથી રહિત હોય તોપણ તેને સમ્યક્ત્વ થાય છે. ૩૯

અવચૂરી.

जीवश्-इति जीवादि नव पदार्थान् यो जानाति श्रद्धते च तस्य ज्ञवति सम्यक्त्वं ।

જે જીવાદિ નવ પદાર્થોને જાણે અને તેપર શ્રદ્ધા રાખે તેને સમ્યક્ત્વ થાય છે.

જાવેન “ તમેવ સચ્ચં નીસંકં જં જિણેહિં પવે-
ઈયં ” ઇત્યાદિ શુજ્ઞાત્મપરિણામરૂપેણ શ્રદ્ધધાતિ
કોડ્યઃ શ્રદ્ધાનં કુર્વંતિ ।

ભાવે કરીને એટલે “ જે જિન ભગવંતે કહ્યું છે તેજ સત્ય અને નિઃશંક છે ” ઇત્યાદિ આત્માનો શુદ્ધ પરિણામ; તે વડે શ્રદ્ધા રાખે—અર્થાત્ તે ઉપર આસ્તાબુદ્ધિ રાખે.

जीवादिपदार्थज्ञानरहितेऽपि जीवे सम्यक्त्वं
ज्ञवति ।

તે જીવ કદિ જીવાદિ પદાર્થના જ્ઞાનથી રહિત હોય તોપણ તેને સમ્યક્ત્વ થાય છે.

अथ सम्यक्त्वस्वरूपं कथयति ।

હવે સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે.

સઘ્વાઈજિણેસર મા, સિઆઈવયણા ઇ નન્નહા
હંતિ ।

ઈહ બુદ્ધિ જસ્સ મણે, સમ્મતં નિચ્છલં તસ્સ
॥ ૪૦ ॥

તીર્થકરેએ કહેલા સર્વ વચન અન્યથા ન હોય, એવી
બુદ્ધિ જેના મનમાં હોય તેનું સમ્યક્ત્વ નિશ્ચલ છે. ૪૦

અવચૂરી

સઘ્વાઈ ઇતિ સર્વાણિ જિનેશ્વરજ્ઞાપિતાનિ વચ-
નાનિ ન અન્યથા જવંતિ ।

જિનેશ્વર જ્ઞાનને કહેલા સર્વ વચનો અન્યથા ન હોય,

ઈતિ બુદ્ધિર્યસ્ય મનસિ સમ્યક્ત્વં નિશ્ચલં તસ્ય
જવતિ ।

એવી બુદ્ધિ જેના મનમાં છે, તેનું સમ્યક્ત્વ નિશ્ચલ છે.

અથ સમ્યક્ત્વ ફલમાહ

હવે સમ્યક્ત્વનું ફલ કહે છે

અંતો મુહુત્ત સિત્ત, પિ ફાસિઅ દુજ્જ જેહિ
સમ્મત્ત ।

તેસિં અવદૂપુગ્ગલ પરિઅદ્યો ચેવ સંસારો

॥ ૪૭ ॥

એક અંતર્મુહર્ત માત્ર એટલે નવ સમયથીમાંડીને એક સમયે ન્યૂન બે ઘડી કાલ માત્ર પણ જેમણે સમ્યક્ત્વ પ્રસ્થુ હોય, તેવા છયોને નિશ્ચયે કરી અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તન એવો સંસાર બાકી રહે છે. ૪૧

અવચૂરી.

અંતોમુહુત્ત-ઙ્ગતિ અંતર્મુહૂર્તમપિ કાલં યૈઃ

સમ્યક્ત્વં સ્પષ્ટં જ્ઞવતિ ।

જેમણે અંતર્મુહૂર્ત કાલ માત્ર પણ સમક્ષિતને પ્રસ્થુ છે,

તેણાં અપાર્ઘઃ અર્ધપુગ્ગલપરાવર્તરૂપઃ સંસારો

જ્ઞવતિ ।

તેવા છયોને અર્ધ રહિતા એવુંઅર્ધપુદ્ગલપરાવર્તન રૂપ સંસાર (બાકી) હોય છે.

આશાતના વહુલાનામપિનઅધિકસંસારઃ સ્યાત્!

ઘણી આશાતના કરતાં હોય પણ તેમને અધિક સંસાર હોતો નથી.

શુદ્ધ સમ્યક્ત્વારાધનેન કેચન તેનૈવ જ્ઞવેન સિદ્ધ્યંતિ કેચન તૃતીયસપ્તાષ્ટજ્ઞવાન્નાતિક્રામંતિ કિંતુ સિદ્ધ્ત્વં શીઘ્રં પ્રાપ્નુવન્તિ ।

પરંતુ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વનું આરાધન કરવા વડે કોઈ તેજ બંધે સિદ્ધ થાય છે, અને કોઈ ત્રીજા, સાતમા અને આઠમા ભવનું

ઉદયન કુળનો નથી અર્થોત્તરીતે, સાતમે અને આઠમે ભવે
તરતર મિદ્ધ થાય છે.

અથ પુદ્ગલપરાવર્તસ્વરૂપમાહ ।

ઉરસપ્પિણી અણતા, પુગ્ગલપરિઅટ્ઠઓ મુણે
અવ્વો ।

ત્તેણંતાત્તો અણ, અણાગયણ અણંતગુણા
॥ ૪૨ ॥

અનતી ઉત્સર્પિણી તથા અનતી અવસર્પિણી જાય તેરલે
કાલ એક પુદ્ગલ પરાવર્તન જાણવે, તેવા અનત ગુણા પુદ્-
ગલ પરાવર્તન અતીત કાલે ગયા અને અનતગણા અનાગત
(ભવિષ્ય) કાલે જરો. ૪૨.

(અવચૂરી નાસ્તિ.)

અથ સિદ્ધાના પચ્ચદશ જ્ઞેદાન્ન કથયતિ ।

હવે સિદ્ધ જ્ઞેદાના પદર ભેદ કહે છે

જિણ અજિણ તિત્થ તિત્થા, ગિહિ અન્ન સ-
લિગથી નર નપુંસા ।

પત્તેય સયંબુદ્ધા, બુદ્ધવોહિય સિદ્ધિગિક્કાય ॥૪૩॥

૧ તીર્થંકરસિદ્ધ, ૨ અતીર્થંકરસિદ્ધ, ૩ તીર્થસિદ્ધ, ૪ અતીર્થસિદ્ધ, ૫ શ્રુતસ્થસિદ્ધ, ૬ અન્યલિંગસિદ્ધ, ૭ સ્વાલિંગસિદ્ધ, ૮ સ્ત્રીસિદ્ધ, ૯ પુરુષસિદ્ધ, ૧૦ નપુંસકસિદ્ધ, ૧૧ પ્રત્યેકબુદ્ધસિદ્ધ, ૧૨ સ્વયંબુદ્ધસિદ્ધ, ૧૩ બુદ્ધબોધિતસિદ્ધ, ૧૪ એકસિદ્ધ અને ૧૫ અનેકસિદ્ધ,—એ સિદ્ધના ૫૬૨ ભેદ જાણવા. ૪૩

અવચૂરી.

જિણ—इति तीर्थंकराः संतो ये सिद्धाः ते तीर्थंकरसिद्धाः ।

તીર્થંકર થઈ જે સિદ્ધ થાય તે તીર્થંકર સિદ્ધ કહેવાય છે.

अतीर्थंकर सिद्धाः सामान्यकेवलिनः ।

જે સામાન્ય કેવલી તે અતીર્થંકર સિદ્ધ કહેવાય છે.

अतीर्थसिद्धाः जगवती मरुदेव्यादिवत् ।

જે તીર્થમાં સિદ્ધ ન થાય તે અતીર્થસિદ્ધ કહેવાય છે. જેવા કે ભગવતી મરુદેવી વિગેરે.

स्वलिंगे रजोहरणादिरूपे व्यवस्थिताः संतो ये सिद्धा स्ते स्वलिंगसिद्धाः ।

રજોહરણ વિગેરે પોતાના લિંગ (ચિન્હ) માં રહી જે સિદ્ધ થયેલા છે તે સ્વલિંગસિદ્ધ કહેવાય છે.

तदा अन्यलिंगे पारिव्राजकादिसंबन्धिनि वल्क-
लचीर्यादिवत् इव्यलिंगेसिद्धाः ते अन्यलिंगसिद्धाः ।

અન્ય—બીજા. પરિબ્રાજક—સંન્યાસી વિગેરેના સિંગમા એટલે વહલચીરી વિગેરેની જેમ, દબ્યલિંગે સિદ્ધ તે અન્યલિંગ સિદ્ધ કહેવાય છે.

યથા અન્યલિંગિના જ્ઞાવતઃ સમ્યક્ત્વાદિપ્રતિ-
પન્નાનાં કેવલજ્ઞાનં પ્રતિપદ્યંતે તદાન્યલિંગત્વંદૃષ્ટવ્યં
અન્યથા યદિ દીર્ઘમાયુષ્કપ્પાત્મનઃ પદ્યંતિ જ્ઞાનેન
તત્ સાધુલિંગમેવ પ્રતિપદ્યંતે ।

જ્યારે અન્યલિંગી ભાવથી સમ્યક્ત્વ વિગેરેને પ્રાપ્ત કરી
કેવલજ્ઞાનને પામે છે ત્યારે તેમનામા અન્યલિંગપણુ જણ્યુ, નહીં
તો જો તેઓ પોતાનુ દીર્ઘ આયુષ્ય જ્ઞાનથી જુવે તો તે પછી
આજી સિંગનેજ પ્રાપ્ત કરે છે.

તથા સ્ત્રિયા લિંગં સ્ત્રીલિંગંવેદઃ શરીર નિવૃત્તિ
વેદે સતિ સિદ્ધાન્નાવાત્ તસ્મિન્ સ્ત્રીલિંગે વર્તમાના.
સંતો યે સિદ્ધાઃ પ્રત્યેકબુદ્ધર્જિતાઃ કેચિત્ સ્ત્રીલિંગ
સિદ્ધાઃ ।

ઔત્ લિંગ તે ઔલિંગ અર્થાત્ ઔવેદ, કારણ કે, શરીરનિ
વૃત્તિ રૂપ વેદ વિદ્યમાન છતા સિદ્ધ થઈ શકાતુ નથી. તેવા ઔ
લિંગમા વર્તતા જે સિદ્ધ થાય તે ઔલિંગ સિદ્ધ કહેવાય છે.
પ્રત્યેક બુદ્ધ શિવાયના કેટલાકએક ઔલિંગ સિદ્ધ થયેલા છે.

તથા પુરુષલિંગે શરીરનિવૃત્તિરુપે વ્યવસ્થિતાઃ
સંતો યે સિદ્ધા. તે પુરુષલિંગસિદ્ધા. ।

શરીર નિવૃત્તિ રૂપ પુરુષલિંગ (વેદ) મા રહેતા જે સિદ્ધ
અથા તે પુરુષલિંગ સિદ્ધ કહેવાય છે.

તથા નપુંસકલિંગે વર્તમાનાઃ સંતો યે સિદ્ધાસ્તે નપું-
સક લિંગસિદ્ધાઃ ।

નપુંસક લિંગમાં મહિતાં ને સિદ્ધ થયા તે નપુંસક લિંગ
સિદ્ધ કહેવાય છે.

ગૃહસ્થાઃ સંતોત્યા સિદ્ધાંતે ગૃહસ્થાસિદ્ધાઃ જરતાદયઃ ।

ગૃહસ્થ થઈ ને સિદ્ધ થયેલા તે ગૃહસ્થસિદ્ધ કહેવાય છે,
તેવા કે ભારત વિગેરે જગત્.

પ્રત્યેકં કિંચિદ્ વૃષ્ણાદિકં અનિત્યતાદિજ્ઞાવના
કારણં વસ્તુ બુદ્ધા બુદ્ધવંતઃ પરમાર્થમિતિ પ્રત્યેકબુદ્ધાઃ
સંતો યે સિદ્ધાઃ તે પ્રત્યેકબુદ્ધાઃ ।

પ્રત્યેક એટલે કાંઈક ધર્મ પ્રમુખ કે જે અનિત્ય વિગેરે
ભાવનાનું કારણ રૂપ વસ્તુ બાણી પરમાર્થ બાણનારા તે પ્રત્યેક
બુદ્ધ; તેવા પ્રત્યેક બુદ્ધ થઈ ને સિદ્ધ થયેલા તે પ્રત્યેક બુદ્ધ સિદ્ધ
કહેવાય છે.

તથા એકૈકસમયે એકૈકા વસંતો યે સિદ્ધાસ્તે
એકસિદ્ધાઃ ।

એક એક સમયે એકે એક રહેતા ને સિદ્ધ થયેલા તે એક
સિદ્ધ કહેવાય છે.

એકસમયેઋષ્ણાદિઅષ્ટાંતોત્તરાઃ સેધનાદનેકસિદ્ધાઃ ।

એક સમયે રૂપભદ્રેવ પ્રમુખ એકસો તે આઠ સિદ્ધ થયેલા
તે અનેક સિદ્ધ કહેવાય છે.

બુદ્ધ આચાર્યા તૈવોધિતા યે સિદ્ધા. તે બુદ્ધ-
વોધિત સિદ્ધા ।

બુદ્ધ એટલે આચાર્ય તેમણે બોધ પ્રમાણતા જે સિદ્ધ થયેલા
તે બુદ્ધ બોધિતસિદ્ધ કહેવાય છે.

इति पंचदशज्ञेदाः

એવી રીતે સિદ્ધના ૫૬૨ જોડ છે.

इति नवतत्त्वाचूरी समाप्ता ।

એવી રીતે નવતત્ત્વ બોધની અવચૂરી સમાપ્ત થઈ

✽—*—✽

श्री नवतत्त्ववोध अचूरी सद्वितः

* ૨૫૫ બુદ્ધ સિદ્ધતે કપિલાદિ પ્રમુખ જાણના

